

REVISTA ARHIVELOR

ianuarie • februarie • martie

1/1985

Vasile Arimia, Dan Berindei,
 Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
 Constantin Condrea, Costin Feneșan,
 Elena Gheorghe, Mihail Gubaglu,
 Ștefan Hurmuzache, Petru Ignat,
 Dumitru Ivănescu, Corneliu Lungu,
 Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu,
 Mircea Mușat, Emilia Paștăriță,
 Ioan Pușcaș, Mihai Rachieru,
 Ioan Ranca, Traian Rus,
 Maria Soveja, Mioara Tudorică.

CUPRINS

Sarcinile Arhivelor Statului în lumina Congresului al
 XIII-lea al P.C.R. I

40 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI
 *** — Din lupta poporului român împotriva Germaniei
 hitleriste 1

STUDII ȘI COMUNICĂRI

R. CONSTANTINESCU — Însemnări privind epoca lui
 Vlad Tepeș. I. Premisele economice(II) 26
 M. VLAICU — Georg Soterius și scrierile sale despre
 continuitatea românilor 36

TEORIE ȘI PRACTICĂ ARHIVISTICĂ

F. OPREA — Tehnologia de conservare și restaurare
 a hârtiilor și planurilor din fondurile și colecțiile pă-
 strate de Arhivele Statului 44
 G. BOBULESCU — Tehnica reprografică — mijloc de
 conservare în Arhive 51
 M. CRUCERU — Restaurarea unui document pe hirtie
 de la Filiala Arhivelor Statului Vaslui 55

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

AL. NASTOVICI — Fondul familial „Basarab Brân-
 coveanu” 60
 V. AIOANEI, FL. RANCA — Noi instrumente de in-
 formare la sala de studii a Direcției Generale a Ar-
 hivelor Statului 62
 E. DIMA — Biblioteca profesorului Aurelian Sacre-
 doțeanu 68

DOCUMENTE

*** — 6 martie 1943 72
 P. CERNOVODEANU — Din corespondența diploma-
 tică a lui Constantin Brâncoveanu (I) 78
 C. ȘERBAN — Documente diplomatice portugheze
 despre răscoala din 1784 84
 V. CĂRABIȘ — Refugiul lui Bem și Kossuth în
 Oltenia 88

ȘTIINȚE SPECIALE

V. APOSTOLESCU — „Reforma” din 1852 a cancela-
 riilor isprăvnicilor ținutale (Moldova) inițiată de
 Mihail Kogălniceanu 93

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

REVISTA REVISTELOR 103

INSTRUMENTE DE LUCRU

A. C. HALICHIAS — Lista documentelor publicate
 în vol. XLVI 110

COLEGIUL DE REDACȚIE

Vasile Arimia, Ioana Burlacu,
 Constantin Condrea, Costin Feneșan,
 Elena Gheorghe,
 Ștefan Hurmuzache — președinte,
 Corneliu Lungu, Mihai Rachieru,
 Mioara Tudorică

Redactor șef :
Ștefan HURMUZACHE
Redactor principal :
Ana-Cristina HALICHIAS
Secretar de redacție :
Alexandru NASTOVICI

Sarcinile Arhivelor Statului în lumina celui de-al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român

VASILE MOISE

Anul celei de-a 40-a aniversări a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă și al celui de al XIII-lea Congres al Partidului Comunist Român a intrat el însuși în istorie. Cu îndreptățită mândrie întreaga noastră națiune își privește strălucitele înfăptuiri, temelii trainice pentru progresul impetuos prevăzut să se realizeze printr-un grandios program de muncă și efort innoitor.

Documentele Congresului al XIII-lea, ale Plenarei comune a C.C. al P.C.R. și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale, ale Consiliului Național al oamenilor muncii și ale Congresului al III-lea al F.D.U.S. fundamentează, cu clarviziune științifică, direcțiile de acțiune privind înfăptuirea Programului partidului, pun în evidență strategia dezvoltării intensive a întregii economii naționale, elaborată de secretarul general al partidului. În gândirea creatoare, cutezătoare, militantă, a tovarășului Nicolae Ceaușescu transformarea cantității într-o nouă calitate, trecerea economiei românești la o dezvoltare intensivă, în condițiile prefigurării pe plan mondial a unei noi etape a revoluției tehnico-științifice, reprezentată o schimbare cu caracter obiectiv, singura prin care patria noastră va putea obține succese pe calea progresului economico-social și își va întări continuu independența și suveranitatea.

Integrată amplului proces de ocrotire, folosire și conservare a Patrimoniului Cultural Național, Direcția Generală a Arhivelor Statului a urmărit cu fermitate, în cursul anului 1984, îndeplinirea complexelor ei obiective și sarcini în spiritul exigențelor documentelor de partid și al înaltelor responsabilități ce decurg din funcțiile instituției. Rezultate remarcabile s-au obținut, în primul rînd, în domeniul aplicării prevederilor legislației referitoare la Fondul Arhivistic Național și în sporirea eficienței muncii noastre de îndrumare și control. Amplul program de muncă pe care ni l-am propus în acest sens a dus la performanțe calitative. S-a ținut seama de cerințele organizării arhivelor curente și de cele ale folosirii și conservării arhivelor generale ale organizațiilor socialiste. Îndrumarea metodologică acordată celor 2 200 unități din ramurile metalurgică, industria lemnului, petrol, chimie, geologie, agricultură, comerț exterior, muncă și ocrotiri sociale, învățămînt, sănătate ș.a. a permis Direcției Generale a Arhivelor Statului și unităților sale teritoriale să cunoască situația reală a arhivelor atît din ministere cît și din instituțiile și întreprinderile subordonate lor. Prin măsurile stabilite de comun acord, organizațiile centrale și Arhivele Statului au contribuit la elaborarea unor indicatoare și nomenclatoare conforme evoluției firești a creatorilor de documente, au obținut îmbunătățirea evidenței și a selecționării, a preocupărilor de a conserva valorile permanente și de a introduce în circuitul economic materialele refolosibile, cca. 4 000 tone de maculatură.

Eficiența acțiunilor pregătitoare desfășurate la organizațiile socialiste s-a materializat în îmbogățirea bazei documentare a Arhivelor Statului cu 13 000 m.l. arhivă. În același timp, numărul unităților socialiste care nu au acordat întreaga atenție prevederilor legale s-a dovedit a fi din ce în ce mai mic.

Pentru toate motivele de mai sus, care relevă necesitatea de a conserva și folosi arhivele în interesul societății, precum și pentru rolul acordat de Congresul al XIII-lea al partidului cunoașterii umane în dezvoltarea economico-socială a patriei, Direcția Generală a Arhivelor Statului va acționa cu hotărîre pentru îndeplinirea

unuia din cele mai însemnate obiective — conlucrarea strinsă și armonioasă între organizațiile socialiste și Arhivele Statului în vederea aplicării legislației arhivistice și a intensificării activității de perfecționare a evidenței, inventarierii și selecționării documentelor ce fac parte din Fondul Arhivistic Național. Marea diversitate de organizații, rezultatele pe care oamenii muncii le-au obținut la nivel de macro- și microcolectivități — rezultate înscrise în documentele de arhivă — amplifică în mod considerabil răspunderile organelor noastre de îndrumare și control. Studiarea permanentă a realităților privind situația arhivelor pe ramuri, sprijinirea soluționării problemelor pe care le ridică buna organizare și executare a operațiunilor pe baza teoriei și practicii arhivistice, determinarea respectării competențelor, instruirea periodică a personalului care efectuează lucrări în domeniul nostru de activitate, informarea conducătorilor organizațiilor socialiste și a celorlalte organizații asupra stării arhivelor și a măsurilor ce se impun pentru actualizarea instrumentelor de evidență, îmbunătățirea nomenclatoarelor dosarelor și a indicatoarelor termenelor de păstrare vor constitui sarcini de bază pentru realizarea acestui obiectiv fundamental al muncii noastre. În anul 1985 se va urmări cu precădere munca de arhivă din domeniile transporturilor și telecomunicațiilor, construcțiilor industriale, silviculturii, energiei electrice, comerțului interior, culturii, justiției și agriculturii. Evident, în eforturile continue destinate îmbunătățirii calității muncii un accent deosebit se va pune pe creșterea operativității noastre în verificarea și soluționarea lucrărilor de selecționare a arhivelor de la organizațiile socialiste, pe completarea în continuare pe temeiul prognozelor a preluărilor de arhivă, cu încă 4 200 m.l. a tezaurului Arhivelor Statului cu fonduri de importanță istorică și practică.

Creșterea puternică a rolului științei în progresul societății, în formarea conștiinței socialiste în etapa actuală a făuririi noii orînduiri a făcut din valorificarea continuă, multilaterală, a tezaurului documentar național un alt obiectiv important al muncii colectivelor din Arhivele Statului. Toate acțiunile au fost organizate pe baza orientărilor documentelor de partid, a tezelor, ideilor și indicațiilor de inestimabilă valoare cuprinse în expunerile tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la necesitatea cunoașterii și scrierii istoriei în conformitate cu adevărul istoric, cu interesele fundamentale ale poporului român.

Manifestările științifice organizate pe plan central și local, activitățile culturale, educative, de propagandă în rîndurile oamenilor muncii, ale tineretului, desfășurate sub semnul marilor evenimente din viața poporului nostru, petrecute, aniversate sau evocate în anul 1984 au avut drept scop transmiterea mesajului patriotic al documentelor. 110 expoziții documentare, peste 100 de simpoioane, 165 emisiuni de radio și televiziune, nenumărate comunicări științifice și expuneri susținute s-au bucurat de aprecierile opinei publice din întreprinderi și instituții, de la orașe și sate. De asemenea, 24 volume de documente și instrumente de informare științifică elaborate și publicate de Arhivele Statului sau de colective mixte de arhiviști și cercetători au fost bine primite de istoriografia românească. S-au detașat prin valoarea lor volumele dedicate actului istoric de la 23 August 1944, participarea specialiștilor noștri la marile corpusuri de izvoare despre Mihai Viteazul, răscoala din 1784 și cele două volume de documente inedite otomane privind relațiile românilor cu Poarta între secolul al XVII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Pentru cel de al doilea mare obiectiv al muncii noastre — valorificarea documentelor, anul 1985 va fi o perioadă de intensificare a activităților Arhivelor Statului de folosire a izvoarelor istorice din F.A.N., de participare la manifestările științifice și politico-educative avînd drept scop ridicarea nivelului general de cunoaștere și a conștiinței socialiste — factorul propulsor al dinamismului social, al spiritului viu de creație. Sarcinile legate de elaborarea și publicarea volumelor de documente, a instrumentelor de informare științifică prevăzute în planurile de publicații pe anii 1981—1985 și 1986—1990 și participările la simpoioane, expoziții și la alte manifestări științifice organizate de organele de partid vor urmări să contribuie la întărirea spiritului militant pe temeiul demersului științific, al mesajului patriotic și al datelor oferite de documente cu privire la experiența socială a românilor și la lupta poporului nostru pentru libertate, independență și transformări sociale, revoluționare sub conducerea forțelor lui înaintate, pentru progres și bună înțelegere în relațiile internaționale.

Pentru a sprijini cu mai multă eficiență cercetarea teoretică din domeniul științelor sociale și investigațiile practice solicitate de cerințele economiei naționale D.G.A.S. a acordat, în anul care a trecut, o atenție sporită cercetării tematicе, dezvoltării Sistemului Informațional al Arhivelor Statului, re proiectării întregului flux de prelucrare automată a informațiilor, și valorificării datelor economice.

Zecile de mii de fișe tematice și minibaza de date realizate au contribuit la găsirea informațiilor despre resurse naturale și soluții tehnice utile în activitatea economică.

Sarcina ce revine Direcției Arhivelor Centrale și filialelor Arhivelor Statului de a intensifica informarea și sprijinirea organizațiilor de profil cu noi date despre surse de energie și materii prime va continua la parametri superiori în cursul anului acesta. Unitățile respective și Serviciul de informatică arhivistică vor desfășura o acțiune energetică de dezvoltare a cercetării tematice a acelor fonduri și colecții arhivistice, de identificare a acelor documente care oferă datele, argumentele necesare instituțiilor și întreprinderilor interesate să pună în valoare rezerve de materii prime și resurse de energie în folosul dezvoltării țării noastre.

Totodată, au fost împlinite și alte exigente ale cercetării științifice. La dispoziția specialiștilor, în sălile de studiu, se află un număr important de instrumente de informare cu privire la fonduri și colecții arhivistice și role de microfilm toate puse în anul 1984 în circuitul științific. Ponderea o dețin documentele referitoare la evoluția situației politice și economice interne, politica externă a românilor, dezvoltarea mișcării muncitorești, lupta maselor populare sub conducerea forțelor înaintate, democratice și revoluționare, a P.C.R. de-a lungul istoriei pentru libertate socială și națională, independență și suveranitate. Aceștia li se alătură fondurile cu multe date privind istoria culturii, a învățămîntului, dezvoltarea artelor, viața și activitatea unor marcante personalități.

Prin extinderea aplicării măsurilor de perfecționare a evidenței fondurilor și colecțiilor recent preluate în depozitele Arhivelor Statului, inventarierea cadrelor de microfilm și pregătirea pentru calculator a fișelor SARIAS conținând informații cu valoare istorică și documentară se va contribui operativ, pe parcursul anului în curs, la stimularea specialiștilor în a aborda problemele prioritare ale diferitelor sectoare din domeniul cercetării științifice sau în a finaliza preocupări aflate în atenția nenumăratelor activități sociale practice.

Aplicînd cu perseverență și răspundere prevederile hotărîrilor C.C. al P.C.R. și legislația referitoare la drepturile oamenilor muncii, compartimentele de specialitate ale Arhivelor Statului au soluționat 18 200 cereri. Desigur, rezultatele prezentate confirmă grija Arhivelor Statului pentru a răspunde acestei îndatoriri de permanentă actualitate. Ea va constitui și pe viitor un factor de mobilizare a întregului nostru personal pentru a asigura condiții tot mai bune de eliberare a actelor solicitate de cetățeni.

În „Revista Arhivelor” au continuat să apară studii și comunicări cu ample abordări ale rezultatelor cercetării științifice a Arhivelor Statului. În viitor, conținutul revistei va fi orientat spre publicarea de studii și articole din domeniul teoriei și practicii arhivistice cu scopul de a generaliza metodele bune de muncă, precum și grupașe de documente privind momente, perioade și fenomene istorice cu o mare încărcătură emoțională și educativă.

Un obiectiv important al muncii noastre în anul pe care l-am început îl constituie perfecționarea activității arhivistice în raport cu cerințele actuale și de perspectivă de la organizații. Experiența acumulată pînă în prezent în desfășurarea acestui gen de muncă la instituții și întreprinderi conturează necesitatea îmbunătățirii legislației arhivistice, a normelor tehnice care reglementează practica curentă asupra documentelor. Mutațiile calitative ce se constată definesc un complex de sarcini. Pe de o parte este vorba de elaborarea de norme și metodologii specifice realizării evidenței, păstrării și valorificării documentelor tehnice și de informatică. Pe de altă parte trebuie dezvoltat SARIAS ca urmare a echipamentului CORAL, pe care îl va avea D.G.A.S., și orientată munca în direcția actualizării evidențelor realizate de Arhivele Statului potrivit cu situația fondurilor și colecțiilor din depozitele proprii și a instrumentelor de lucru aferente, cu activitățile arhivistice ce se desfășoară la nivel național.

Păstrarea, conservarea și asigurarea documentelor, obiective esențiale ale activității D.G.A.S. decurgînd din importanța ocrotirii Fondului Arhivistic Național, s-a desfășurat cu rezultate deosebite. O gamă largă de lucrări au fost destinate condițiilor de depozitare. Amenajările în depozite, instalațiile puse în funcțiune, mijloacele de protecție întrebuințate, mobilierul specific utilizat, măsurile de igienă și de combatere a tuturor factorilor de degradare au asigurat cerințele activității productive și de cercetare a Arhivelor Statului.

O direcție de acțiune practică, eficientă, dovedită de cifrele de plan atinse și de veniturile aduse, a fost activitatea laboratoarelor DGAS. Producția de microfilmare a documentelor a fost cu mult peste nivelul anilor precedenți. Laboratorul de reprografiere a executat lucrări apreciate, cu tiraje mari, necesare amenajării spațiilor rezervate expozițiilor arhivistice și muzeelor solicitatoare din țară.

În concordanță cu obiectivele înscrise în documentele Congresului al XIII-lea al partidului, laboratoarele au asimilat noi tehnici, au recuperat materiale refolosibile și au optimizat consumurile specifice de materiale și energie.

În viitor se va acorda o atenție deosebită utilizării în cele mai bune condiții a bazei tehnico-materiale în vederea păstrării, conservării și asigurării documentelor din tezaurul Arhivelor Statului. Dotările cu mijloace de păstrare și echipament de control al stării de conservare și protecție a documentelor vor fi folosite la întreaga capacitate. Microfilmarea de asigurare, efectuată de laboratoarele centrale și zonale, lucrările de restaurare a pergamentelor și manuscriselor și reconducerea dosarelor, volumelor, mapelor etc. se vor executa la parametri calitativi superiori.

Ocotirea patrimoniului arhivistic și utilizarea informației din valorile istorice, politice, științifice, sociologice, culturale, estetice etc. au pus la loc de frunte perfecționarea profesională. Întregul proces s-a desfășurat în conformitate cu sarcinile rezultate din documentele de partid și indicațiile tovarășului Nicolae Ceaușescu. Centrul de perfecționare a obținut rezultate bune în inițierea personalului cu studii superioare începător în domeniul teoriei și practicii arhivistice, în domeniul științelor speciale ale istoriei, precum și în perfecționarea specialiștilor în domeniul limbilor străine și al paleografiilor, în reciclarea cadrelor de conducere pe baza unei tematici în concordanță cu exigențele actuale ale științei conducerii, științei arhivistice și cercetării social-politice. Se știe câtă atenție acordăm activității de pregătire a arhivelor organizațiilor pentru a fi depuse în depozitele noastre. De aceea, în atenția unităților centrale și locale ale D.G.A.S. a stat, pe măsura importanței ei, pregătirea profesională a responsabililor de arhivă, a membrilor comisiilor de selecționare și a șefilor compartimentelor care coordonează acest gen de muncă. Informarea și instruirea teoretică și aplicativă a celor 17 000 factori cu atribuțiuni în domeniul arhivelor de la unitățile socialiste au avut ca efect mai buna cunoaștere a îndatoririlor ce decurg din legislația arhivistică.

Instruirea și perfecționarea pregătirii profesionale a tuturor oamenilor muncii și organizarea reciclării pentru creșterea calificării reprezintă o coordonată fundamentală a politicii partidului și statului, o preocupare de prim ordin a întregii noastre societăți. Programul partidului și documentele Congresului al XIII-lea leagă dezvoltarea economico-socială în ritm înalt a țării și eficiența, în condițiile creșterii economice intensive, de ridicarea nivelului general de pregătire a forței de muncă.

Ansamblul sarcinilor dezvoltării activității arhivistice în planul pe termen scurt, dar și în planurile de perspectivă, ancorarea tot mai puternică în largi domenii de cercetare științifică și de activități economice care apelează în procesul muncii la documentele de arhivă pun în prim plan capacitatea profesională a tuturor cadrelor. Urmărim în aceste condiții ca specialiștii și celelalte categorii de personal din Arhivele Statului să cunoască și să rezolve tot mai bine problemele ce se ridică concret în fața fiecărui domeniu de activitate, să le coreleze în permanență cu stadiul atins în știința și practica arhivistică pe plan național și internațional.

Coordonarea și conducerea unitară, stabilirea direcțiilor și a obiectivelor principale ale activității arhivistice, procesul fundamentării și elaborării planurilor, modalitățile concrete de realizare a lor implică perfecționarea stilului și metodelor de muncă, întărirea ordinii și disciplinei, creșterea răspunderii în stabilirea măsurilor pentru îmbunătățirea muncii. Avînd în vedere aceste exigențe, îndrumarea și controlul vor căpăta un caracter de lucru pentru rezolvarea operativă a problemelor profesionale. Analizele periodice asupra modului de îndeplinire a planurilor, asupra nivelului calitativ al lucrărilor se vor caracteriza printr-un climat de responsabilitate, executarea exemplară a sarcinilor și perfecționarea succesivă a activității compartimentelor noastre centrale și locale, constituind cadrul director și, totodată, garanția realizărilor viitoare.

Bilanțul realizărilor dobîndite în anul 1984 exprimă hotărîrea oamenilor muncii din instituția noastră pentru dezvoltarea activității arhivistice pe toate planurile.

Înfăptuirea riguroasă, ritmică, integrală a obiectivelor pe care ni le-am stabilit în perspectivă, în lumina exigențelor documentelor celui de al XIII-lea Congres și în spiritul mobilizatoarelor îndemnuri ale secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, reprezintă domeniul esențial de afirmare a spiritului revoluționar, a capacității creatoare a colectivelor de muncă din fiecare unitate a Arhivelor Statului.

40 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA FASCISMULUI

Din lupta poporului român împotriva Germaniei hitleriste

În existența și evoluția fiecărui popor, istoria consemnează momente cu semnificații deosebite, evenimente ce au determinat profunde mutații, jalonind, în liniile fundamentale, întreaga dezvoltare politică, economică și socială. Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă declanșată la 23 august 1944, sub conducerea Partidului Comunist Român, se constituie astfel, prin deschiderile făcute și transformările implicate uriașului proces revoluționar ce a antrenat toate componentele și domeniile vieții și activității poporului român, în piatra de hotar ce stă la baza devenirii noastre socialiste, libere și independente. „Declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din august 1944 — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român — a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii. Înfăptuirea insurecției a marcat începutul unor ample mișcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești”¹.

Inițiată, pregătită și condusă de Partidul Comunist Român revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, expresie a opțiunilor fundamentale ale poporului român, s-a definit într-o materializare nemijlocită a consensului național, în care armata, în totalitatea ei, a acționat fără nici o defecțiune pentru împlinirea intereselor majore ale poporului din care făcea parte.

Declanșată în după-amiaza zilei de 23 august 1944, după o îndelungată și minuțioasă pregătire, prin arestarea guvernului antonescian și răsturnarea regimului politic existent, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă s-a materializat prin ridicarea întregului popor român la luptă pentru înfăptuirea obiectivelor înscrise în „Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România”: „[...] scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice”². În același timp, în Proclamația șefului statului, difuzată la radio în seara zilei de 23 august 1944, începînd cu ora 22,15 — document la elaborarea căruia au participat și reprezentanți ai P.C.R. — se preciza că „Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa”³. Aproape 1 100 000 de militari români încadrați în 3 comandamente de armată, 11 de corp de armată și similare, 7 comandamente teritoriale, 29 divizii operative, 21 divizii de instrucție, o brigadă de căi ferate, unități și mari unități de artilerie antiaeriană, pionieri și pontonieri,

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Edit. politică, București, 1979, p. 581—582.

² *Documente privind istoria militară a poporului român*, 23—31 august 1944, vol. I, Edit. militară, București, 1977, documentul nr. 1.

³ *Ibidem*, documentul nr. 2.

grăniceri, jandarmi, pompieri etc.⁴ aflate pe linia frontului, în dispozitiv defensiv pe linia de demarcație cu Ungaria horthystă, în garnizoanele de pace, în zone și puncte de importanță strategică, au executat fără șovăire ordinul de a se alătura „armatelor aliate“. Pe baricadele revoluției s-au situat muncitorimea, țărâna, intelectualitatea, toți cetățenii României, care au declanșat lupta „fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său“⁵, înfăptuindu-se astfel îngemănarea de voință și acțiune ce va asigura victoria și, implicit, condițiile propice materializării dezideratelor naționale și sociale ale întregului nostru popor. Până la 31 august, o suprafață de peste 150 000 km pătrați din teritoriul național a fost complet curățită de forțele Wehrmachtului, marile unități ale Armatei 1 române reușind în același timp să asigure acoperirea pe linia de demarcație din Transilvania și pe frontiera de sud, sud-vest și de vest, ceea ce a permis dirijarea și concentrarea rapidă a forțelor sovietice la nord și vest de linia Carpaților într-un cap de pod ce însuma 50 000 km pătrați. Acțiunile insurecționale au avut un puternic impact asupra tuturor desfășurărilor politico-militare din spațiul central și sud-est european și, implicit, continental⁶.

După încheierea victorioasă a luptelor insurecționale, armata română, împreună cu forțele sovietice, care au dus greul războiului în cea de-a doua conflagrație mondială, utilizând capul de pod din Transilvania, Crișana și Banat, au dezvoltat ofensiva pentru eliberarea părții de nord-vest a României aflată sub ocupația hitleristo-horthystă. Cu jertfa și singele a 49 744 militari români — morți, răniți și dispăruți — în luptele de la Sfintu Gheorghe, Dealul Singeorgiu, Aiud, Tirgu Mureș, Cluj, Oradea, Carei, Satu Mare etc., forțele române și sovietice au reușit, până la 25 octombrie 1944, să elibereze întreaga parte de nord-vest a țării de sub ocupația hitleristo-horthystă.

La chemarea însuflăitoare a Partidului Comunist Român — „Totul pentru front, totul pentru victorie!“ — poporul român și-a concentrat toate resursele potențialului său economic și militar pentru continuarea participării la războiul antihitlerist, alături de forțele coaliției Națiunilor Unite, până la înfrângerea completă a Germaniei naziste.

Pe parcursul a aproape patru luni, cit au durat luptele pentru eliberarea Ungariei, armata română a participat cu peste 210 000 de militari încadrați în 17 divizii de infanterie, munte și cavalerie, două brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate, un corp aerian, alte unități și formațiuni, care au eliberat 1 237 localități și puncte populate, între care 14 orașe, au cucerit trei masive muntoase și au forțat 4 cursuri de apă. În aprigele înceștări de pe teritoriul Ungariei, jertfa de sînge a armatei române s-a ridicat la peste 42 000 de soldați, gradați, subofițeri și ofițeri — morți, răniți și dispăruți.

După ce au zdrobit rezistențele opuse de inamic în nordul Ungariei, marile unități ale Armatei 4 române au depășit, la 18 decembrie 1944, frontiera ungaro-cehoslovacă, continuînd împreună cu trupele sovietice ofensiva pentru eliberarea Cehoslovaciei.

Adresîndu-se, la începutul anului 1945, atît tinerilor îmbrăcați în haine militare, care își jertfeau viața pentru eliberarea poporului cehoslovac prieten, cit și acelorora din țară care, prin muncă neîntreruptă și sacrificii materiale deosebite, susțineau efortul de război al țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în acea vreme

⁴ Arh. M.Ap.N., fond 948, dosar nr. 1404, vol. 1, f. 23.

⁵ *Documente privind istoria militară a poporului român*, 23—31 august 1944, vol. I, Edit. militară, București, 1977, documentul nr. 1.

⁶ *Asupra ecoului și dimensiunilor strategice, politice și logistice ale actului de la 23 august 1944 vezi pe larg Ecoul internațional al revoluției din August 1944 și al contribuției României la războiul antihitlerist*, Edit. politică, București, 1984.

secretar general al Uniunii Tineretului Comunist, evidenția corelația dintre participarea la războiul antihitlerist și însăși dezvoltarea liberă a poporului nostru: „România duce azi un război pentru interesele întregului popor român [...] Prima sarcină a tineretului român este unirea întregului tineret într-o largă mișcare pentru mărirea efortului de război, pentru refacerea țării, pentru progres. Toți tinerii trebuie să se considere soldați ai luptei contra fascismului [...] Întreaga țară trebuie să muncească pentru a asigura armatelor care luptă pe front tot ce au nevoie”⁷.

Pe parcursul celor cinci luni cit au acționat pe teritoriul Cehoslovaciei, în condiții deosebit de dificile, pe un teren muntos, puternic compartimentat, marile unități române (17 divizii de infanterie, munte, cavalerie și artilerie antiaeriană, un corp aerian, o brigadă de căi ferate, un regiment de care de luptă și alte unități și formațiuni), cu un total de 248 430 militari, au pătruns în dispozitivul inamic pe o adâncime de peste 400 km, au forțat 4 cursuri mari de apă și au străbătut 10 masive muntoase mai importante, eliberând 1722 localități și puncte populate, între care 31 orașe. Jertfa dată de un număr de 66 995 militari — morți, răniți și dispăruți — a cimentat prietenia tradițională dintre popoarele română și cehoslovacă.

Sfârșitul războiului antihitlerist a găsit armata română pe front, victorioasă, cu efective ce se ridicau la 198 522 de oameni, alături de armatele țărilor Națiunilor Unite, aducându-și o contribuție importantă la zdrobirea Wehrmachtului și la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei de sub dominația fascistă. În slujba războiului antihitlerist, România a pus întregul său potențial uman, militar și economic. De la 23 august 1944, în cele 260 de zile de aprige înclăstări, armata română a străbătut prin lupte grele peste 1 700 km de la țărmul Mării Negre pînă la Podișul Boemiei, a eliberat aproape 4 000 de localități și puncte populate, a forțat 12 cursuri mari de apă, a escaladat circa 20 masive muntoase mai importante, a provocat inamicului pierderi mari (117 798 de militari luați prizonieri și 18 731 găsiți morți pe teren) ce echivalează cu efectivele a 14 divizii. Pentru obținerea acestor succese, armata română a întrebuițat în lupte 538 536 de militari, din care s-au jertfit aproximativ 170 000 de luptători (morți, răniți și dispăruți). Acestor jertfe și eforturi umane li s-a adăugat contribuția economică a întregii națiuni române, care, după unele date centralizatoare, s-a ridicat la peste un miliard de dolari (valută 1938), adică de peste patru ori bugetul țării pe anul financiar 1937/1938.

Marea victorie din mai 1945 asupra fascismului a fost întâmpinată de poporul român cu profundă satisfacție și mîndrie patriotică. „Poporul român — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — are marea satisfacție de a se fi găsit în ultimele 8 luni ale războiului alături de armatele sovietice și celelalte forțe antifasciste, de a-și fi adus contribuția activă la înfrîngerea Germaniei hitleriste, la marea victorie asupra fascismului — ceea ce i-a creat posibilitatea de a-și făuri o viață nouă, independentă”⁸.

Prezentăm în continuare cîteva documente care evidențiază contribuția importantă adusă de România la înfrîngerea fascismului, vitejia militarilor români și comportarea lor ireproșabilă față de populația locală din Ungaria și Cehoslovacia.

IOAN TALPES
ALEXANDRU DUTU
MIHAI RETEGAN
ALECSENIA ANDONE

⁷ „Scînteia tineretului”, nr. 9 din 1 ianuarie 1945.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 11, Edit. politică, București, 1975, p. 562.

1

1944 septembrie 16. Raport privind acțiunile desfășurate de formațiunile de premilitari împotriva trupelor germane pe teritoriul județului Timna Mare.

Garnizoana Sighișoara

Nr. 3 784

1944, luna septembrie, ziua 16

Către

Inspectoratul general al pregătirii premilitare
București, Nicolae Filipescu nr. 20

Am onoarea a raporta următoarele :

Premilitarii din subcentrul de pregătire premilitară nr. 60, Școlari 61 și 62 Urb. Sighișoara, împreună cu inspectorii Hodiș Gheorghe, Dragomir Ion, Mărginean Ion, Bucescu Constantin și Herlea Laurian, au dat și depus un prețios concurs la dezarmarea trupelor germane ce se aflau în garnizoana Sighișoara și cele ce se aflau în retragere prin această localitate.

Pe timpul de la 23 august 1944 pînă la 16 septembrie 1944 toți acești premilitari și instructori au fost puși în subzistența Cercului teritorial Timna Mare și înarmați au făcut siguranța orașului, paza depozitelor cu materiale de la trupele germane, precum și patrulă prin oraș, deoarece în garnizoana Sighișoara nu este nici o unitate militară.

Avînd în vedere munca, devotamentul și priceperea de care au dat dovadă premilitarii și instructorii arătați mai sus, vă rugăm să binevoiți a dispune să fie citați prin ordin de zi pe Inspectoratul general al pregătirii premilitare.

Comandantul garnizoanei,
Locotenent-colonel E. Curpen

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond Inspectoratul pregătirii premilitare, dosar nr. 777/1944, f. 41.

2

1944 octombrie 26. Comunicatul Marelui Stat Major al Armatei Române cu privire la continuarea operațiunilor pentru distrugerea forțelor inamice pe teritoriul Ungariei.

MARELE STAT MAJOR AL ARMATEI

Comunicat

asupra operațiunilor din ziua de 26 octombrie 1944

După ce au depășit frontiera româno-maghiară, în tot lungul ei, trupele române, în colaborare cu cele sovietice, continuă operațiunile pentru distrugerea forțelor inamice din zona Tisei superioare.

Au fost ocupate numeroase localități din Ungaria de nord-est, între care Csengen, Tyukod, Ura, Vallaaj, Merk, Batori, Csengeruj Falu.

Între Dunăre și Tisa, forțe sovietice în legătură cu trupele române continuă să cîștige teren.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 1/1944, f. 144 și în ziarul „Timpul”, an. VIII, nr. 2679 din 28 octombrie 1944, f. 1.

3

1944 octombrie 27. Telegramă înaintată de comandantul Armatei a IV-a Române Președinției Consiliului de Miniștri prin care se aduce la cunoștință eliberarea în ziua de 25 octombrie a ultimului colț de pămînt românesc de sub stăpînirea străină.

PREȘEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIȘTRI
CABINETUL DOMNULUI PRIM MINISTRU

Am onoare a înainta alăturat telegrama nr. 308.965 din 25 octombrie 1944 a Armatei 4-a adresată Domnului Prim Ministru, General Sănătescu, cu rugămintea de a fi parafrazată în cazul când va fi dată publicității.

D.O.

ȘEFUL SERVICIULUI CIFRULUI
General, Marinescu Petre

pentru conformitate,
ȘEFUL ECHIPEI DE SERVICIU
Maior, ss. Savopol Gh.

DOMNULUI GENERAL SĂNĂTESCU
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI
BUCUREȘTI

În momentul când trupele Armatei 4 române au cucerit prin lupte grele frontiera de Nord-Vest a României, eliberînd pentru vecie ultimul colț robit al pămîntului românesc, împărtășim DOMNIEI VOASTRE și GUVERNULUI ȚĂRII bucuria și mîndria acestui fapt de arme menit să asigure unitatea și libertatea PATRIEI.

COMANDANTUL ARMATEI 4

GENERAL DE CORP DE ARMATĂ, G. AVRAMESCU

p. ȘEF DE STAT MAJOR
COLONEL, N. DRAGOMIR

Nr. 308.965 din 25 octombrie 1944

Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar Sănătescu — Rădescu, dosar 38/1944, f. 79—80.

4

1944 octombrie 27. Telegramă adresată de ministrul de război, general de Corp de Armată M. Racoviță, mareșalului Malinowski cu ocazia eliberării Transilvaniei, prin care îi transmite urări de continuare a izbîndă asupra armatelor hitleriste.

D. Ministru de Război, General de Corp de Armată, M. Racoviță, a trimis Domnului Mareșal Malinowski următoarea telegramă :

DOMNULE MAREȘAL,

În clipa în care vitezele Armate de sub comanda Domniei Voastre au atins pretutindeni granița de vest a Ardealului românesc, Vă adresez o dată cu admirația și recunoștința mea și a armatei, urările cele mai sincere de izbîndă deplină asupra inamicului comun.

MINISTRU DE RĂZBOI

General de Corp de Armată

M. Racoviță

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presă internă, dosar 1/1944, f. 145.

5

1944 decembrie 7. Scrisoare prin care autoritățile comunei Tiszavárkony mulțumesc militarilor români pentru ajutorul dat populației locale în ceea ce privește aprovizionarea cu hrană și asigurarea sanitară.

A 19 HIDÁSZ SZÁZAD PARANCSNOKSÁGNAK

Tiszavárkony község elöljárósága úgy a maga, mint a polgárság nevében hálás köszönetét fejezi ki azon sok joért, melyben a 19. század által részesült. Ezen csapatok a megszállás óta erkölcsi tekintetben a szeretetünket és bizalmunkat érdemelte ki.

Köszönetet kell mondanunk a parancsnokságnak különösen azért a joságért, hogy a harcok által megromlott malmunkat kijávitva, újból, üzembe helyezte és lakosságunkat kenyérhez juttatva az éhségtől szabadította meg.

A legnagyobb hálával kel adózunk a doktor urnak, aki éjél — nappal készséggel állt a beteg polgárok vizsgálatára, és betegeinkel minden, ellenszolgáltatás nélkül orvosossággal látva el egészségüket vissza nyerhették. [...]

Valláserkölcsei tekintetben is példát mutatok lakosságunknak mert az istentiszteleten tömegesen jelentek meg és volt aki a (vecut)mise alatt a hivekkel közösen áldozott.

Ezek után a polgárság és a katonaság között kölcsönös megbecsülés jöt létre már a lakosságunk a román katonasággal bizalommal és testvéri együtértéssel beszélget, nem pedig elmenekül tőle.

Ezen viszony kiépítésében a legnagyobb része volt a parancsnok százados urnak aki megjelenésékor kijelentette, hogy a lakoságnak attya akar lenni, és arra kért, hogy mindig legyünk engedelmes gyermekei. A szeretet után igyekeztünk a néma ígéretet tettekkel beváltani.

Ezen levelünkkel a százados csapata iránti tiszteletünket fejezük ki és igérjük, hogy a jövőben e kölcsön szeretettel még jobban ki fogjuk melyíteni.

Magunkat és községünket a százados ur pártfogásába ajánlva maradunk kiváló tisztelettel.

Tiszavárkony, 1944, dec. 7.

Pleb, egylközi
elnöke

Egylközi
jegyző
[Indescifrabil]

Közs. biró
[Indescifrabil]

[Indescifrabil]

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond Marele Stat Major, Serviciul cultural, dosar nr. 296/1944—1945, f. 390.

Traducere :

COMANDAMENTUL COMPANIEI 19 PONTONIERI

Conducerea comunei Tiszavárkony mulțumește cu recunoștință atît în numele nostru, cît și în numele cetățenilor săi Companiei 19 Pontonieri pentru tot binele de care a avut parte.

Încă de la sosire, aceste unități au cîștigat din punct de vedere moral dragostea și încrederea noastră.

Trebuie să transmitem mulțumiri comandantului în special pentru binele de a ne fi reparat și pus în funcțiune din nou moara avariată în timpul luptelor, astfel încît a salvat de foamete populația comunei care putea avea piine.

Sîntem datori cea mai mare recunoștință domnului doctor, care ziua și noaptea a fost gata să-i consulte pe cetățenii bolnavi fără recompensă, dîndu-le și medicamente ca să-și recapete sănătatea.

Și din punct de vedere al eticii religioase au dat exemplu locuitorilor comunei noastre deoarece au participat în masă la slujbele religioase și au fost printre ei și cei care în timpul liturghiei s-au împărțășit împreună cu credincioșii.

După acestea cetățeni și soldați și-au arătat respect reciproc, populația se adresează militarilor români cu încredere și înțelegere frățească, nu mai fugе de ei.

În formarea acestor relații rolul cel mai important l-a jucat comandantul companiei care încă de la sosire a declarat că dorește să fie un părinte față de populație și ne-a cerut ca întotdeauna să-i fim copii ascultători. După dragostea <care ni s-a arătat> ne-am grăbit cu promisiunea mută s-o transformăm în faptă.

Prin această scrisoare, dorim să ne arătăm recunoștința față de unitățile companiei și promitem că pe viitor vom adînci și mai mult prietenia reciprocă.

Punîndu-ne pe noi și comunitatea noastră sub protecția comandantului companiei, rămînem cu deosebit respect.

Tiszavárkony, 1944, 7 decembrie.

Paroh, șeful bisericii,

[Indescifrabil]

Secretarul bisericii,
[Indescifrabil]

Primar,
[Indescifrabil]

6

1944 decembrie 8. Raport al Marelui Stat Major către Președinția Consiliului de Miniștri în care se evidențiază contribuția armatei române în războiul antihitlerist și se propune efectuarea unor demersuri pe lângă guvernele Națiunilor Unite pentru a se acorda României statutul de cobeligerantă.

<Nr.> 683 401 <din> 8 decembrie <1944>

*Marele Stat Major
către
Președinția Consiliului de Miniștri
Cabinet*

Am onoarea a înainta alăturat, în copie, raportul Marelui Stat Major, nr. 680 319 din 23 septembrie 1944, prin care se arată necesitatea și justificarea recunoașterii de către aliați a situației de „cobeligerantă” pentru România în războiul contra Germaniei și Ungariei.

În situația actuală, temeiurile cererii noastre sunt sporite de următoarele elemente care materializează contribuția pe care a adus-o și o aduce azi, în continuare, armata română :

1. Avem angajate pe front, în cadrul Frontului 2 ucrainean, 14 divizii care dețin o porțiune de peste 125 km pe acel front ;
2. Diviziile române luptă în prezent contra forțelor germane și ungare la depărtări de 100—200 km dincolo de frontiera țării ;
3. Pierderile suferite de armata română în operațiunile contra forțelor germane și ungare, de la 23 august și pînă azi, depășesc un total general de 100 000 (ofițeri, subofițeri și trupă).

În aceste condițiuni, dat fiind și interesul ce avem ca recunoașterea calității de cobeligerant să se producă înainte de scoaterea din cauză a Ungariei, care ar putea să aibă loc curînd după ocuparea Budapestei, cu onoare propunem a se face, de urgență, interveniri în acest scop.

Pentru șeful Marelui Stat Major,
General adjutant S. *Mardari*

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond Marele Stat Major, Secția 3-a, dosar nr. 2 845, f. 265.

7

1944 decembrie 15. Scrisoarea unui cetățean ungar către Regimentul 6 artilerie călăreată care evidențiază comportarea umană a trupelor române față de populația civilă

Jegyzőkönyv

En alulirot Varga Sándor Tápíóság lakos Grof Bethlen utca 566 Magyarországon ezenel alulirtam a következőket. A mi utcankban alomásozik a Román hadsereg vagy 4 hét óta. Ezekről az emberekről a Román hadseregről azt kel figyelentemem hogy rendes emberek és nagyon tisztességesek es nagyon jól viselkednek velünk czivilekel szemben és a családunkal szemben. Példat adva sok segítséget nyújtanak nekünk amikor kérünk tőlük.

Reméljük hogj nem létezik az uczánkban olyan ember hogy neki kelementlen-séget okoztak volna a Román katonák. Ezenel kijelentem hogy megvagyok elégedve a hogyan mostanáig a Román katonák viselkedkenek velünk czivilekel szemben.

Ezel eszt a jegyzőkönyvet saját kezüleg aláirtam es nem kenyszeritet senki.

Tápíóság, 1944, XII 15
Varga Sándor

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Fond Marele Stat Major, Serviciul cultural, dosar nr. 295/1944—1945, f. 263.

Traducere :

Proces-verbal

Subsemnatul Varga Sándor, locuitor al comunei Tápíóság, strada Contele Bethlen nr. 566, Ungaria, declar următoarele :

Pe strada noastră staționează armata română de vreo patru săptămîni. În ceea ce-i privește pe acești oameni și armata română trebuie să subliniez că sînt oameni de treabă și foarte cinștiți și se poartă foarte bine cu noi civilii și cu familiile noastre. De exemplu, ne dau ajutor ori de cîte ori le cerem.

Sperăm că nu există pe strada noastră vreun om căruia soldații români să-i fi făcut vreo neplăcere. Prin aceasta declar că sînt mulțumit de felul în care se comportă soldații români față de noi civilii.

Acest proces-verbal l-am semnat cu mîna mea fără să mă forțeze nimeni.

Tápíóság, 15 decembrie 1944

Varga Sándor

8

1944 decembrie 21. Comunicatul Marelui Stat Major al Armatei asupra operațiunilor de luptă pe teritoriul Cehoslovaciei ale trupelor Armatei 4 Române.

MARELE STAT MAJOR AL ARMATEI

Comunicat :

asupra operațiunilor din ziua de 21 decembrie 1944

Pe teritoriul Cehoslovaciei, trupele Armatei 4-a Române continuă operațiunile ofensive.

În luptele din ziua de 19 decembrie s-a distins în mod deosebit regimentul comandat de Colonelul Totu Elefterie, cu batalionul de sub comanda căpitanului Dotescu. De asemeni s-a distins batalionul comandat de maiorul Tănăsescu Ștefan.

Aceste unități au pătruns adînc în dispozitivul inamicului producîndu-i pierderi grele, făcînd mulți prizonieri și capturînd numeroase materiale de război.

La Vest de munții Bükk, vînătorii noștri de munte au continuat înaintarea, înfrîngînd rezistența înverșunată a inamicului. Au fost cucerite mai multe localități printre care cele mai importante sunt : Csokva, Lenarddaroc, Silvasvarad, Omany, Jarkaslijuk și gara Sata.

La est de Budapesta, vie activitate de luptă.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 3/1944, f. 95 și în „Timpul“, an VIII, nr. 273 din 23 decembrie 1944, pag. 1.

9

1945 ianuarie 11. Scrisoare de mulțumire pentru aportul ostașilor români în recuperarea unor valori muzeale ale Academiei ungare de Științe.

Rákoskeresztur község elöljáróságától

Tekintetes

Román Katonai Parancsnokság

Alullírottok Rákoskeresztur községközönség nevében hálás köszönetünket nyilvánítjuk a Tekintetes Román Katonai Parancsnokságnak, hogy a Magy. Tud. Akadémia tulajdonát képező Rákoskereszturi múzeumból eltulajdonított muzeális értékű tárgyak visszaszerzésében segítségünkre volt és a fontos kulturális célt szolgáló rendelkezését szolgálni lehetségessé tették.

Köszönetünk ismételt kifejezésé mellett maradunk a Ték. Román Katonai Parancsnokságnak.

Rákoskeresztur, 1945, ianuar, 11.

Teljes tisztelettel
Közsegi bíró
[Indescifrabil]

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond Marele Stat Major, Serviciul cultural, dosar nr. 295/1944—1945, f. 573.

Traducere :

Din partea conducerii comunei
Rákoskeresztur

Stimate comandament militar român,

În numele comunității din comuna Rákoskeresztur exprimăm mulțumiri cu recunoștință Stimatului Comandament militar român pentru că a ajutat la recuperarea obiectelor cu valoare muzeală în proprietatea Academiei de Științe ungare aflate la Rákoskeresztur și înstrăinate din muzeu și a făcut posibilă îndeplinirea ordinului în favoarea importantului scop cultural.

Exprimînd încă o dată mulțumirile noastre, rămînem al Stimatului Comandament militar român.

Rákoskeresztur, 11 ianuarie 1945.

Cu înalt respect,
Primarul comunei,
[Indescifrabil]

10

1945 ianuarie 16. Comunicatul Marelui Stat Major al Armatei asupra operațiunilor de luptă, de sub comanda generalului de Corp de Armată Nicolae Șova, pentru lichidarea ultimelor rezistențe inamice din Budapesta, precum și cele din sectorul de la sud-est de Munții Tatra Mică.

MARELE STAT MAJOR AL ARMATEI

Comunicat :

asupra operațiunilor din ziua de 16 ianuarie 1945

În cursul zilei de 15 ianuarie 1945, trupele de sub comanda generalului de C.A. Șova au continuat, cu același eroism, luptele pentru lichidarea ultimelor rezistențe inamice din Budapesta.

Rezistența disperată și repetatele contraatacuri ale inamicului, însoțite și de blindate, nu au putut opri înaintarea vitejilor noștri dorobanți și călăreți, care țin sub foc unul din podurile principale de peste Dunăre.

Au fost cucerite peste 200 blocuri de case, printre care și Facultatea de medicină, ajungîndu-se astfel la mai puțin de 1 km de malul Dunării.

În cursul acestor lupte a căzut eroic colonelul Gheorghiu M., comandantul Regimentului 96 Infanterie.

În regiunea vest Luceneț, vînătorii de munte au continuat înaintarea, cuccînd prin lupte grele mai multe înălțimi. Violentele și repetatele contraatacuri inamice, pentru recucerirea acestor înălțimi, au rămas fără rezultat.

În sectorul de la sud-est munții Tatra Mică, trupele armatei a 4-a română au realizat noi cîștiguri de teren, prin lupte grele în munte și pădure, respingînd toate contraatacurile inamice — în parte — sprijinite de care de luptă.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 24/1945, f. 89.

11

1945 ianuarie 16. Raport întocmit de comandantul Corpului 7 Armată, generalul de Corp de Armată Nicolae Șova, cu privire la starea de spirit a ostașilor care au luptat pentru eliberarea Budapestei.

*Corpul 7 armată
căt-re
Armata 1-a
Stat major, secția 2-a*

Raport contrainformativ

Starea de spirit în armată

Ofițerii, subofițerii și trupa din subordinea Corpului 7 Armată, care au luptat și sîngerat alături de trupele aliate de la trecerea Tisei și pînă în mijlocul Budapestei, sînt deprimați de faptul că odată cu iminenta cădere a Budapestei sînt trimiși în alt sector. Ei interpretează acest fapt ca o îndepărtare nemeritată a lor de la onoarea de a lupta pînă la lichidarea completă a operațiunilor din Budapesta, considerînd că au fost utilizați de aliați numai în momentele grele ale luptei, cînd ei au dat ajutorul lor neprecupețit marcat prin șirul de morminte ale camarazilor lor căzuți în aceste lupte și sînt îndepărtați necamaradereste atunci cînd momentul victoriei, al recompensei și al onoarei se apropie.

Comandantul Corpului 7 Armată,
General de corp de armată N. Șova.

Șeful de stat major,
Colonel *Iliescu*

Nr. 16 759 din 16 ianuarie 1945

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 333, dosar nr. 120, f. 153.

12

1945 ianuarie 19. Raport întocmit de comandantul Armatei 1 Română, generalul de corp de armată Nicolae Macici, referitor la contribuția Corpului 7 Armată român la eliberarea Budapestei.

Armata 1
Comandant

Nr. 45 645 din 19 ianuarie 1945

*Armata 1-a
căt-re
Marele Stat Major
Domnul general șef*

Am onoarea a raporta :

Corpul 7 armată, comandat de generalul de corp de armată Șova Nicolae, cu Divizia 19 infanterie (generalul Lăcătușu Mihail), Divizia 2 infanterie (generalul Voicu Mihail) și Divizia 9 cavalerie (comandată pe rînd de către generalul Popescu Picolo, colonelul Neferu, colonelul Botezatu, generalul Antonescu Ilie), alături de marile unități sovietice, a dus o ofensivă neîntreruptă timp de 80 zile pe teritoriul Ungariei, începînd de la trecerea Tisei (28 octombrie 1944) și pînă în seara de 15 ianuarie 1945, cînd a pătruns adînc în interiorul Budapestei.

Foarte pe scurt operațiunile s-au desfășurat astfel :

1. Între 28 octombrie și 4 decembrie 1944, adică într-un răstimp de 38 zile. Corpul 7 armată a forțat mai întîi trecerea Tisei, după care, în fața unui inamic îndrîjit și dotat cu multe mijloace blindate, a participat la bătălia dintre Tișa și Dunăre, pe o vreme de toamnă cu ploaie neîntrerupte și pe drumuri defundate, reușind ca prin atacuri dirze, de zi și noapte, să răstoarne toate rezistențele din cale pe o adîncime de peste 100 km, cucerind și numeroase localități ce cădeau în sectorul său.

Bravii ostași ai Corpului 7 armată își vor reaminti de luptele de la Tiszaug, Alpar, Ujkécske, Kocsér, Törtel, Tápíószentmárton, Tápíobicske, Tápíóság, Tápíósúly, Kóka, Dány, Valkó și altele.

2. Între 5 decembrie 1944 și 15 ianuarie 1945, timp de 42 zile, Corpul 7 armată a participat efectiv și direct la marea bătălie pentru Budapesta, astfel :

a) Timp de 27 zile, între 5 și 31 decembrie 1944, a atacat zi și noapte și a străpuns una cîte una toate pozițiile inamice care apărau la exterior capitala maghiară, pe o adîncime de 22 km, presărată la fiecare pas de puternice orga-

nizațiuni defensive, de rețele de sîrmă, de cîmpuri de mine, de nenumărate alte obstacole și cuiburi de rezistență inamice.

Aceste dirze lupte au culminat prin cucerirea masivului Pădurea Juhárás, întins pe zeci de km, împreună cu cota 308, care domină întreaga regiune Gödölö, precum și prin cucerirea înălțimilor împădurite avînd cotele 301 și 305 de la sud de Isaszeg, pivoții importanți ai apărării inamice din fața Budapestei.

b) În ziua Anului nou (1 ianuarie 1945) Corpul 7 armată, rupînd ultima centură de apărare inamică, a pătruns în interiorul propriu-zis al orașului Budapesta.

c) Apoi, timp de 15 zile, Corpul 7 armată a continuat cu înverșunare atacurile sale și a pătruns călare pe artera principală de la Mátyásföld, adînc pe 10 km, reușind :

să cucerească sute de blocuri de clădiri în care inamicul se apăra cu în-căpățînire ;

să străbată numeroase străzi baricadate, minate și flancate de un foc năprasnic ;

să treacă peste ziduri, ruine, diguri, șanțuri și căi ferate, pîndite de focul inamic ;

să curețe cartiere întregi din oraș de nenumăratele cuiburi de rezistență inamice, ascunse pretutindeni, de unde apărătorii încercau să lovească în spate trupele noastre.

Numai prin astfel de lupte dirze unitățile din compunerea Corpului 7 armată au reușit să pună stăpînire pe cazărnicile Franz Joseph, pe clădirea Poștei centrale, pe hipodrom și pe Gara de est, din centrul Budapestei.

Participarea Corpului 7 armată la aceste două bătălii mari în interiorul teritoriului maghiar s-a făcut cu un avînt neîntrecut ; contribuția aceasta va rămîne însemnată pentru totdeauna în istorie, atît prin succesele strălucite obținute, culminînd cu intrarea și luptele din interiorul Budapestei, cît și prin cuceririle și capturile importante de război, prin distrugerea forțelor inamice din țară și capturarea unui foarte mare număr de prizonieri unguri și germani, rezultate obținute însă numai prin jertfele grele ale ofițerilor, subofițerilor și ostașilor noștri.

Astfel, prin priceperea și vitejia comandanților de toate treptele și a trupelor și prin spiritul lor larg de sacrificiu, prin singe vărsat din abundență, s-a înscris cea mai frumoasă pagină de glorie română în acest război contra germano-maghiarilor.

Comandantul Armatei 7 de gardă sovietică, cît și însuși d-l mareșal Malinovski și-au exprimat față de mine mulțumirile lor, lăudînd Corpul 7 armată pentru felul cum a luptat, pentru succesele obținute și contribuția la distrugerea inamicului comun.

Pentru toate acestea găsesc nimerit și vă rog să binevoiți a interveni la Ministerul de Război pentru ca la acest sfîrșit de nouă etapă victorioasă să se citeze pe națiune isprăvile de arme ce am descris mai sus.

Comandantul Armatei 1,

General de corp de armată Nic. Macici

Șeful de stat major,
General Damian Rașcu

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 333, dosar nr. 120, f. 148—150.

13

1945 februarie 6. Comunicatul Marelui Stat Major al Armatei asupra organizațiilor de luptă din munții Tatra Mică și masivul Iavorina, precum și în legătură cu actul de bravură al caporalului Mărculescu din Regimentul 30 Dorobanți.

MARELE STAT MAJOR AL ARMATEI

Comunicat

asupra operațiunilor din ziua de 6 Februarie 1945

În munții Tatra Mică și masivul Iavorina, trupele române, prin atacuri locale pline de avânt, și-au îmbunătățit simțitor pozițiile cucerite, cu toată rezistența și reacțiunea inamicului.

ADAOS

la comunicatul din 6 februarie 1945

În seria faptelor de arme, săvârșite de ostașii noștri contra inamicului comun, se adaugă și următorul act de bravură al caporalului Mărculescu din Regimentul 30 Dorobanți :

În ziua de 15/II/1945, regimentul pornise la atacul cotei 476, puternic organizată de inamic, după care urma să manevreze pe la vest satul Kunova Teplitza, din apropierea orașului Pelsoc (Slovacia).

Chiar de la plecare, Batalionul II este oprit de focul unor cuiburi de arme automate inamice, dintre care unul nu a putut fi neutralizat, cu tot focul artileriei și al armamentului greu al infanteriei, fiind bine protejat și plasat.

Primind misiunea să distrugă acest cuib de rezistență, caporalul Mărculescu, din compania 6-a, înarmându-se cu un pistol mitralieră și umplându-și sacul de grenade, se strecoară tîrîș pe o viroagă, pînă în spatele cuibului de rezistență inamic.

De aici, aruncă grenade și apoi — dintr-un salt — se aruncă asupra inamicului, deschizînd foc viu cu pistolul mitralieră. Inamicul surprins și dezorientat nu mai este capabil de reacțiune.

Dezarmînd pe supraviețuitori, caporalul Mărculescu scoate din șanț 1 gradat german și 5 soldați unguri, pe care-i împinge spre liniile noastre, prin viroaga pe care se strecurase.

Deși cuiburile de rezistență vecine deschid foc viu asupra sa, totuși caporalul Mărculescu isbutește să se înapoieze în liniile noastre, cu prizonierii capturați, săvîrșind astfel una din cele mai luminoase și vitejești acțiuni individuale.

Pentru frumoasa faptă de arme, caporalul Mărculescu a fost decorat cu „Virtutea Militară“ cl. II-a și avansat la gradul de sergent.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 25/1945, f. 29.

6

14

1945 februarie 10 — martie 20. Sinteză privind acțiunile desfășurate de Armata 1 pentru eliberarea Cehoslovaciei.

Armata 1-a
Stat Major
Secția 3-a

SINTEZA

*Ofensiva pentru atingerea riului Hron
(10 februarie — 20 martie 1945)*

1. Atacul general al Armatei 1-a s-a reluat la data de 10 februarie, de pe frontul Horny Tisovnic, cotele 702—662—Certeaj (16 km) în ideea de a ocupa zona Oremov Laz, întorcînd rezistențele inamice din zona Senograd, după care să se înainteze pe direcția Oremov Laz — Sasa, pentru a intercepta comunicația Krupina — Dobra Niva.

Condițiunile în care s-au desfășurat operațiunile.

Sistemul defensiv inamic care trebuia atacat avea următoarele caracteristici :
— foarte adînc, fiind organizat în parte cu lucrări betonate, distrugerii masive, cîmpuri de mine și excelente observatoare pe o adîncime de circa 14—16 km ;

- acoperit aproximativ 80% cu păduri și localități ce avantajau apărarea ;
- străbătut de o singură comunicație care era în măsură să permită dezvoltarea în adîncime a operațiunii ;
- prezentînd însă două excelente comunicații de rocadă pentru inamic.

Condițiile atmosferice în care unitățile armatei au operat au fost din cele mai dezavantajoase :

- pe zăpadă mare de 1 metru și pe timp de viscol ;
- pe ceață deasă, în majoritatea zilelor ;
- în ultima vreme pe un teren desfundat de topirea zăpezilor și ploii.

Condițiunile materiale în care s-au desfășurat operațiunile au fost de asemenea, cu totul dezavantajoase :

- insuficiența permanentă a muniției și teama de a nu rămîne fără nici o rezervă ;
- trupele obosite, rezultat al operațiunilor continui de zi și noapte ;
- starea precară a mijloacelor de transport hipo și auto, din cauza eforturilor continui la care au fost supuse ;
- insuficiența carburanților.

Cu toate aceste enorme greutăți, armata a reușit în intervalul 10—21 februarie să rupă sistemul defensiv inamic pe o adîncime de 8 km executînd prima parte a misiunii.

2. Atacul a fost întrerupt la data de 21 februarie, pentru a fi reluat la 25 februarie într-un cadru mai amplu.

În ansamblul manevrei Grupului 53 armate, rolul Armatei 1-a a fost de a ataca de pe frontul cota 1044 — Litava (20 km), pe direcția Oremov Laz — Sasa — Banstianvița, atrăgînd astfel cît mai multe forțe inamice, pentru a ușura acțiunea grosului Armatei 53 asupra flancului inamic de sud și a ajunge pe riul Hron.

Condițiunile în care armata a operat în această lungă perioadă de atac (25 februarie — 19 martie), pînă la atingerea riului Hron, au fost aceleași ca în prima perioadă (10—21 februarie).

Sistemul defensiv inamic a fost străpuns complet în intervalul 25 februarie—6 martie, cucerindu-se întreaga zonă de teren adîncă de 12—16 km cuprinsă între linia : Oremov Laz — Litava și linia Sasa — Babina (inclusiv).

Manevra armatei în tot acest timp a fost : efort cu dreapta.

La data de 4 martie s-a schimbat direcția de atac a armatei spre nord-vest pe direcția : Dobra Niva — Gunda.

În această direcție, pentru că atacul frontal în culoarul dintre pădurile de la est și vest Dobra Niva antrena pierderi enorme, armata a schimbat manevra, adoptînd o manevră dublu învăluitoare, asupra rezistențelor ce inamicul opunea în adîncimea culoarului dintre păduri.

Deși aripile atacului trebuiau manevrate printr-un teren accidentat, cu păduri și fără comunicații bune, nu s-a ezitat a se manevra pe acolo pe unde inamicul era mai slab.

În adevăr zona Dobra Niva a cedat într-o singură zi, numai datorită amenințării aripilor învăluitoare.

Atacul a fost în ziua de 14 martie oprit în fața unei noi rezistențe pe linia Dol Breznița — Balurov — Kozelnik, mai puternică în special în zona Kozelnik. Armata a accentuat manevra sa, scoțînd Divizia 3 munte de la dreapta, trăgînd-o în rezervă și apoi introducînd-o la stînga, pentru a întoarce cît mai curînd și noua rezistență inamică.

Operațiunea aceasta a fost executată în 36 ore.

Succesul operațiunii s-a evidențiat imediat.

La 16 martie Hronul era atins cu dreapta armatei (Divizia 2 infanterie), iar la 19 martie stînga armatei (Divizia 3 munte) curățise ultimele rezistențe de la sud de riu.

În timp de 32 zile de atac (marea majoritate între orele 6—21) și multe continuate noaptea s-a realizat o înaintare de circa 40 km, în cele mai grele condițiuni (inamic, teren și situația trupelor proprii), cu un consum minim de munițiuni și evident, cu sacrificii de vieți omenești.

Graficele și schița, anexate, evidențiază următoarele idei de bază pe care experiența Armatei 1-a le-a verificat :

1. Contra unui inamic care știe să se bată, este manevrier și tenace nu se pot obține succese decît manevrînd prin zonele unde este mai slab și se scapă de focul lui, sau atacînd în forță, cu masă de foc, adică cu un consum important de munițiuni.

2. Cîștigul de teren nu este strîns legat de numărul de pierderi, deoarece intervin mulți factori, variabili (surpriza, cantitatea de foc plasată pe inamic etc.).

Astfel luînd la întîmplare un exemplu, observăm că în ziua de 2 martie s-a înaintat 4 km, avînd 1 244 pierderi, pe cînd în ziua de 5 martie s-a înaintat 6 km, avînd numai 140 pierderi.

3. Pierderile sunt în legătură cu consumul de muniții, în sensul ca atunci când consumul crește, pierderile în general descresc.

De aci greutatea enormă în desfășurarea operațiunilor armatei, teama permanentă de a rămâne fără muniție.

A duce un atac timp de 32 zile cu un consum mediu de 0,06 U.F. pe zi reprezintă o acțiune care trebuie relevată.

În ansamblu, operațiunile Armatei 1-a au avut în cadrul bătăliei pentru atingerea râului Hron un rol de o importanță recunoscută chiar de către aliați și întregesc imaginea efortului neconținut pe care armata română îl face în serviciul țării.

Comandantul Armatei 1-a,
General de corp de armată *V. Atanasiu*

Șeful de stat major,
General *Damian Rașcu*

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948, dosar nr. 893, f. 245.

15

1945 februarie 17. Adaos la Comunicatul Marelui Stat Major al Armatei cu privire la contribuția trupelor române alături de trupele sovietice pentru alungarea hitleriștilor de pe teritoriul Cehoslovaciei.

A D A O S

la comunicatul din ziua de 17 februarie 1945

După înfrângerea armatelor germano-maghiare din Transilvania de Nord și după ocuparea Ungariei pînă la Budapesta, trupele române și-au continuat colaborarea cu trupele sovietice, pentru alungarea vremelnicilor stăpîni ai teritoriului cehoslovac.

Această țară prietenă, minunat de frumoasă, a fost în tot cursul istoriei folosită ca o cetate naturală fiind ușor de apărat, comunicațiile nu se găsesc decît în lungul văilor adînci, străjuite de pereții înalți și stîncoși ai munților Tatra Mare, Tatra Mică, Carpații Albi și ai cadrilaterului Boemian.

Cu toate acestea, trupele noastre înfrîngînd rezistențe inamice din ce în ce mai dîrze, pătrund tot mai adînc către zona centrală a Cehoslovaciei.

Pînă acum au fost străbătuți aproape 400 km din teritoriul cehoslovac, dar barierele muntoase ce stau în calea trupelor noastre cer încă multe eforturi, pînă la eliberarea completă a acestui popor aliat.

În aceste lupte grele, cărora istoria prieteniei româno-cehoslovace le va rezerva un loc de frunte, ostașii noștri, conștienți de importanța misiunii lor, se întrec în acte de bravură. Astfel :

— În ziua de 12 februarie, un regiment de dorobanți a întreprins un atac asupra masivului muntos cu cota 1240, care era întărit cu adăposturi și cazemate și unde zăpada întrecea înălțimea omului.

După începerea atacului, inamicul a deschis un foc ucigător care a făcut ca unitățile atacului să se clatine și apoi să se oprească. Atunci o unitate din acest regiment, prin eforturi supraomenești s-a strecurat în flancul inamic, de unde s-a năpustit asupra apărătorilor, pe care i-a învins în luptă îndrăjită de grenadă și baionetă.

Au fost capturați numeroși prizonieri și material de război iar prin cucerirea acestei înălțimi importante s-au deschis vederi adînci în spatele inamicului.

În această luptă grea, s-au purtat ca niște bravi :

- Maiorul Moldoveanu Teofil
- Sublt. Boboca Ion
- Sublt. Toma Grigore
- Plot. Maj. Petrică Vasile
- Plotonier Morogan Gh.
- Soldat Ambras Petre din Compania 7

— Soldaț Morocea Tudor din Compania 5

— Tot în ziua de 12.II sergentul Giolca dintr-un grup de cercetare, deși grav rănit a continuat să tragă cu pușca mitralieră asupra inamicului ce contra-ataca, secerînd pe cei care încercau să recîștige pozițiile pierdute.

— Caporalul Dinu Ion dintr-o companie de dorobanți s-a distinș în mod deosebit în ziua de 12.II avîntîndu-se primul asupra organizațiilor inamice.

După ce a tras toate grenadele pe care le avea, s-a repezit într-o ultimă încordare în lucrările inamice pe care le-a ocupat capturînd el singur mai mulți prizonieri.

MARELE STAT MAJOR AL ARMATEI

Comunicat

asupra operațiunilor din ziua de 17 februarie 1945.

La Vest de Brezno, trupele noastre au cucerit după lupte grele, alte înălțimi importante, puternic apărate.

Toate contraatacurile trupelor germano-maghiare au fost respinse cu mari pierderi pentru inamic.

În masivul Iavorina, trupele Armatei I-a române au cucerit, prin lupte dirze de zi și noapte, localitățile Urbanova și Panov Laz, precum și cîteva înălțimi din apropierea acestor localități.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 25/1945, f. 98—99.

16

1945 februarie 20. Adaos la comunicatul Marelui Stat Major al Armatei cu privire la contribuția ostașilor români, alături de forțele sovietice, pentru dezrobirea poporului cehoslovac.

ADAOS

la comunicatul din ziua de 20.II.1945

În munții împăduriți ai Slovaciei, ostașii noștri continuă — alături de forțele sovietice — lupta aprigă pentru desrobirea poporului cehoslovac, prieten și aliat.

Greutățile pe care acești bravi români trebuie să le învingă sînt foarte mari, deoarece la asprimea vremii și puterea defensivă a terenului muntos, se adaugă dirzenia trupelor germano-maghiare, care nu vor să scape din mînă această țară cu puternice industrii și acest popor, muncitor și cinstit.

Zilnic, noi acțiuni pline de pricepere și eroism vin să se adauge la acel lung șir de fapte de arme care vor cimentă și mai mult legăturile româno-cehoslovace.

Astfel, la 15 februarie, înaintarea unui regiment de infanterie era barată de o înălțime — cu observator — la sud-vest de orașul Detva de unde inamicul arunca un foc ucigător asupra trupelor noastre care căutau să pătrundă către vest.

Văzînd această situație, căpitanul Păun Nicolae, ajutat de sblt. Dogaru și de o grupă de soldați, s-a oferit să execute o acțiune prin surprindere, pentru nimicirea inamicului ce ocupa înălțimea.

Folosînd întunericul nopții, ei s-au strecurat prin pădure, neobservați de inamic, și au ajuns pînă lîngă adăposturile acestuia, care nu i-a simțit decît în ultimul moment, cînd a și deschis focul.

Căpitanul și sblt. cu oamenii lor s-au năpustit vijelios asupra dușmanului și într-o luptă înverșunată la baionetă și grenadă au deschis calea trupelor noastre, care au reușit să ocupe înălțimea și apoi întreaga zonă.

În aceeași <zi>, în cursul unor lupte de stradă, într-o localitate din Cehoslovacia de la sud de Detva, inamicul rezista cu dirzenie într-un grup de clădiri, din centrul localității.

O echipă de infanterie, compusă din serg. Petre Stere, caporalul Stoica Constantin și caporalul Neagu Dumitru, a executat un asalt din casă în casă reușînd,

printr-o dibace luptă cu grenade, să înfringă toate rezistențele și să facă mai mulți prizonieri germani.

Arh. St. București, Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 25/1945, f. 110.

17

1945 martie. Comunicat cu privire la manifestările de recunoștință și simpatie ale populației maghiare față de trupele române care au contribuit la eliberarea Ungariei.

Diviziile românești care luptă în Ungaria au primit numeroase mărturii de simpatie pentru atitudinea cavalerască și umană a soldaților români față de populațiunea și autoritățile maghiare.

Școlile și instituțiile de cultură au fost repuse fără întârziere în stare de funcțiune, iar nevoile de aprovizionare ale populației au fost soluționate cu toată înțelegerea și sollicitudinea.

În mod spontan, s-a exprimat recunoștința față de trupele noastre. Două scrisori adresate Comandamentului I Aerian din partea Corpurilor Profesorale din orașul Turkeve din județul Szolnok ne dau o imagine clară asupra felului cum au fost tratate problemele școlare de către Comandamentul Român al orașului.

Doamna Margit Szabo arată că „marea bucurie de a ne putea continua munca o datorăm bunăvoinței și înțelegerii Dv. pentru care vă rugăm Domnule General să-mi permiteți a exprima, în numele profesorilor și elevilor, cele mai respectuoase mulțumiri“.

Domnul Laszlo Debrecsenic, Director școlar, și Domnul Orban Samuel, ambii în numele învățătorilor din Turkeve, scriu printre altele Domnului General Comandant, următoarele : „Încercăm a vă exprima mulțumirile noastre pentru că ați dat posibilitatea începerii cursurilor la școlile noastre, putându-le continua nestințgheriți de nimeni, în tot timpul de când Comandamentul dvs. se află aici. Ați privit și tratat cu cea mai mare bunăvoință toate problemele școlare. Vă mulțumim cu profund respect pentru această bunăvoință a dvs. În numele tuturor învățătorilor din acest oraș, cerem binecuvântarea bogată a lui Dumnezeu asupra vieții Domniei Voastre“.

În ședința de la 18 decembrie 1944 Consiliul orașenesc din Turkeve a hotărât „să se aducă mulțumiri Comandantului românesc pentru redeschiderea bisericii, școalelor, precum și pentru concursul dat la înființarea poliției civile și serviciului administrativ“.

În numărul P.V.17.7.1944 Președintele Consiliului orașenesc din Turkeve, Domnul Gabor Marky, exprimă Comandamentului Român „mulțumirea populației orașului județean Turkeve“, adăugînd : „îndeplinind cu bucurie misiunea de a transmite mulțumirile Comitetului Interimar al orașului Turkeve, precum și ale locuitorilor acestui oraș, vă urez ca în luptele actuale ce se duc pentru desrobirea Europei armata română să aibă aceleași frumoase succese în operațiunile care vor sfîrși, prin desrobirea popoarelor și națiunilor europene, cu un viitor mai strălucit“.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă, dosar 26/1945, f. 1.

18

1945 aprilie 5. Comunicatul Marelui Stat Major al Armatei asupra operațiunilor de luptă de pe teritoriul cehoslovac și contribuția trupelor române de sub comanda generalilor Atanasiu Vasile, Dăscălescu și Bădescu.

MARELE STAT MAJOR AL ARMATEI

Comunicat

asupra operațiunilor din ziua de 5 aprilie 1945

Trupele române de sub comanda Generalului de C. A. Atanasiu Vasile continuă zi și noapte cu vigoare și avînt operațiunile ofensive dincolo de riul Nitra, către riul Vag.

Ele au străbătut complet — în zona lor de acțiune — culmile acoperite de zăpadă ale munților Nitranske-Gore, cucerind rînd pe rînd virfurile lor cele mai înalte. Pe Cota 1346 viătorii noștri de munte au înfipt tricolorul român, ca simbol al luptei pentru eliberarea teritoriului cehoslovac și al dragostei ce purtăm acestui popor.

În zona nord și nord-vest Banska-Bistrica, trupele noastre de sub comanda Generalului Dascălescu, după lupte aprige — începute în dimineața de 2 aprilie — au înfrînt rezistențele îndirjite ale inamicului și au reușit să străbată masivul Tatra Mare, pătrunzînd în munții Fatra Mare.

Rocada Banska-Bistrița-Rujamberok, care traversează masivul Tatra Mare și leagă valea râului Groh de aceea a râului Vah, este în stăpînirea trupelor noastre. Au fost cucerite peste 35 de centre populate, s-au făcut numeroși prizonieri și s-a capturat o mare pradă de război.

În cursul acestei bătălii s-au distins în mod deosebit trupele de sub comanda Generalului Bădescu.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale — Presa internă dosar 27/1945, f. 39.

19

1945 mai 15. Adeverință emisă de autoritățile localității cehoslovace Ostrov pe Oslava în care se elogiază armata română eliberatoare.

Obci Ostrovem nad Oslavou, okres Nové Město na Moravě projíždělo rumunské vojsko, které bylo vřele našim obyvatelstvem unitáno. Vzdít byli om naši osvoboditelé, kteří nam přinesle svobodu a volnost, po ktere jsme tolik toužili.

Doufáme, že i nadále budou našimi přáteli a utuži vztahy mezi nánu a rumunským národem, abychom udrželi pořádek, klid a mir v obou zemích.

Přejeme si vřele, aby spolupráce obou zemi byla upřimna a plodná práce necht prospěje nám i braterskému národu rumunskému.

At žije Československa republika, at žije osvoboditelský stát rumunsky.

V Ostrové nad Oslavou dne 15 květnia 1945.

[ss] *Ludvig Homolka*
udui učitel

[ss] *Filip Bedřich*
předseda národního vjib

Conform cu originalul :
Șeful Biroului 2 Informații,

Maior M. Corlănescu

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 4, dosar nr. 257, f. 93—94.

Traducere :

În comuna Ostrov pe Oslava, județul Novo Mesto pe Morava, a sosit armata română avînd purtare bună față de locuitori și fiind bine primită ca eliberatoarea noastră, care ne-a adus independența și libertatea pe care noi o așteptam atît de mult.

Sperăm că și de acum încolo vom fi prieteni, mai mult încă, legătura între noi și poporul român va crește pentru crearea ordinii, înțelegerii și păcii în ambele țări.

Dorim din inimă ca împreună ambele noastre țări prin progresul muncii să prospere și mai mult împreună cu poporul frățesc român.

Să trăiască Republica Cehoslovacă.

Să trăiască statul român eliberator.

În Ostrov pe Oslava, ziua 15 mai 1945.

Invățător,
Ludvig Homolka

Președintele sfatului sătesc,
Filip Bedrjich

Tradus de
Cap. Indescifrabil

Conform cu originalul :
Șeful Biroului 2 Informație,
Măior M. Corlătescu

20

1945. Consecințele politice și militare ale actului de la 23 August 1944 relevate într-un document sinteză întocmit de Marele Stat Major român.

Actul României de la 23 august 1944, urmaț de acțiunea ei militară imediată și susținută pînă la capitularea Germaniei, reprezintă unul din cele mai importante aporțuri pentru cauza Națiunilor Unite într-o fază și într-o regiune decisivă pentru înfringerea rezistenței germane.

Această întoarcere de arme în contra germanilor și răsturnarea de front efectuată în condițiuni incomparabile cu acelea ale tuturor celorlalte țări care s-au găsit în situații similare, nu s-ar fi putut executa dacă ea nu ar fi fost preconcepută și pregătită nu numai în domeniul politic dar și în cel militar, înainte de 23 august 1944.

1. Pregătirea actului de la 23 august 1944 în domeniul militar

Unitatea și vigoarea cu care s-a declanșat și apoi susținut acțiunea militară a României, începînd chiar din noaptea de 23/24 august 1944, [...] au fost fructul nu numai al asentimentului unanim al întregului popor dar și al prevederilor și măsurilor pregătitoare concrete făcute în domeniul militar.

La acea dată, armatele Națiunilor Unite după succese importante, dețineau inițiativa pe toate teatrele de operațiuni (vest, Italia și est) și supremația totală în aer [...]

Fără a micșora întru nimic importanța acestor condițiuni de posibilitate create de către aliați și în special de către armata sovietică, este totuși necesar să subliniem valoarea faptului că actul de la 23 august 1944 a fost preconcepț și pregătît nu numai în domeniul politic dar și în militar.

Această „pregătire“ este, după părerea noastră, argumentul peremptoriu pentru a arăta că acțiunea noastră nu a fost un simplu act de oportunism impus de constrîngerea unei situații create exclusiv de forțe străine [...]

Fără această pregătire, armata română și națiunea ridicată ca un singur om, nu ar fi putut întoarcere spontan armele contra germano-maghiarilor, să curețe teritoriul de forțele hitleriste în 8 zile și în același timp să acopere deuseurile peste Carpați în Transilvania pînă la sosirea forțelor sovietice.

Mai mult încă, pregătirea noastră a fost atît de bine ascunsă supravegherii hitleriste încît s-a realizat o surprindere totală, deoarece germanii nu au mai avut posibilitatea să ia contramăsuri oportune pentru a para sau indigui breșa făcută de inițiativa românească în dispozitivul strategic german.

Tocmai pentru păstrarea acestui secret s-a făcut uz mai mult de dispozițiuni verbale decît de ordine scrise, acționîndu-se în afara sau pe marginea căilor normale de acțiune ale Marelui Stat Major în funcțiune la acea epocă [...]

Printre aceste măsuri și prevederi cităm :

1. Operațiunea „Cosma“.

Sub această denumire s-a ascuns planul de operațiuni în contra trupelor germano-maghiare de pe întregul teritoriu al țării și din zona armatelor [...] În cadrul proiectului „Cosma“ s-a stabilit și ținut continuu la curent situația efectivelor și dislocarea trupelor germane pe teritoriul țării.

2. Netrimitearea pe front a diviziunilor de recruți și menținerea lor pe teritoriu.

La 24 iunie 1944 cu ordinul nr. 1285 Cabinetul Militar al Conducătorului Ștatului prevăzuse dislocarea unităților de recruți în zona de operații și ca urmare la 24 iulie s-a studiat întrebuintarea recruților pentru ocuparea pozițiilor :

— bratela Prutului,

- poziția Adjud—Oancea,
- capul de pod Cahul-Bolgrad,

iar poziția F.N.B. să fie asigurată cu cele 9 batalioane de fortificații (Nota M.St.M. către mareșal).

Totuși, la 11 august 1944 Marele Stat Major, cu nr. 629 a dat dispozițiuni ca dislocarea lor să se facă numai „La Ordin”, iar la 21 august 1944, telegrafic cu nr. 64 078, a dispus ca dislocarea lor se amână până la noi ordine și rămânerea în garnizoanele din interior cu organizarea lor operativă. (Acțiunea ofițerilor care făceau parte din montarea planului „Cosma”).

Această măsură pregătitoare pentru actul de la 23 august a avut astfel dublul avantaj că pe de o parte nu s-a mai întărit rezistența opusă anterior acelei date, iar pe de altă parte s-a putut dispune de forțele necesare în interior pentru a trece imediat la curățirea forțelor germano-maghiare.

3. Sintezele, studiile și buletinele informative au orientat atît conducerea superioară, cît și comandamentele române asupra superiorității forțelor Națiunilor Unite și desfășurarea în ansamblu a operațiunilor pe diverse teatre de război.

Prin sintezele și buletinele informative periodice s-a informat din timp și continuu atît palatul, cît și comandamentele superioare române asupra evoluției situației generale care ducea la înfringerea Germaniei.

Această acțiune este de o importanță apreciabilă pentru pregătirea actului de la 23 august 1944, deoarece : pe de o parte, a procurat orientarea informativă necesară urmării condițiilor de posibilitate pentru trecerea la acțiune, iar pe de altă parte pentru că a creat și întreținut acea stare de spirit unitară și favorabilă în comandamentele militare române de diferite trepte.

4. Măsurile luate pentru întărirea forțelor din regiunea Capitalei.

Avînd în vedere că grosul forțelor germane din zona interioară se afla grupat în regiunea Ploiești—București și că era necesar ca din primul moment să se asigure libertatea de acțiune în această zonă centrală, a fost necesar să se întărească forțele române sub diverse pretexte.

5. Starea de spirit în armată

Favorabilă actului de la 23 august 1944.

Paralel cu activitatea politică pentru o ieșire din războiul alături de Germania, starea de spirit în armată evolua tot către acest țel, care de la 23 august 1944 a fost realizat pentru întreaga națiune.

Armata română a înțeles încă din anul 1942 că războiul contra U.R.S.S.-ului nu are sens și nu are interesul să-l ducă mai departe cu toate forțele, fără limită.

În întreaga armată, atît la comandamente, cît și la trupe s-a dezvoltat o stare de spirit favorabilă încetării ostilităților contra U.R.S.S. și alipirea României la aliații ei firești.

Către sfîrșitul lunii iulie (28 iulie), s-a făcut o anchetă la unitățile din linia 1-a, în acest sens.

Din rezultatele anchetei s-a putut constata că trupa și ofițerii nu mai erau dispuși să lupte contra U.R.S.S. ; majoritatea comandanților de regimente afirmau că nu se poate conta pe unitatea lor [...]

În concluzie, este deosebit de important a se menționa și starea de spirit a armatei române printre elementele care au pregătit sau favorizat actul de la 23 august 1944.

Această stare de spirit a contribuit în mod determinant la realizarea unității, spontaneității și eficacității care caracterizează săvîrșirea acelei întoarceri de arme ce s-a produs la 23 august 1944, pentru că :

- ea explică într-o mare măsură faptul că hotărîrea istorică [...] din noaptea de 23/24 august 1944 a fost urmată de armată în bloc, de la cel mai mic executant pînă la generalii comandanți, fără ezitări, fără riscul de a se împărți armata în 2 tabere ca în Italia ;

- ea a fost genaza tuturor reticențelor anterioare față de cererile germane în oameni și material, creînd astfel disponibilitățile în unități și materiale care au putut fi imediat aruncate în luptă pe teritoriu, în contra germanilor ;

- în fine, tot ce explică elanul și hotărîrea cu care s-au dus în condițiuni extrem de grele operațiunile de lichidare a germanilor și acoperire a frontierei, apoi alături de Armata roșie în campania din Ardeal, Ungaria și Cehoslovacia, pînă la victoria finală.

Această unanimitate de simțire și de năzuinți a făcut ca, chiar acolo unde pregătitorii actului de la 23 august nu au putut să prevină, totuși comandanții de mari unități locale să acționeze în același spirit, din proprie inițiativă.

Cităm astfel cazul Diviziei 9-a infanterie în Dobrogea.

Izolată între Dunăre și Mare cu legături precare și controlate, instalată într-un dispozitiv amestecat cu trupe germane foarte puternice (valoare a 2 divizii plus un bogat și puternic armament greu de coastă și anticar, plus forțe navale), Divizia 9-a infanterie prin măsuri pregătitoare judicioase și acțiune promptă reușește să captureze întregul material german și să facă prizonieri 1 general plus 320 ofițeri plus 10 400 trupă. Mai mult încă, această divizie ia parte în plus cu o parte din forțele ei la acțiunea de curățire din zona București și șesul Munteniei (Bărăgan).

II. *Importanța militară a poziției României pe teatrul de război european în august 1944*

Prin așezarea ei geografică, prin resursele de care dispune și mănunchiul de comunicații ce-l deține, România a constituit un bastion deosebit de important, o poziție cheie a rezistenței germane atât pe frontul de est, pentru stăpânirea Balcanilor, cât și în general pentru posibilitățile germane de a duce războiul contra Națiunilor Unite.

Prin resursele ei România deținea poziția cea mai importantă printre statele Germaniei.

Petrolul românesc era sursa cea mai însemnată pentru alimentarea consumului general de război al Germaniei. Resursele alimentare și altele reprezentau de asemenea izvoare însemnate.

În fine, la importanța militară a poziției României trebuie să mai adăugăm valoarea forțelor ei. [...]

În concluzie, România reprezenta prin poziția și aportul ei militar o importanță de prim ordin pentru Germania. Ca urmare, chiar numai simpla ieșire din cauză a României ar fi adus ipso facto avantaje militare determinante cauzei Națiunilor Unite.

III. *Avantajele aduse Națiunilor Unite prin acțiunea României*

Acțiunea militară a României declanșată imediat, efectiv și unitar a făcut posibilă exploatarea și extinderea la maximum a avantajelor militare pe care ea le-a adus Națiunilor Unite prin actul de la 23 august 1944.

Întoarcerea armelor de către România în contra germanilor a condus la o totală răsturnare a frontului strategic german în sud-estul Europei și prin aceasta la o criză pe care Germania nu o mai putea remedia în faza și în situația generală în care s-a produs inițiativa românească.

Efectele acțiunii militare a României s-ar putea sintetiza astfel :

1. O mare pierdere de forțe pentru Germania.

În adevăr, ea a pierdut :

În mod direct :

— valoarea a circa 40 divizii române* (din care 20 angajate pe front și restul în interior) reprezentând totalul posibilităților române dacă s-ar fi continuat lupta pînă la ultima extremitate ;

— 24 divizii germane angajate pe frontul român care sub presiunea armatei sovietice și cu liniile de retragere tăiate prin acțiunea românească, au fost capturate sau distruse de către forțele sovietice ;

— efectivele germane capturate sau nimicite de către forțele române pe teritoriul nostru în cele 8 zile care au urmat actului de la 23 august 1944. Aceste efective se cifrează la 53 159 prizonieri** + 5 000 morți (din care 14 generali, 1 274 ofițeri și 4 088 subofițeri) deci echivalentul a circa 6 divizii.

Totalul forțelor pierdute de către germani prin acțiunea declanșată de către România se ridică prin urmare la valoarea a $40 + 24 + 6 = 70$ divizii. Mai mult încă, dacă se adaugă faptul că România a luptat pînă la capitularea Germaniei, în contra ei, cu o medie de mai mult de 15 divizii, se poate conchide că :

România prin acțiunea sa militară a făcut ca raportul general de forțe dintre Germania și Națiunile Unite să fie modificat cu valoarea a 85 divizii în profitul Națiunilor Unite.

* În realitate 29 de divizii operative și 21 divizii de instrucție plus alte mari unități, unități și formațiuni militare.

** În realitate 56 455 de prizonieri.

În mod indirect, Germania a pierdut :

— valoarea celor 17 divizii germane din Balcani care au fost puse în situația de a fi anihilate de către forțele sovietice, deoarece acțiunea de curățire efectuată de forțele române în 8 zile le-a tăiat rapid orice posibilitate de retragere prin România ;

— valoarea a 23 divizii bulgare întrucît în situația din august 1944 poziția Bulgariei era dependentă strategicște de situația din România ;

— mai mult încă, forțe bulgare reorganizate trec succesiv în luptă contra Germaniei concurînd cu forțele sovietice la nimicirea resturilor germane din Balcani.

În concluzie, acțiunea militară a României declanșată la 23 august 1944 a produs atît direct, cît și indirect o răsturnare a raportului de forțe în sud-estul Europei în favoarea Națiunilor Unite, atît de importantă încît dacă se are în vedere momentul și regiunea în care s-a produs, ar putea fi considerată catastrofală pentru Germania.

2. A răpit germanilor orice posibilitate de mai organiza și opune noi rezistențe succesive pe linia fortificată Focșani—Brăila, pe Carpații Meridionali sau chiar pe Munții Apuseni.

3. A înlesnit și a grăbit în condițiuni maxime manevra strategică a armatelor sovietice atît pentru întoarcerea forțelor germane din Balcani, cît și pentru pătrunderea în cîmpia ungară.

Astfel acțiunea militară română reușind să curețe de germani tot teritoriul propriu, forțele sovietice au executat marșul lor strategic prin cîmpia Dunării, de la Slobozia și Păulești unde au avut loc ultimele contacte cu forțele germane, fără să întîmpine absolut nici o rezistență.

Ca urmare, această înaintare rapidă a dus la joncțiunea forțelor sovietice cu cele iugoslave într-un timp record, căci în comunicatul oficial sovietic din 5 octombrie 1944 se anunța această joncțiune.

Așadar, numai după 41 de zile de la actul României din noaptea de 23/24 august 1944 se realizează întoarcerea strategică a forțelor germane din Balcani.

Concomitent, operațiunile de acoperire efectuate de către forțele române în Transilvania au acoperit mișcarea Armatei roșii peste Carpați în Cîmpia Ungariei (fapt recunoscut prin ordinul de zi al domnului general Managarov).

Astfel, acțiunea românească a făcut posibilă o înaintare record, căci la 23 septembrie 1944, adică numai după o lună, frontul a fost strămutat din Moldova în vestul Ardealului, la o distanță de circa 1 000 km.

4. A pus în imposibilitate pe germani de a distruge comunicațiile și resursele României, care au servit total apoi războiului Națiunilor Unite în sectorul de sud-est al Europei.

Este aci locul să subliniem că România este poate singura printre țările care s-au găsit în situații similare și care să dea un aport material atît de total și de substanțial fără a fi ajutată cu armament, muniție sau orice alte resurse.

5. A realizat o surprindere strategică completă pentru germani.

6. A cooperat continuu, efectiv și substanțial cu forțele sovietice pînă la victoria comună a Națiunilor Unite.

7. A pus la dispoziția marilor aliați toată documentarea informativă de care dispunea Înaltul Comandament Român asupra Germaniei și statelor vecine.

8. Acțiunea militară a României declanșîndu-se într-un moment în care nu se precizase încă înfrîngerea Germaniei, a produs o influență politică și militară determinantă în favoarea Națiunilor Unite.

La efectele importante ale acțiunii militare române începută la 23 august 1944 trebuie să adăugăm că în situația generală de la acea dată, această acțiune nu putea fi atribuită unui oportunism și ca urmare ea a avut o influență hotărîtoare pentru celelalte state care se găseau în situații similare (Finlanda și Bulgaria).

În adevăr, în august 1944, deși Germania suferise succesive înfrîngeri de ordin general strategic, totuși printr-o rezistență încăpătinată ținea încă frontul departe de hotarele ei și de principalele ei surse de alimentare.

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948, dosar nr. 1 404.

12

1945. Extrase din sinteza „Contribuția militară a României în războiul contra Germaniei și Ungariei” întocmită de Marele Stat Major român la sfârșitul războiului antihitlerist.

[...] VIII. Concluziuni generale

Ca urmare a actului de la 23 August 1944 [...] armata română a trecut imediat la acțiune, răpind astfel germanilor orice posibilitate de a-și mai prelungi rezistența în acest spațiu „pe linia fortificată Focșani—Nămolosa—Brăila” pe Carpați sau pe Munții Apuseni.

Din expunerea situației operative — cunoscută în ziua de 23 august — a rezultat clar că organizarea și prelungirea rezistenței germane în primul rind pe linia F.N.B. era foarte posibilă, deoarece :

- stînga dispozitivului româno-german își păstra întreaga valoare combativă, avînd un front încheiat pe Moldova și Siret, pînă la Bacău ;
- întăriri importante erau în curs de transport către linia F.N.B., care era deja ocupată cu unități de fortificație ;
- în interior se dispunea de mari forțe române (9 divizii cu efective de război, 21 divizii de instrucție și 57 batalioane independente) și de importante efective germane, care ar fi putut interveni pentru apărarea istmului dintre Carpați și Dunăre.

Ca urmare însă a acțiunii imediate, efective și unitare a armatei române — alături de armata sovietică — nici o rezistență germană n-a mai fost posibilă astfel că, într-un ritm record de 8 zile s-a putut realiza :

- desceștarea armatei noastre de cea germană și curățirea întregului teritoriu al României de germani ;
- anihilarea diviziilor germane care se găseau pe frontul român în Moldova și Basarabia, deoarece li s-au răpit posibilitățile de retragere ;
- acoperirea pe cont propriu a granițelor noastre de vest și sud, pe un front de 1 400 km ;
- păstrarea intactă a tuturor comunicațiilor, stabilimentelor industriale și petrolifere, porturilor și depozitelor, precum și asigurarea navigației pe Dunăre.

Datorită acestor realizări, armatele sovietice au executat marșul lor strategic prin România, spre Ungaria și Bulgaria și au efectuat concentrarea lor, în centrul și vestul Transilvaniei, în deplină siguranță.

Între 24 august și 6 septembrie 1944, toate forțele române care au executat operațiunile de desceștere, curățire, acoperire, regroupare și cooperare cu trupele sovietice, au acționat sub Înalta conducere a majestății sale regelui.

2. De la 7 septembrie, forțele române de pe frontul din Transilvania și de pe Dunăre, au intrat sub ordinele Frontului 2 ucrainean, sub conducerea căruia au trecut la ofensiva care a dus la eliberarea Ardealului de Nord, la înfrîngerea Ungariei și cucerirea Budapestei, precum și la eliberarea unei mari părți din teritoriul Cehoslovaciei.

În operațiunile pentru Ardealul de Nord, cele două armate române au contribuit efectiv la distrugerea forțelor germano-maghiare din această provincie în două bătălii importante, înlesnind debușarea și înaintarea forțelor sovietice dinspre Bucovina și Moldova și participînd la cucerirea celor mai importante orașe din Ardeal : Cluj și Oradea.

În operațiunile asupra Ungariei, armatele noastre au contribuit la distrugerea forțelor germano-maghiare în șapte mari bătălii, date în condițiuni extrem de grele.

Operațiunile cele mai importante au dus la ruperea în două a dispozitivului inamic și la cucerirea celor doi umeri importanți ai apărării germane : Budapesta și munții din nord-estul Ungariei.

În acțiunea de eliberare a Cehoslovaciei, cele 2 armate române au cooperat strîns cu forțele sovietice, pentru distrugerea forțelor germano-maghiare, care rezistau în această țară, dînd șapte mari bătălii.

Cele mai importante dintre acestea au dus la reducerea marelui cap de pod inamic de la Zvolen, fapt care a permis reluarea ofensivei Frontului 2 ucrainean, sore Brno și Viena, și la încercuirea forțelor inamice, care rezistau în estul Cehoslovaciei formînd un mare intring în ansamblul frontului sovietic.

De asemenea, pe tot timpul operațiunilor din Cehoslovacia, forțele române au asigurat dreapta și spatele Frontului 2 ucrainean și au ținut legătura cu stînga Frontului 4 ucrainean.

După bătălia victorioasă a Moravei, armatele române participă la urmărirea inamicului înfrânt, ajungând pînă în zona : Zdirec, Mem.Brod, Humpolec (100 km sud-est Praga), unde au fost oprite ca urmare a capitulării forțelor germane din Boemia.

Pe timpul fazei care a dus la eliberarea Cehoslovaciei Regimentul 2 Care de luptă a acționat timp de 50 zile direct sub ordinele Armatei 7-a gardă sovietică, constituind singura forță blindată a acestei armate, pe care a sprijinit-o la forțarea râurilor Nitra, Váh și Morava și, în special, în bătălia pentru cucerirea orașului Bratislava.

În aceste operațiuni, Regimentul 2 Care de luptă a avut mari pierderi (11% din efective și toate carele de luptă), obținînd în schimb rezultate strălucite pentru care a fost citat de patru ori de mareșalul Stalin.

3. În concluzie, de la 23 august 1944 și pînă la 12 mai 1945, forțele române, în totalitatea lor sau în parte, au luptat alături de armatele sovietice, timp de 260 zile, luînd parte la 16 mari bătălii și 367 de lupte, în care au fost nimicite sau capturate toate forțele germano-maghiare care au încercat să se apere în Ardealul de Nord, în Ungaria și în Cehoslovacia.

În tot acest timp, în care au fost foarte puține zile și nopți de odihnă sau defensivă, armatele române au realizat următoarele performanțe care merită să fie subliniate :

- pătrunderi în dispozitivul inamic de la Mureș pînă în Boemia, însumînd peste 1.000 km ;

- străbaterea a 14 masivi muntoși*, pe timp de iarnă, cu temperaturi scăzute, cu zăpadă pînă la briu și în regiuni cu totul lipsite de localități și adăposturi ;
- trecerea a 12 cursuri importante de apă, între care Mureșul, Tisa și Morava ;

- cucerirea și eliberarea a 3 831 de centre populate, dintre care 53 de orașe și 180 de centre importante ;

- participarea la cucerirea marilor orașe : Cluj, Oradea Mare, Debretin, Budapesta, Kosice, Luceneț, Bratislava ;

- capturarea de 103 214 prizonieri** (inclusiv cei 4 000 luați de Regimentul 2 care de luptă) la care se adaugă peste 17 000*** morți lăsați de inamic, pe teren, în afară de numeroși morți și răniți pe care i-a ridicat.

De asemenea, sunt demne de relevat următoarele fronturi pe care au operat armatele române :

- 1 400 km, front de acoperire pe frontiera de nord-vest a țării și pe Dunăre, din care 520 km constituiau sectoare de mare luptă ;

- 120 pînă la 200 km, pe timpul fazei a 2-a ;

- 100 pînă la 120 km, pe timpul fazei a 3-a și

- 50 pînă la 130 km pe timpul fazei a 4-a.

Cifrele ultimei faze, comparate cu lățimea Slovaciei (70—150 km), arată că greul în lupta de eliberare a acestei țări a fost dus de forțele române.

4. Aportul armelor speciale, în această campanie, a fost dintre cele mai hotărîtoare, astfel :

a) Aeronautica a intervenit, pe timpul operațiunilor de curățire și acoperire, cu toate forțele de care dispunea, totalizînd 280**** avioane, 174 baterii tunuri anti-aeriene și 14 baterii proiectoare, iar în restul campaniei cu forțe, care au atins un maximum de 239 avioane și 73 baterii antiaeriene, în faza de eliberare a Cehoslovaciei.

Activitatea ei însumează peste : 4 200 misiuni ; 8 300 ieșiri avion ; 11 000 ore de zbor ; 1 350 tone bombe lansate.

Rezultatele acestei activități au fost dintre cele mai importante, în special în bătălia pentru Budapesta și în operațiunile de eliberare a Cehoslovaciei. Ele totalizează următoarele distrugerii, provocate la inamic :

- 68 care de luptă și 526 autovehicule ; 26 baterii artilerie ; 15 nave scufundate pe Dunăre ; 92 trenuri, 68 gări, 24 întreruperi de căi ferate ; 7 aerodromuri, din care 2 la Budapesta ; 8 poduri, din care 2 peste Dunăre (Budapesta) ; 27 fabrici.

* În realitate, numărul masivelor muntoase străbătute de armata română de la 23 august 1944 s-a ridicat la 20.

** Cifra exactă este 117 798 de prizonieri

*** 18 731 găsiți pe teren.

**** În baze, școli și centre de instrucție se mai găseau peste 1 000 avioane de școală și antrenament, care n-au putut fi folosite în operațiuni.

În lupte aeriene au fost obținute asupra inamicului peste 100 victorii. În plus, pe timpul operațiunilor de curățire, au fost capturate, pe diferite terenuri germane, 220 avioane și 474 autovehicule.

Pierderile aeronautice, pe timpul operațiunilor, se ridică la : 339 avioane, 106 guri de foc antiaeriene și 865 oameni, dintre care 240 personal navigant.

b) Marina regală a intervenit pe timpul operațiunilor de curățire și acoperire, cu totalitatea mijloacelor de care dispunea — 70 nave, 28 baterii și 6 batalioane — cu un efectiv de peste 21 000 oameni din care a pierdut 1 354 soldați și ofițeri.

Între pierderile mari provocate trebuiesc subliniate : 430 nave și vase inamice fluviale și maritime capturate ; 60 nave și vase inamice scufundate sau sabordate.

Dintre navele cu care s-a început acțiunea de curățire 66 nave de război și 26 alte nave și vase diferite, au fost luate în folosință de forțele navale sovietice, astfel că n-au mai putut acționa în cadrul marinei regale.

Din această cauză, între 20 septembrie 1944 și 12 mai 1945, rolul marinei regale române a fost mai redus, limitându-se la asigurarea navigației pe Dunăre și la mare, în apele teritoriale române.

Totuși, și în această perioadă, marina regală a lucrat cu 50 de vase diferite, în special pe Dunăre, folosind efective totale de 2 765 oameni.

Rezultatele au fost dintre cele mai apreciable, deoarece, dragându-se peste 20 130 mine, s-a redat navigației întregul curs al Dunării și s-au intensificat transporturile la maximum.

c) Pontonierii au avut o contribuție deosebit de importantă, în tot cursul campaniei ; pontonierii de fluvii au lucrat exclusiv în profitul forțelor sovietice.

Activitatea lor a început chiar pe timpul fazei de acoperire, când au întins 2 poduri peste Dunăre (mutate în cinci puncte diferite, de la Giurgeni la Calafat), pentru trecerea trupelor Frontului 3 ucrainean în Bulgaria.

Lucrările lor pe faze au fost următoarele :

— faza 2-a : 10 poduri peste 5 cursuri de apă ;

— faza 3-a : 11 poduri dintre care 1 pe Dunăre și 6 pe Tisa ;

— faza 4-a : 16 poduri dintre care 3 pe Dunăre și 4 pe Tisa.

Pentru aceste realizări trupele de pontonieri au primit mulțumiri și elogiile din partea comandamentelor sovietice (generalul de corp de armată Kotlar, comandantul genului Frontului 3 ucrainean, colonelul Nominas, comandantul Brigăzii 5 pontonieri sovietice și locotenent-colonelul de gardă Gurin, comandantul unui regiment de infanterie sovietic).

d) Pionierii au colaborat cu trupele de uscat dându-le un sprijin neprețuit, atât în luptă, cât și în lucrările care au ușurat mișcarea înainte a armatelor operative. Astfel, între lucrările cele mai importante, sunt demne de menționat următoarele : 354 de poduri, construite din nou ; 183 de poduri reparate ; 687 km drumuri amenajate sau dezapezite ; 485 cimpuri de mine plantate sau deplantate.

Pentru aceste realizări s-au primit mulțumiri scrise și verbale de la numeroși comandanți și ofițeri sovietici între care și de comandantul genului Armatei 40-a sovietică, eroul general-maior de geniu Petrov.

e) Trupele de transmisiuni au asigurat, tot timpul, în condițiuni perfecte, legăturile operative pe front și între front și interior, pe distanțe care au întrecut 1 000 km.

În acest timp s-a realizat : 20 330 km refaceri și întrețineri de circuite permanente ; 119 540 km construcții, întrețineri, exploatare și stringeri de circuite în cabluri de companie ; 118 160 telegrame, transmise și recepționate prin rețeaua telegrafică ; 31 940 radiograme, transmise și recepționate.

f) Etapele, totalizând efective în jur de 20 000 oameni, au asigurat deservirea materială a marilor unități operative și au participat la restabilirea comunicațiilor pe căile ferate și șosele, pe 5 artere principale de comunicații, atât în profitul armatelor române, cât și în profitul armatelor sovietice.

5. Armata română s-a angajat, după 23 august 1944, în operațiunile contra germano-maghiarilor cu toate forțele și efectivele armatei de uscat, aer și marină de care dispunea la acea dată [...].

La sfârșitul campaniei forțele române, oprite în Boemia, după capitularea Germaniei, erau constituite din : 2 comandamente de armată, 4 comandamente de

corp de armată, 15 divizii *, 1 brigadă anticar, 1 regiment care de luptă, 1 regiment pontonieri fluvii, 1 corp aerian cu 3 flotile, 1 divizie antiaeriană cu 3 brigăzi, 2 detașamente de marină, 3 comandamente de etape.

Cuantumul efectivelor acestor forțe se ridică la 185 567 oameni ** și peste 50 000 cai.

Spre a menține acest plafon, s-au trimis continuu, din interior, completări, pentru înlocuirea pierderilor suferite, care se ridică la 169 822 oameni.

În total deci, armata română a întrebuițat în campania contra Germaniei și Ungariei un număr de 355 389 oameni ***, care indică efortul real, în efective, pe timpul războiului alături de armata sovietică.

În concluzie, pe timpul celor 260 zile de campanie, armata română a făcut un efort considerabil, concretizat atât prin contribuția ei operativă, în ansamblul operațiunilor din Europa, cât și prin efectivele angajate și pierderile foarte grele, pe care le-a avut.

Rezultatele au fost însă hotărâtoare pentru operațiunile din bazinul dunărean și au dus la o scurtare importantă a războiului.

De altfel, contribuția armatelor române și felul cum ele s-au bătut sunt evidențiate elogios, în numeroasele dovezi scrise și verbale ale Înaltului Comandament și ale celorlalte comandamente sovietice, alături de care au luptat, pentru cîștigarea victoriei finale.

Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 948, dosar nr. 1 404, vol. 1, f. 170—177.

---

* Nu este inclusă „Divizia Tudor Vladimirescu-Debrețin“.

** În realitate efectivele armatei române aflate pe front la sfîrșitul războiului antihitlerist, inclusiv completările aflate în drum spre front, se ridicau la 198 522 de militari.

*** Efectivele totale s-au ridicat la 538 536 de militari.

Însemnări privind epoca lui Vlad Țepeș

1. Premisele economice (II)

RADU CONSTANTINESCU

În anul 1456, cînd Vlad Țepeș revine în Țara Românească, Brașovul se bucura de privilegiul extrem de largi atît în Muntenia (1455, 1456), cît și în Transilvania (1452, 1453) și Moldova (1455, 1456)²⁹. În schimb, el avea de înfruntat acum opoziția organizată a unor rivali locali, opoziție semnalată deja în Moldova la 1435, apoi în 1444, 1449 și 1452, cu pomenirea unor „tăieri de mădulare“, ca în zilele lui Vlad vodă Țepeș. În anii 1443—1447 sînt iarăși semnalate niște neînțelegeri între neguțătorii genovezi și cei munteni sau moldoveni care făceau comerț cu Pera, pentru niște marfă în valoare destul de mare (4 000—4 500 ducați de Cetatea Albă)³⁰. Cu vremea, asemenea conflicte aveau să degereze în represalii reciproce, pline de cruzime, de felul celor narate în anii 1460—1486 de pamfletarii ardeleni. Aceleași lucruri se petreceau de altfel și în Moldova, unde la 1455, pentru a răzbuna răpirea unor robi de către genovezi, localnicii atacă Lerici, la gura Niprului, trecîndu-i pe italieni prin foc și sabie³¹.

Raporturile cu Veneția, stabilite în 1435 prin Cetatea Albă, erau în schimb excelente. Faptul se explică prin aceea că genovezii erau specializați în comercializarea produselor românești (grîne și robi mai ales), în vreme ce concurenții lor adriatici preferau să tranziteze mirodeniile venite la Alexandria. Firește, lucrurile erau ceva mai complicate, un negustor făcînd comerț cu o marfă sau alta în funcție de drumul pe care-l lua, dar, în mare, diferența rămînea sensibilă. Este epoca în care ating apogeul înfloririi lor cele două mari porturi românești : Chilia, „protejată“ și păzită de unguri, din 1448 înainte, cu o colonie genoveză însemnată pînă la 1465, cînd este cucerită, după trei ani de asediu, de către moldoveni ; Cetatea Albă, „protejată“ și privilegiată de către polonezi, cu o bogată colonie armeană din Caucaz și Cilicia (Karaman), aflată în strînse relații cu Veneția (1435) și Turcia (1456)³².

Fluctuația reglementărilor vamale, în funcție de orientarea economică și politică a Țării Românești, a determinat, uneori, tranzitarea mărfurilor orientale prin Moldova către Danzig, drum explorat în 1420, inaugurat în 1447 și privilegiat de regele Poloniei în 1454. La acest comerț luau parte și negustorii munteni de la Chilia și Brăila³³. Îndeobște însă, cea mai mare parte a acestor mărfuri erau aduse direct, din Imperiul otoman, pe uscat, prin Muntenia, înspre Brașov³⁴, cruciada de la Varna din 1444 și expediția flotei burgunde pe Dunăre în 1445 neavînd decît rostul de a descuraja încercările otomane de a impune o barieră vamală la hotarele bulgărești. După căderea Constantinopolului (1453), turcii devenind singurii furnizori ai genovezilor din Chilia, raporturile Țării Românești cu Poarta au devenit

²⁹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 42, 55, 66—67.

³⁰ I. Nistor, *op. cit.*, p. 186—187.

³¹ I. Nistor, *op. cit.*, p. 189 ; B. T. Cămpina, *op. cit.*, I, p. 123—127.

³² Cf. I. Nistor, *op. cit.*, p. 198, 207.

³³ *Ibidem*, p. 82—83 ; Ș. Papacostea, *Inceputurile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei*, „Studii și materiale de istorie medie“, 10 (1983), 9—56.

³⁴ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 173—175.

de îndată excelente, iar privilegierea negustorilor din Cetatea Albă la Edirne, Istanbul și Brussa a deschis și pentru moldoveni calea colaborării cu otomanii (1456). Astfel, în vreme ce genevezii de la Caffa încetează să mai exploreze drumul de caravane³⁵, cei din Pera istanbuliote rămân principalii importatori de mătase și porțelanuri „chinezești“, contrafăcute în Luristan după 1452³⁶. Cît privește mirodeniile, acestea erau aduse de la Damasc prin Asia Mică, Balcani și Țările Române, pînă în Ungaria și Imperiu, încă din anii 1433—1443, cărăușii fiind turci, apoi genevezi³⁷. Intermediarii români ce voiau să cumpere asemenea mărfuri direct de la Caffa, Brussa, Pera și Chios trebuiau de aceea să înfrunte concurența geneveză³⁸. Acest lucru poate să lămurească de ce, după 1456, s-a încercat și în Țara Românească o colaborare cu Veneția.

Pentru ca să ne facem o idee asupra valorii și volumului acestui negoț, trebuie să ne adresăm registrele vamale sibiene de la finele veacului XV și celor brașovene din secolul următor, întrucît nu posedăm date sistematice mai vechi. Trebuie să ținem cont însă de scăderea rapidă după 1490 a cursului monedei, de faptul că datele registrelor nu țin seama de micul negoț de frontieră și de contra-banda organizată, respectiv de traficul de marfă pe drumurile unde nu existau puncte de vamă, ca și, mai ales, de faptul că după 1470 Brașovul nu mai face comerț cu negustorii munteni, ci direct cu Imperiul otoman. Oricum, principalul articol de comerț îl reprezintă în continuare peștele, pînă pe la 1540, articol care, împreună cu vitele (circa 2 000—5 000 de capete pe an din Țara Românească și Moldova numai prin Brașov, valorind 0,25—0,5 milioane aspri), alcătuiește 85—95%³⁹ din totalul importului brașovean⁴⁰. În 1501, de asemenea, impozitul secuilor este de 1 800 boi pe an⁴¹. Din păcate, produsele manufacturate pomenite în privilegiile vamale muntene nu apar în registre, în schimb lîna, cerealele și minerele de plumb din registre nu apar în privilegiu, așa că nu putem controla totdeauna valoarea acestui negoț⁴². Știm numai că pieile și blănurile aduse la Brașov atingeau și 50.000 aspri anual⁴³. Cît privește exportul în Țara Românească, primează „cuțitele“ : 2,4 milioane bucăți a 1,45 aspri în 1503 numai din Brașov, ceea ce înseamnă în medie cam 5 bucăți de cap de locuitor⁴⁴ ! O treime rămîneau în Țara Românească, restul era exportat peste Dunăre. În același an, 70%⁴⁵ din negustorii munteni sînt mari comercianți, în vreme ce la 1550 proporția scade la 7%⁴⁶ ! Mărfurile în tranzit se ridică, tot în 1503, la Brașov, la 2,75 milioane aspri (65%⁴⁷) de proveniență munteană, și 1,3 milioane (30%⁴⁸) de proveniență transilvăneană⁴⁹. Din valoarea totală de 8,365 milioane aspri a comerțului Brașovului, Țării Românești îi revin 7,3 milioane⁵⁰, cu 2,6 milioane marfă occidentală în tranzit și numai 0,1 milioane marfă autohtonă⁵¹. Comerțul cu Sibiu atinge, la rîndul său, o valoare totală de 2,5 milioane aspri în 1490 (export, import și tranzit), din care valoarea anuală medie a tranzitului de produse orientale depășește 1,5 milioane aspri⁵².

³⁵ J. Heers, *op. cit.*, p. 245, 262—264, 274 (anii 1445—1455).

³⁶ *Ibidem*, p. 270, 275.

³⁷ *Ibidem*, p. 273.

³⁸ I. Nistor, *op. cit.*, p. 186—187 ; J. Heers, *op. cit.*, p. 273, 282.

³⁹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 110—111.

⁴⁰ K. Szabó, *Székely oklévéltár*, III, Cluj, 1890, nr. 515, p. 151.

⁴¹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 132—137.

⁴² *Ibidem*, p. 118—122.

⁴³ *Ibidem*, p. 160.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 166—167.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 172—173.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 180—184.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 191.

⁴⁸ S. Goldenberg, *Comercianți români și balcanici în registrele vamale ale Sibiului* (ms., Cluj, 1964), apud R. Manolescu, *op. cit.*, p. 184 n.

Concentrarea averilor atinsese deja un nivel remarcabil. Aflăm astfel la 1503 15 mari negustori brașoveni în familiile Benckner și Hirscher, tranzitînd marfă de 2,65 milioane pe an, adică 92—96% din valoarea totală⁴⁹, iar în Țara Românească 57 mari negustori din 8 orașe, rulînd marfă de 3,35 milioane aspri⁵⁰. Sînt oameni de felul aceluia Zanvel din Tîrgoviște, pomenit la 1438, ce poartă robă de catifea și unică de postav de Ypres, pălărie de pluș, sabie și o pungă doldora de bani (250 de florini, 500 de perperi și 300 de aspri)⁵¹, ori acel Petermann din Cîmpulung, arendaș al vămilor oltene și asociat în comerțul Lwowului prin Suceava și Chilia ori Cetatea Albă cu Constantinopolul (1435—1447), personaj despre care am mai vorbit. În 1458 aflăm de asemenea la Brașov mari negustori munteni aducînd marfă de 1 000—2 000 de florini fiecare⁵²; acel Dumitru din vremea lui Țepeș⁵³, pe care-l vedem întocmind o companie comercială, pare însă să fi fost numai o excepție. În orice caz, astfel de companii dispar după 1462, reapărînd abia după 1527. Întîlnim, totuși, chiar în 1503, la Brașov, o atare companie de export-import, aducînd mărfuri orientale din Țara Românească și ducînd acolo marfă apuseană (stofe de Brugge, Ypres, Maestricht, Malines, Aachen, Wroclaw, Köln, München, Speier, Verden, Bergamo, Verona, Żorelec și Brașov, îmbrăcăminte, obiecte de metal, sticlărie și mobilă, în valoare de 1 milion aspri, precum și „cuțite“ de 1,5 milioane)⁵⁴. De regulă, mătasea, piperul și mirodeniile în genere nu intră în această contabilitate și de aceea nu putem ști cit anume va fi trecut pe aici și cu ce preț. În orice caz, singurele conflicte comerciale serioase din această vreme sînt cele pricinuite de către mărfurile exotice.

Pentru a face o comparație, trebuie arătat că o bărbîntă de grîu se vindea în timpul crizei cerealiere de la 1446 cu 50—55 aspri genovezilor din Chilia⁵⁵; iar la 1472 o căruță cu pește costa 40 florini (1 florin = 40 aspri la Durazzo în 1462 și 50—54 la Istanbul)⁵⁶, pe cînd un bou se vindea la 1503 cu 125 aspri⁵⁷, iar un cupon de postav fin costa tot atunci 175—200 aspri⁵⁸. Aceasta în vreme ce un balot de bumbac costa 64 florini la 1490⁵⁹, iar în 1448, 200 ducăți de Cetatea Albă, așadar a zecea parte din întregul tribut al țării socotit la nivelul din 1455⁶⁰. De asemenea, la 1500 soția voievodului Transilvaniei cerea brașovenilor un chintal de piper și două baloturi de bumbac⁶¹, pretenție absolut exorbitantă, ce echivala cu un adevărat tribut.

Mătasea era și mai scumpă, plătindu-se 6—7 livre de aur la 1 livră de marfă, ceea ce o transforma într-un material de mare lux, chiar în comparație cu piperul, pentru care se plăteau, la Genova, numai 67,5 livre aur la 100 livre marfă.⁶² Din acest motiv, costul de transport al mătăsii și piperului (0,5% la mătase și 2% la piper), nu putea influența prea mult asupra costului total și, de aceea, marfa era rulată foarte mult, cu ocoluri enorme, prin Țările Române, unde

⁴⁹ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 237—240.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 192.

⁵¹ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, I, București, 1905, nr. 56, p. 81—82.

⁵² R. Manolescu, *op. cit.*, p. 202.

⁵³ *Ibidem*, p. 205.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 150—160.

⁵⁵ I. Nistor, *op. cit.*, p. 188.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 38. Cf. N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle*, IV, București, 1915, p. 196.

⁵⁷ R. Manolescu, *op. cit.*, pp. 116—117.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 161.

⁵⁹ I. Nistor, *op. cit.*, p. 43.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 186—187, 215.

⁶¹ Fr. Müller, *Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen*, Sibiu, 1864, p. 147, nr. 71.

⁶² J. Heers, *op. cit.*, p. 292.

vama era mai mică, un transport pe mare și pe uscat de 1000—2000 km în plus fiind mai avantajos decât trecerea prin două—trei vămi suplimentare.⁶³ Au existat, de aceea, negustorii români ce au făcut avere cu piperul, asemenea celui Dimitrie din Cetatea Albă, care vindea la Lwow în 1469 o „piatră“ de piper cu 8 florini, ori fiului său, Caloian, ce vindea la 1470 50 de „pietre“ cu 7 florini bucata.⁶⁴ Aflăm, de asemenea, la 1503 un negustor brașovean cumpărând la Casa vămii 6 cîntare (1 cîntar=160 livre = 42 kg) de piper cu 250—300 florini bucata, pentru a le vinde mai scump la Debrețin.⁶⁵ Acest piper brașovean de la Casa vămii, ce era o bursă de mărfuri, provenea din Țara Românească, așa cum dovedește un protest al lui Vlad Călugărul din 1491.⁶⁶

Posibilitatea unor cîștiguri enorme, realizate prin specularea piperului, confiscat sistematic de la depozitarii munteni la Brașov și pus în vânzare la bursa vămii, se explică prin strangularea drumului maritim al acestei mărfi, monopol venețian, după ocuparea de către turci a Constantinopolului (1453), insulelor Traciei (Lemnos, Samothrake, Imbros, Thasos) în 1455—1458 și, în sfîrșit, a Lesbosului (1462). Aceasta a constrins pe venețieni să-și trimită încărcăturile de mirodenii în metropolă și, de acolo, pe uscat, în Europa centrală. Firește, lucrul nu era convenabil, întrucît la Veneția se percepeau taxe destul de ridicate pe mărfurile depozitate, dacă făceau parte din categoria de mirodenii (*speziarie*) impuse integral (ghimber, nucșoară, piper, scorțișoară, cuișoare), fiind scutite parțial numai unele produse balcanice, ca șofranul, smochinele, stafidele etc. De la Veneția, piperul era dus prin Salzburg la Linz, Freistadt, Budyšin și Praga, fără a izbuti însă să acopere necesitățile Boemiei, de pildă, nici măcar în secolul XVI.⁶⁷ Pe această rută, mărfurile venețiene erau, îndeobște, scutite de obligațiile de etapă⁶⁸, dar războiul dintre austrieci și unguri făcuse ca piperul trimis la Buda să ia calea ocolită a Bratislavei, ai cărei cetățeni arendaseră tricesima Budei în anii 1451—1458.⁶⁹ În anii 1457—1458 ajungeau astfel la Bratislava, pe calea apuseană, 98 de chintale de piper, în vreme ce pe la Sibiu (1500) și Brașov (1503) veneau nu mai puțin de 463—468 de chintale (de șapte ori mai multe pe la Brașov decât pe la Sibiu), așadar de cinci ori mai mult.⁷⁰ Piperul românesc fusese însă, mai înainte, turcesc, ceea ce înseamnă că el fusese fie confiscat de la venețieni, în anii de conflict naval 1453—1463, fie adus prin Constantinopol de intermediarii români și balcanici.

Firește, față de valoarea totală a comerțului venețian, aceasta nu însemna prea mult, respectiv numai 9% din cele 5125 de chintale aduse de la Alexandria anual, înaintea deschiderii drumurilor portugheze înspre Coasta Piperului (Liberia), colonizată în 1445—1461, Calicut în India (1497—1498) și insulele Moluca (1511), respectiv 5,8—7,4% din valoarea celor 6349—7936 de chintale încărcate de aceiași venețieni la Beirut pînă la anexarea Siriei (1516) și a Egiptului (1517) de către turci.⁷¹

⁶³ J. Heers, *L'Occident aux XIVe—XVe siècles. Aspects économiques et sociaux*, Paris, 1963, p. 177.

⁶⁴ I. Nistor, *op. cit.*, p. 37.

⁶⁵ R. Manolescu, *op. cit.*, p. 171.

⁶⁶ Arh. St. Brașov, Privilegia, 244 (4 noiembrie 1491).

⁶⁷ K. O. Müller, *Welthandelsbräuche. Deutsche Handelsakten des Mittelalters und der Neuzeit*, V, Wiesbaden, 1962², p. 187.

⁶⁸ O. Pickl, *op. cit.*, p. 331.

⁶⁹ A. Kubinyi, *op. cit.*, p. 364—366; Zs. Pach, *La route du poivre vers la Hongrie médiévale*, in *Mélanges F. Braudel*, II, Toulouse, 1973, p. 449—458.

⁷⁰ Zs. Pach, *Le commerce du Levant et la Hongrie au Moyen Âge*, „Annales ESC“, 31 (1976), 1176—1194; idem, *Zur Geschichte des levantinischen Pfefferhandels um 1500*, in *Wirtschaftskräfte und Wirtschaftswege. Festschrift H. Kellenbenz*, I, Nürnberg, 1978, p. 521—529.

⁷¹ Idem, *Levantine Trade and Hungary in the XVI—XVIIth Centuries*, in *Venezia ed Ungheria nel contesto del Barocco europeo*, Firenze, 1979, p. 72—84.

Oricum, pentru economia românească acest comerț de tranzit însemna totuși destul de mult pentru a justifica măsurile protecționiste luate, după modelul apusean, de către Vlad Țepeș în 1457—1458, apoi de către Radu cel Frumos și Laiotă, în vremea cărora negustorii munteni au izbutit să controleze 82% din comerțul lor de tranzit cu mirodenii, numai 14% rămânând în administrarea unei companii de negustori brașoveni, iar 4% în sarcina neguțătorilor moldoveni. Transportat de la Brașov la Oradea, piperul era apoi dus la Košice și de acolo în Boemia, Ungaria⁷² și Imperiu⁷³. Fapt vrednic să fie subliniat, florentinii aflați la Brașov și Sibiu, ca și genovezii de la Chilia și Pera, erau excluși de la monopolul venețian al mirodeniilor. Este și ceea ce explică faptul că victimele represaliilor comerciale ale lui Țepeș vodă sint, de obicei, „veneticii“.

Pentru a înțelege mai deplin politica economică a Țării Românești în acești ani, trebuie să amintim și istoria ei monetară.

Primele monede românești sint cele de aramă, bătute după modelul celor ungurești de argint ale lui Ladislau IV Cumanul (1272—1290)⁷⁴, Carol Robert și Ludovic cel Mare (1330—1357)⁷⁵, fiind socotite, dintr-acest motiv, de către numismații moderni, niște falsuri, părere naivă predominantă încă.⁷⁶ Ele erau, de fapt, simple monede divizionare, utilizate curent de ambele părți ale Carpaților. Primele monede de argint proprii, bătute după 1365 și avînd circulație dublă, în Țara Românească și în Țaratul Vidinului, erau dinarul de 0,70 g, identic ca valoare celui unguresc, și banul corespunzînd obolului unguresc de 0,35 g; ca termen de referință — monedă nominală — se foloseau somma tătarească și genoveză (205 g), marca ardeleană (208 g) și vechiul ducat, din anii 1202—1284 sau (după, 1284) grosul, a 1,05 g, bătut și în Țara Românească pînă la 1381. În anii de criză 1386—1396, ducatul ajunge să însemne același lucru ca și dinarul, cîntărind însă abia 0,34 g, așadar mai puțin chiar decît un ban, titlul fiind și el scăzut, întrucît aliajul cuprindea acum mai multă aramă decît argint. După revenirea lui Mircea la 1397, ducatul muntean are numai 0,30 g, dar o revalorizare de 60% pune în circulație, între 1397 și 1418, cînd hotarele se întind și oștile muntene trec Dunărea pînă la Marea Neagră, Stara Zagora și Strandža, un ducat cu titlu sporit și o greutate crescută, de 0,47 g. Concomitent, în Ungaria circulau florini de aur de 3,5 g, valorînd fiecare 100 dinari sau 200 fileri⁷⁷. Ducatul muntean scade apoi, de la 1418 înainte, într-un proces paralel involuției politice: 0,35 g la 1418, 0,26 g în 1424—1425, sub Dan al II-lea, ce bate și fileri, cu voia lui Sigismund de Luxemburg, în 1427—1430 (0,225 g cu titlul de 181%, așadar 1/10 de dinar sau 1/1000 de florin).⁷⁸ Moneda divizionară a lui Dan vodă, menită să unifice piețele Țării Românești și Transilvaniei, lămurește de ce privilegiul

⁷² Zs. Pach, *Levantine Trade Route and Europe in the Middle Ages*, in: *XVth International Congress of Historical Sciences. Reports*, II, București, 1980, p. 222—230.

⁷³ H. Kellenbenz, *Les frères Fugger et le marché international du poivre*, „Anales ESC“, 11 (1956), 1—28 și *Der Pfeffermakt und die Hansestädte*, „Hansische Geschichtsblätter“, 74 (1956), 19—25.

⁷⁴ Al. Bărcăcilă, *Un depozit de mici dinari tip vienez din veacul al XIII-lea la Turnu Severin*, „Oltenia“, 4 (1944), 37—52.

⁷⁵ E. Iscăcescu, *Tezaurul de monede medievale descoperite la Curtea de Argeș*, „Buletinul Societății numismatice române“, 67—69 (1973—1975), 123—130.

⁷⁶ I. Bohdaneczky, *A penzhamisítás Magyarországon a középkorban*, „Numizmatikai Közlöny“, 34—35 (1935—1936), 48—57.

⁷⁷ O. Iliescu, *Ducații Țării Românești cu numele lui Basarab voievod*, „Studii și cercetări de numismatică“, 6 (1975), 139—152.

⁷⁸ A. Pohl, *Zsigmond király penzverése (1387—1437)*, „Numizmatikai Közlöny“, 66—67 (1967—1968), 43—55.

vamal din 1424 exprima taxele în bani (slavonă) sau dinari (latină), iar nu, ca cele din 1413, 1421, 1422, în fertuni, perperi, ducați și bani.

Cu alt prilej, am vorbit despre încercarea lui Vlad Dracul de a înlocui în 1435—1436, pe cînd se afla în Transilvania, această monedă unică printr-una divizionară din aramă. Această monedă, anepigrafă, întrucît nu putea pretinde la recunoaștere oficială, circula cu permisiunea Camerei monetare de la Sibiu, așit în Țara Românească, cît și în Transilvania, slujind, în același timp, ca monedă curentă în tranzacțiile cu negustorii din Balcani⁷⁹ și Mediterana orientală.⁸⁰ Aflăm astfel, în 1437—1439, „torneti vlacheni“, apreciați după greutatea lor (1 cîntar din acești scuzi fiind echivalat cu 6 ducați de aur venețieni) la Constantinopol, Kandia în Creta și Alexandria⁸¹, de unde luau apoi drumul țărilor unde se folosea curent moneda de aramă (Arabia meridională, Iran, India, Indochina, Indonezia), în schimbul piperului și altor mirodenii. Oricum, cererea de aramă pentru monedele divizionare era atît de mare la Alexandria, încît genovezii transportau acolo cupru din Kurdistan, în bare și foi, ori sub chipul unor obiecte de valoare convențională (cazane, farfurii, candelabre), asemenea lingourilor epocii bronzului (topoare, trepiede).⁸²

Regulamentele vamale muntene din anii 1431 și 1437, menționînd vechile monede din 1413, nu sînt decît niște confirmări, fără valoare probatorie pentru epoca în care sînt emise, de apropiere față de piața balcanică (1436—1442).⁸³ Pierderea definitivă a monetăriei brașovene (1443), odată cu războiul ungaro-turc pentru minele sirbești de argint de la Novo Brdo (1443—1444), avea să ducă la stînjinirea și întreruperea legăturilor dintre Țara Românească și Transilvania.⁸⁴ Nu trebuie să uităm, de altfel, că una din cauzele răscoalei de la 1437 a fost imposibilitatea achitării dărilor în altă monedă decît în cea curentă, cu titlu scăzut, și inaccesibilitatea monedei noi, cu titlul sporit,

Reforma monetăriei brașovene, îndeplinită de comun acord cu orașenii de la Sibiu și din Țara Românească (1448), s-a petrecut în condițiile deplinei instaurări a controlului lui Iancu de Hunedoara asupra celor trei Țări Române și a Chilei. Iancu a putut, de aceea, să impună în 1448 brașovenilor folosirea concomitentă, în tranzacțiile cu Țara Românească, a dinarilor noi, florinilor și asprilor străini, măsură ce avantaja economia munteană și stimula importul din Turcia.⁸⁵ De aceea, Vladislav al II-lea avea să emită în trei rînduri dinari de 0,60 gr și bani de 0,38 g în anii 1448—1450, ca pe vremea lui Radu I, ducatul calculîndu-se la 86 g pînă în 1473.⁸⁶

Domnia cea lungă a lui Vlad Țepeș se așează într-acest interval de stabilitate și unitate monetară, ce nu se întinde numai asupra Transilvaniei și Țării Românești, ci și asupra Balcanilor, unde circulau florinii și asprii. Moneda mol-

⁷⁹ Cf. S. Dimitrijević, *Nova serija novih vrsta srpskog srednjovekovnog novca*, VII, „Starinar“, nr. 22 (1971), 93—109, p. 106—107 pentru un ban anepigraf de aramă, atribuit lui Stefan Lazarevici, în minele de argint de la Novo Brdo, disputate de unguri turcilor în 1443—1444.

⁸⁰ Th. S. Noonan, *Medieval Islamic Copper Coins from European Russia and Surrounding Regions. The Use of the False in Early Islamic Trade with Eastern Europe*, „Journal of the American Oriental Society“, 44 (1974), 448—453.

⁸¹ U. Dorini, T. Bertelé, *Il libro dei conti di Giovanni Badoer (Costantinopoli, 1436—1440)*, Roma, 1950.

⁸² A. Frijs, *Forbindelsen melle det europaeiske og asiatiske kobbermarked*, „Scandia“, 12 (1939), 164—165; J. Heers, *Génes...*, p. 279.

⁸³ Cf. A. Berciu-Drăghicescu, *Moneda în plata taxelor vamale (sec. XV—XVI) în Țara Românească*, „Cercetări numismatice“, 2 (1979), 129—148.

⁸⁴ R. Constantinescu, *Quelques observations...*, I, 25—32.

⁸⁵ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, 6 vol. apărute (Sibiu-București, 1892—1981), nr. 2635.

⁸⁶ O. Iliescu, *op. cit.*

doveană de la Cetatea Albă, solicitată intens după 1456 de piețele pontice și egeene, este supusă tot atunci unei reforme, concomitent cu intrarea Țării Românești (1453) și a Moldovei (1453—1456) în orbita otomană⁸⁷.

Evident, nu poate fi vorba de o aliniere a monedei românești celei otomane, aceasta din urmă întemeiată pe asprul cu titlul de 900‰, în loc de 800‰, ca în Țara Românească, și cu o greutate de 1,15 g (1326—1413), 1,05 g (1413—1451) și 0,85—0,95 g (1445—1451)⁸⁸. Cît privește circulația monedei românești în Imperiul otoman și a celei turcești la nord de Dunăre, putem, deocamdată, observa numai că asprii turci erau deja socotiți monedă curentă la Brașov în 1448, cînd se inaugurează noua monedă românească, comună celor trei principate, iar în 1468, un an după marea reformă monetară din Ungaria, Matiaș Corvin cerea comiților tezaurariatului Transilvaniei să îngăduie folosirea asprilor în tranzacțiile românilor din Țara Românească și de la Brașov⁸⁹.

Intrucît lipsesc deocamdată cercetări de amănunt asupra circulației monetare otomane în secolul al XV-lea, rămîne să constatăm, cel puțin, neconcordanța din sistemul de calcul nominal, dintre ducații și dinarii nord-dunăreni⁹⁰, în condițiile închiderii periodice a căilor comerciale peste Dunăre și mare, ceea ce impunea baterea de monedă „turcească“ de aramă⁹¹, anepigrafă, în coloniile genoveze, în Țările Române și în Serbia, precum și baterea de monedă de aur venețiană în Turcia⁹².

Creșterea rapidă a volumului comerțului impunînd baterea de monedă în proporții tot mai ridicate, pretutindeni, începe tot mai mult să se facă simțită penuria relativă de metal. Este unul din fenomenele ce vor determina campaniile de explorări miniere în Lumea Nouă de la finele sec. XV și începutul celui următor, odată cu faimoasă revoluție a prețurilor.

Arama, pe care am pomenit-o în repetate rînduri, se găsea în subsolul Otleniei, la Brailov (Baia de Aramă), fiind exploatată de antreprenorii sibiieni, ai domniei, de felul aceluși Czop Hannes, chemat de Vlad Dracul după 1435, apoi, din nou, de la Brașov, în 1458, de către Vlad Tepeș⁹³, desigur tot pentru a scoate bani de aramă, deși, pînă în vremea din urmă, s-a socotit că Tepeș vodă nu ar fi bătut niciodată monedă⁹⁴. În orice caz, minele de la Brailov au fost folosite în 1435—1448 pentru scoaterea de monedă românească divizionară, alături de cuprul

⁸⁷ A. Decei, *Tratatul de pace (sulhname) încheiat de sultanul Mehmed al II-lea și Ștefan cel Mare la 1479*, „Revista istorică română”, 15 (1945), 465—494 = *Relații româno-orientale*, București, 1978, p. 118—139 și P. Nicorescu, *Monede moldovenești bătute la Cetatea Albă*, „Cercetări istorice”, 16 (1943), 75—88, cu amendările lui N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare 1359—1457*, Iași, 1978, p. 118—139.

⁸⁸ A. C. Schaendlinger, *Osmanische Numismatik*, Braunschweig, 1922 (1973²); O. Iliescu, *Vlad l'Empaleur et le droit monétaire*, „Revue Roumaine d'Histoire”, 18 (1979), 107—131, p. 119.

⁸⁹ J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon*, 12 vol., Pest, 1852—1863, XI, 354—355, nr. 481.

⁹⁰ J. L. Bacharach, *The Dinar versus the Ducat*, „International Journal of Middle East Studies”, 4 (1973), 1, 17—96.

⁹¹ Th. S. Noonan, *op. cit.*

⁹² Fr. Babinger, *Contraffazioni ottomane dello zecchino veneziano nel XV secolo*, „Annali dell'Institutio Italiano di Numismatica”, 3 (1956), 70—93 = *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Süd-Ost Europas und der Levante*, II, München, 1966, p. 113—126.

⁹³ *Urkundenbuch...*, nr. 3120.

⁹⁴ O. Iliescu, *op. cit.* și *A fost monetărie la București în evul mediu?*, „București”, 8 (1971), 103—110 (sub Radu cel Frumos și Laiotă). În timpul lui Tepeș, monetăria munteană s-ar putea să se fi aflat, ca mai tirziu în sec. XVI, la Poienari.

importat masiv și plătit cu mii de florini la 1437⁹⁵, adus, se pare, de peste munte, prin Mediaș și Sibiu⁹⁶. Originea acestui metal de import era Tatra slovacă, singurul ținut cuprifer mai apropiat, pînă la introducerea (1478) sistemului italian de separare a cuprului de argint în zăcămintele mixte din Tirol, Munții Metalici și Maramureș⁹⁷.

Pînă atunci, se prefera cuprul pur de Zips, trimis prin Cracovia la Toruń și de acolo în Flandra, ori la Viena, Veneția și Nürnberg. Singuri venețienii stăpîneau în sec. XIV procedeul separării argintului din cupru, valorificînd, de aceea, arama bogată de la Banska Bystrica (1385), pe care o rafinau și o aduceau prin Senj în Italia, ori o trimiteau direct în Siria pe mare. În 1403 se deschid astfel minele mixte de la Košice, iar în 1425 cele de la Kremenec, cu o producție maximă atinsă în 1439. Ținînd seama însă că la topire se pierde jumătate din greutate, iar la rafinare altă treime, cantitatea înregistrată în urbarii apare puțin impresionantă, abia 10% din total fiind de fapt cantitate utilă. Așa de pildă, în 1453 se extrăgeau numai într-unul din cele șapte centre miniere ale Slovaciei, la Libotin, 40.000 de cîntare de aramă, cu o urbură de 1 florin la 2 cîntare, regele încasînd de la concesionari pe această cale 2.000 de florini cu totul, așadar trimițîndu-se pe piață, după rafinare, 6.600 de cîntare (1 cîntar de Libotin = 51 kg)⁹⁸; între 1494 și 1546 la Banska Bystrica aveau să se extragă chiar și 1,2 milioane cîntare de cupru (peste 74.000 t) și 485.000 mărci (119 t) de argint⁹⁹.

Altminteri, cuprul unguresc, din Slovacia, nu lua decît în mod excepțional calea Țărilor Române, deși teza, larg răspîdită astăzi, potrivit căreia nu ar fi existat defel un export de cupru slovac peste Carpați, este exagerată și neîntemeiată¹⁰⁰. Cît privește cuprul românesc, minele de suprafață de la Baia de Aramă erau, se vede, socotite deja epuizate în 1486, cînd banii de Mehedinți, între care și acel Dimitrie Ghizdavăț, sfinctnic de domni și ispravnic al politicii lor comerciale la Chilia pînă pe la 1458, primea „obirșia Bratîlovului“, fără a se mai pomeni de ~~darea~~ domnească a minelor¹⁰¹.

Pentru argint, Europa centrală și răsăriteană recurgea, de regulă, la minele de pe teritoriul actualii Iugoslavii, negustorii ragusani, deja privilegiați în Țara Românească la 1441¹⁰², fiind principalii intermediari cu Imperiul otoman, pînă la cucerirea Bosniei și a Serbiei de către turci, în anii 1459—1463¹⁰³. Principalele mine erau cele de la Zvornik, amintite în registrele comerciale ale Dubrovnicului

⁹⁵ I. Bogdan, *op. cit.*, nr. 213, p. 254—257.

⁹⁶ Cf. *Urkundenbuch...*, nr. 2.405 pentru anii 1426—1437 și următori.

⁹⁷ Cf. E. Reinhardt, *Johann Thurzó von Bethlenfalva, Bürger und Consul von Krakow in Goslar 1478—1490*, Goslar, 1928.

⁹⁸ P. Ratkoš, *Das Kupferwesen in der Slowakei vor der Entstehung der Thurzo-Fuggerschen Handelsgesellschaft*, in *Der Aussenhandel...*, pp. 584—589.

⁹⁹ J. Vlachović, *Produktion und Handel mit ungarischem Kupfer im 16. und im ersten Viertel des 17. Jh.*, *ibidem*, p. 600—627 (p. 606).

¹⁰⁰ O. Paulinyi, *A középkori magyar réztermelés gazdasági jelentősége, in Károlyi Árpád Emlékkönyv*, Budapest, 1933, p. 402—439. Pentru teza absolută vezi E. Fügédi, *Der Aussenhandel Ungarns am Anfang des 16. Jh.*, in *Der Aussenhandel...*, p. 56—85. Principalul argument al lui Fügédi este faptul că registrele tricesimei Budei înregistrează doar 5.138 florini pentru acest export, așadar o sumă foarte mică în raport cu celelalte articole, respectiv numai 5% din valoarea totală a exportului Budei. Aceasta înseamnă, totuși, circa 10.275 cîntare de cupru rafinat, Fügédi uitînd, în același timp, că majoritatea cuprului slovac era tricesimat la Trenčín (vezi în acest sens A. Kubinyi, *op. cit.*, p. 371).

¹⁰¹ *Documenta Romaniae historica*, B, I, București, 1966, nr. 197, p. 316—317. Pentru Ghizdavăț, vezi Șt. Ștefănescu, *Bănia în Țara Românească*, București, 1965, p. 56—57, 71.

¹⁰² B. Krekić, *Dubrovnik (Ragusa) et le Levant au Moyen Âge*, Paris-Haag, 1961, p. 324.

¹⁰³ Cf. I. Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV. i XV. veku*, Beograd, 1952.

(Ragusa) la 1428, Srebrnica, cu o producție anuală de 24.000—30.000 ducați în anii 1458—1464, Kreševo în Bosnia și Kratovo în nord-estul Macedoniei (argint cuprifer), în fine, minele de argint aurifer de la Novo Brdo (între Kossovopolje și Morava), ce produceau la 1433 200.000 de ducați pe an¹⁰⁴. Nevoia imperioasă de argint lămurește astfel atacarea cu insistență a localității Novo Brdo de către otomani încă din 1427, apoi ocuparea Boračului și a Ostrovicei lângă Rudnik în 1438, în sfârșit anexarea minelor de la Novo Brdo în iunie 1441. O vreme, despotul sîrb Durad Branković va izbuti să redobîndească minele de la Srebrnica (1444—1445), ba chiar și cele de la Novo Brdo, trecute iarăși la otomani din vara lui 1455¹⁰⁵, împreună cu minele de fier și aramă de la Trbica¹⁰⁶. Însemnătatea minelor de la Novo Brdo este îndeajuns arătată de faptul că pierderea lor de către turci dusese în primele luni ale anului 1444 la o scădere a titlului monedei divizionare de argint (*akčé*) de la 5,75 la 5,25 g, pricină nemijlocită a răscoalei ienicerilor din martie 1446¹⁰⁷.

Aurul, în schimb, era o raritate absolută și, de aceea, în 1445—1446 se constituie domeniul regal al Apusenilor, concesionat sibiienilor, ori, mai bine, zis, italienilor din Sibiu, pentru a se concentra, pe această cale, toate resursele miniere ale Transilvaniei încă disponibile — minele de aur din nordul provinciei fiind de mai multă vreme monopol regal —, chiar și cu prețul unor concesiuni oneroase pentru Coroană¹⁰⁸. Se știe, de altfel, că, întrucît comerțul extern al Ungariei medievale era deficitar în mod cronic, economia regatului suferea și ea o hemoragie cronică, agravată atunci de deteriorarea continuă a cursului monedei de argint¹⁰⁹: astfel, dacă în 1430, la Constantinopol, 1 ducat de aur genovez avea 40 de scuzi, în 1450 urcase ca valoare și „costa” 45 de scuzi, în 1459—51, iar în 1460—55. Statistic, raportul între moneda de aur și cea de argint scade treptat, de la 1440 pînă la 1446, urcînd apoi brusc, pînă în 1453—1454 (coeficient 12,5), cînd începe iarăși să scadă. În anii cît domnește Vlad Țepeș aflăm, astfel, următorii coeficienți: 11,0 în 1455—1457 (anul 1455 fiind cel în care ducatul genovez se aliniază celorlalte monede italiene), 11,2 (1458), 11,3 (1459), 11,7 (1460—1461) și 11,8 (1462), rămînînd la acest nivel pînă la 1480, cu o scădere ulterioară continuă¹¹⁰.

Conjunctura economică este, îndeobște, extrem de variabilă în această perioadă. speculațiile de bursă începînd deja să fie frecvente, cel puțin în Italia; or, cum finanțarii italieni, fie ei florentini, genovezi sau venețieni, continuau încă să paraziteze comerțul extern al Țărilor Române, trebuie să ne așteptăm a întîlni și pe traseele românești ale drumurilor comerciale controlate de aceștia asemenea fenomene. Cea mai răspîdită speculă trebuie să fi fost cea pe cursul monedei. Astfel, la Ragusa moneda era mai „scumpă” în ianuarie, aprilie și septembrie, cînd plecau corăbiile, iar la Veneția, în iulie—septembrie, cînd cădeau soroacele pentru plata bunurilor arvunite¹¹¹. Oricum, specula pe cursul monedei

¹⁰⁴ I. Erceg, *Dubrovnik als Vermittler im Gross- und Fernhandel zwischen dem Ost und dem Wessen in 15. und 16. Jh.*, in *Der Aussenhandel...*, p. 434—450.

¹⁰⁵ O. Žirojević, *L'organisation militaire turque en Serbie 1459—1683*, Beograd, 1974, p. 36—38, 42—45, 52, 57, 59.

¹⁰⁶ A. Decei, *Istoria Imperiului otoman pînă la 1656*, București, 1978, p. 109.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 94. Pentru ocuparea Novo Brdo-ului de turci la finele lui 1441 vezi V. R. Petković, *Natpisi i zapisi u starim srpskim crkvama*, „Starinar”, 2 (1923), 17—31.

¹⁰⁸ R. Constantinescu, *Quelques observations...*, II, 34.

¹⁰⁹ E. Lederer, *A középkori pénzüzletek története Magyarországon 1000—1458*, Budapest, 1932.

¹¹⁰ J. Heers, *Gênes au XVe siècle*, p. 71, 415.

¹¹¹ F. Borlandi, ed. L. Chiarini, *Il libro de mercatantie e usanze dei paesi*, Torino, 1938, p. 167—168.

este singurul fenomen ce poate oferi o explicație comună pentru nenumăratele conflicte comerciale de la hotarele Transilvaniei și Țării Românești în anii 1436—1448. Cît privește conflictele comerciale cu expresie monetară din anii 1455—1467, apărute după acapararea minelor de argint sirbești de către otomani, ele pot fi lămurite, în această epocă de stabilitate a cursului și de paritate valutară constantă, exclusiv prin speculațiile de bursă. Explicația sugerată de noi este sprijinită de o anecdotă ardeleană, înregistrată în scris pe la 1486 și privind pe Vlad Țepeș; ea vorbește despre „tentafia” unei pungi pecetluite de vodă și conținând 101 florini, folosită pentru a încerca cinstea neguțătorilor ce o vor desface. Fără doar și poate, trebuie să fie vorba de pungile sigilate cu ceară roșie ce aveau cite 100 de florini noi, cu titlu superior, bătute pe teritoriul Toscanei, Statului papal și al Ungariei (70 de „grăunțe”) și care valorau cu 1% mai mult decît ceilalți aflați în circulație, pungi amintite deja în 1442 de *La pratica della mercatura* a lui Giovanni di Antonio da Uzzano¹¹². Cu alte cuvinte, scrisoarea de schimb a neguțătorului și bancherului italian din Balcani și Țările Române, oploșit la Pera, Chilia, Cetatea Albă, Suceava, Brașov, Tîrgoviște și Sibiu, stabilea pentru plăți un curs de „peggio”, cu dezavantaj, pentru locul de lichidare, și un premiu („melio”) pentru cel de emisiune; așadar, o scrisoare de plată pentru 100 fl. la Tîrgoviște valora 101 dacă se înapoia neonorată la Sibiu, să zicem¹¹³.

La rîndul lor, în anii de contracție economică și conjunctură neliniștitoare, precum 1453, 1456—1457 și, mai ales, 1460—1463, cupoanele bancare scad valoric, asemenea acțiunilor de bursă moderne, cotele fiind la Constantinopol, pentru cele ale băncii de stat genoveze, 54 în 1445, apoi 59 în 1452, 45 în 1457. În 1458 cursul rămîne încă ridicat, dar în 1459 cade brusc, prăbușindu-se vertiginos: 48 la începutul anului 1460 și 24 în 1461; urmează apoi o creștere lentă: 40 în 1470 și 52 în 1476—1495¹¹⁴. Anii cei mai grei sînt 1460—1463, cu o dobîndă la împrumuturi de 28%, de trei ori mai mult decît nivelul normal (11% în 1459 și 10% în 1464).

Acestei veritabile crize financiare îi corespunde o criză politică, manifestată prin încercarea turcilor de a cuceri Chilia, cu ajutorul moldovenilor, aceasta fiind, în fond, explicația esențială pentru campania lor în Țara Românească și pregătirile lui Matiaș Corvin de la Brașov, în 1462.

R E Ș U M E

On fait compléter la reconstitution chronologique de l'histoire valaque de 1435 à 1455 essayée dans *Quelques observations sur l'époque de Vlad Țepeș* („Revue Roumaine d'Histoire”, 17 (1978), 25—39, 313—326) par l'histoire des relations de commerce de la Valachie et de la Transylvanie au milieu du XVe siècle. On fait relever, en particulier, l'importance des intermédiaires au carrefour valaque des routes du grand commerce (poivre, épices, acier), la tension latente entre les marchands roumains et les compagnies italiennes, enfin le conflit entre les banquiers florentins de Hermannstadt (Sibiu), qui avaient affermé la monnaie transylvaine, et les marchands valaques, conflit aggravé par la rivalité des partenaires du commerce valaque, c'est à dire compagnies génoises de Chilia et d'Akkerman et les marchands venitiens de Brașov (Kronstadt).

¹¹² Ed. G. F. Paganini della Ventura, *Della decima e di varie altre gravezze imposte dal Comune di Firenze, della moneta e della mercatura de' Fiorentini, fino al secolo XVI, VI*, Firenze, Lucca, Lisboa, 1766, p. 151—152.

¹¹³ J. Heers, *op. cit.*, pp. 73, 84—91.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 343—344.

PRÉCIS

It is a bird's eye view on the history of Wallachia's trade relations with the Saxon towns of South Transylvania at the middle of the XVth century and it is intended as a necessary appendix to the *Quelques observations sur l'époque de Vlad Țepeș* („Revue Roumaine d'Histoire“, 17 (1978), 25—39, 313—326). Pointing out the peculiar importance of the Wallachian commerce at the crossways of the international spice trade, special interest is dedicated to the parallel rivalities between Wallachian salesmen, merchant adventurers of Venice from Brașov (Kronstadt), Genoese shipping companies of Chilia and Akkerman and Florentine brokers, moneylenders and coinage mint entrepreneurs from Sibiu (Hermannstadt).

Georg Soterius și scrierile sale despre continuitatea românilor

MONICA VLAICU

Primele însemnări de certă proveniență săsească cu referiri la români datează din veacul al XV-lea și se situează îndeosebi în sfera istoriei politice, cel mai bine reprezentată — în secolele XV—XVI — prin cronicile murale. În veacul următor sașii au preocupări mai stăruitoare față de români. Acum tipăresc primele lucrări prin care contribuie la răspîndirea cunoștințelor despre români în Europa. Caracteristică pentru scrierile săsești cu caracter istoric din secolul al XVIII-lea continuă să fie strînsa împletire a formelor tradiționale de redare a istoriei cu necesitatea, impusă de spiritul luminist și resimțită de istoricii sași ca atare, spre o înnoire a metodelor de investigație și spre o lărgire a orizontului¹. Interesul purtat românilor devine și mai pregnant, indiferent că e vorba de cei de dincolo de Carpați sau de cei din Transilvania.

Unul dintre marii istorici sași din veacul al XVIII-lea, care a îmbogățit considerabil știrile despre români este Georg Soterius*. El s-a format ca istoric

¹ Adolf Armbruster, *Dacoromano-Saxonica*, București, 1980, p. 71.

* Georg Soterius s-a născut în satul Bunești (Scaunul Sighișoara) ca fiu de preot. Data nașterii nu ne-a fost transmisă din sursă directă, iar puținii săi biografi înclină pentru anul 1673. După absolvirea gimnaziului din Sibiu, obținînd un ajutor financiar din partea lui Valentin Frank von Frankenstein, Johann Zabanius și Johann Bakos pleacă în anul 1693 la Wittenberg pentru a frecventa cursurile facultății de teologie (cf. Joseph Trausch, *Schriftsteller — Lexikon*. vol. III, p. 326—330). Urmărește aici prelegerile lui Conrad Schurzfleisch, un erudit istoric cu preocupări asupra istoriei Ungariei și a Transilvaniei (vezi lucrarea sa intitulată *Haner descriptionibus rerum Hungaricarum et Transilvanicarum seculi XVII*). În anul 1696 părăsește Wittenbergul cu intenția de a-și completa studiile de istorie la biblioteca Johanneum. Nereușind să obțină o slujbă ca profesor particular la Hamburg și Lübeck, se îmbarcă la Travermünde și se îndreaptă spre Liefland. La recomandările fostului său rector de la facultatea de teologie, Uffenbach, și ale orientalistului Edzard, tînărul „silvanus“ devine pentru doi ani preceptor la Nyenhausen, în casa unui preot. „Legenda“ spune că tînăra lui elevă pe nume Alexejwna Skawronsky, de care l-a legat o romantică iubire, nu este altcineva decît viitoarea soție a țarului Petru cel Mare (folosim acest termen, deoarece J. K. Schuller — biograful lui Soterius — subliniază lipsa veridicității din informațiile care ne-au fost transmise de către urmașii lui, referitoare la această idilă). Dorința lui Soterius de a continua studiile asupra dreptului roman la Uppsala

la școala germană (Wittenberg) și a început, student fiind, migăloasa muncă de documentare și de transcriere a documentelor privind istoria patriei sale, sub îndrumarea dascălului său Conrad Schurzfleisch. Prima lucrare istorică intitulată *De Dacia ripensi*² a scris-o în străinătate, iar Ernst Glück devine primul critic al acesteia (în perioada petrecută la Nyenhausen).

Preocupările sale — în timpul studenției și ulterior — nu erau numai de natură istorică, ci și de natură lingvistică, studiind comparativ limbile străine cu cele vorbite în Transilvania și aprofundând scrierea gotică, muncă încurajată de învățații Dan, Uffenbach și Willebrand. Soterius a rămas credincios prietenilor legate în străinătate iar copile citorva lucrări elaborate de el au ajuns în mâinile unor istorici de seamă din Germania, fiind apreciate de profesorii Menken, Schmeizel și Valther. Cu toate încurajările primite, Soterius a respins propunerile editorilor din Leipzig de a-și încredința lucrările tiparului. El a năzuit totdeauna spre un ideal înalt și ceea ce și-a făgăduit în tinerețe a devenit datoria vieții sale. Munca sa neobosită desfășurată de-a lungul a citorva decenii a format baza lucrărilor lui Felmer, Eder ș.a.

Vorbind despre activitatea lui Soterius trebuie să scoatem în evidență două aspecte: cea de colecționar de documente și cea de istoric. Numeroasele colecții și lucrări pe care ni le-a lăsat moștenire sînt grăitoare mărturii ale scopului urmărit de instruitul sas, de a scrie istoria și geografia Transilvaniei. Privindu-le din acest punct de vedere, instrumentele de lucru și lucrările întocmite apar ca o verigă care în final trebuia să formeze un tot organic.

Soterius a fost unul dintre cei mai harnici colecționari de documente³ din Transilvania — tradiție rămasă în familie și continuată în decursul unui secol și jumătate de: Georg Soterius (fiul), Johann Michael Soterius von Sachsenheim și de Friedrich Soterius von Sachsenheim³. Sub titlul generic *Collectanea ad historiam pertinentia* colecția cuprinde copii simple, copii autentificate, documente originale, scrisori, regeste, tabele cronologice ale funcționarilor și clericilor, precum și numeroase lucrări de istorie semnate de autori ale căror nume sînt azi consacrate.

Importanța colecției rezidă în faptul că, spre deosebire de cele întocmite de antecesorii săi din secolele al XV-lea și al XVI-lea, aceasta nu are un caracter local, ci cuprinde întregul teritoriu al Transilvaniei, precum și provinciile învecinate. Textele documentelor copiate nu sînt însoțite de comentarii și interpretări proprii, ele sînt însă izvoare pe care nu le mai avem sub altă formă. Ținînd cont de faptul că cele mai vechi mărturii scrise, aflate la Arhivele Statului Sibiu, datează din secolul al XIII-lea, (1223, 1281, 1292), trebuie să apreciem faptul că o serie de copii din colecția Soterius reprezintă documente începînd din secolul al XI-lea.

Caracteristic pentru lucrările lui Soterius⁴, ca de altfel și pentru alți cărturari sași din secolul luminilor, este faptul că ei descoperă o Transilvanie daco-romană

a rămas nerealizată. După moartea protectorilor săi și la insistențele părinților se înfăptuiește în primăvara anului 1698. Se stabilește mai întîi la Sibiu, ca învățător, unde a folosit din belșug cărțile din vasta bibliotecă a lui Valentin Frank von Frankenstein. Tot aici s-a căsătorit cu Agneta Lupinus, cu care a avut doi copii: Georg și Andreas. În anul 1708 este ales preot în satul Criț, contrar chemării sale, unde va rămîne pînă la sfîrșitul vieții: 10 februarie 1728.

² Johann Karl Schuller, *Biographische Umriss* — Georg Soterius, in „Transilvania“... Sibiu, vol. II, p. 207.

³ Franz Zimmerman, *Handschriftliche Urkunden — Sammlungen Siebenbürgischen Ursprunges und ihr Werth besonders für die Periode bis zur Schlacht bei Mohacs* (1526), în „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde“, Neue Folge, Sibiu, 1884, vol. 19, p. 113.

⁴ *Transilvania Volumina duo, monumenta narrationesque Transilvaniam spectantes, complexa. Eodem pertinent alia duo volumina collectaneorum; Transilvania Celebris...; Scriptorum Hungari et Transilvani; Res Getarum et Roma-*

prin intermediul autorilor clasici, al umaniștilor, al monedelor, inscripțiilor și al românilor înșiși⁵. Nici un istoric sas, care s-a ocupat de originile românilor nu a negat romanitatea românilor, sau conștiința romanității la români având la bază un contact direct și permanent între autorul mărturiei și realitățile românești. Aceiași factori au determinat constatarea caracterului unitar al românilor de pe întregul cuprins al fostei Dacii antice. Georg Soterius acordă o atenție specială istoriei și populației românești. Meritul său este, de asemenea, că, alături de Joseph Teutsch, marchează începutul unui gen istoriografic: monografia consacrată unei localități. Cea mai importantă lucrare de acest gen este *Cibinium*, în care găsim numeroase referiri la români. O premieră istoriografică săsească a veacului luminilor este și corespondența științifică purtată de erudiți sași cu savanți străini sau între ei⁶. Menționăm în acest sens scrisorile pe care le-a trimis Georg Soterius lui Johann Kinder von Friedenberg⁷.

Dintre lucrările sale vom prezenta succint numai *Historia Daciae Antiquae* și *Transilvania Celebris seu Nomenclator nationum, familiarum et personarum ut et locorum in Transilvania regionibusque eidem conterminis, tam antiquibus quam etiam hodierno tempore celebratorum*, deosebite între ele ca gen, structură, problematică și perioadă istorică tratată.

Concepția lui Georg Soterius despre originea limbii și a poporului român o găsim expusă amănunțit în lucrarea *Historia Daciae Antiquae*⁸ formată inițial, din două părți: *De rebus Geticis et Dacis* și *De rebus Romanorum in Dacia*, abordând după cum dezvăluie titlurile, în prima parte, istoria geto-dacilor până la cucerirea Daciei de către romani, iar în partea a doua, stăpânirea romană în Dacia. Fiecare carte (*liber*) este împărțită în mai multe capitole și subcapitole.

Autorul începe prin a fixa limitele Daciei antice în spațiul european: „Dacia a fost ținutul care s-a întins din Sciția, la nord de Dunăre până la granița cu tătarii, de-a lungul munților Carpați și Sarmăției până în Moravia”⁹. Apoi Soterius prezintă și descrie primii locuitori din Sciția și Dacia, izvoarele scrise din antichitate care vorbesc despre aceștia. Spațiul cel mai larg îl acordă geto-dacilor, insistând, la început, asupra religiei și asupra rolului ei în viața lor, zeitățile, dintre care un loc central îi revine lui Zamolxe. În comunitatea geto-dacică după opinia sa *sacerdotes* jucau un rol deosebit, iar marele preot ocupa un loc bine determinat în societate; recunoscut și respectat datorită puterii sale „magice” și a științei sale. El explică simbolul soarelui și al lunii în credința și cultura geto-dacilor. Interesante sînt însemnările sale privind diferitele ritualuri și obiceiuri (unele dintre ele fiind întâlnite la români și în vremea sa), viața în comunitatea dacă, locul și rolul bărbatului și al femeii în familie și în colectivitate etc.

norum; Historia Daciae Antiquae; Commentarius in Faschingii Daciam veterem; De rebus Romanorum in Dacia; De Transilvaniae rebus; Reges Hungariae, quorum brevis historia ad Ladislaum posthumum usque deducitur; Genealogia Regum et Principum Hungariae, necnon illustrium quarundem familiarum Transilvanarum; Bellum Transilvanorum Turcicum; Moldovarum reguli (1357—1697); De ducibus Valachiae (1330—1722); Res gestae Bulgarorum; Cibinium; Particula historica in urbem Sebesum; Particula historica in urbem Segesvarinum.

⁵ A. Armbruster, *op. cit.*, p. 71.

⁶ *Ibidem*, p. 75.

⁷ Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal M₁₋₅ nr. 113. Alte scrisori adresate sau primite de la savanții din Germania nu s-au păstrat. Știm însă că au existat din lucrarea lui Schuller.

⁸ *Ibidem*, și A₁₋₅ nr. 17 și 133.

⁹ *Ibidem*; în general localizarea se înscrie în perimetrul descris de istoriografia română actuală.

Georg Soterius insistă asupra părții centrale a Daciei — Transilvaniei¹⁰ — ai cărei băștinași au fost dacii, care, prin amestecul cu romanii, au dat naștere poporului român. După abandonul aurelian, populația autohtonă, rămasă în bună parte în Dacia, a conviețuit cu popoarele vecine și cu cele migratoare. În această stare s-au aflat ei de-a lungul istoriei medievale. Autorul explică situația grea a românilor transilvăneni pornind de la împrejurările vitrege în care au trăit strămoșii lor în primele veacuri după apusul gloriei romane¹¹.

De mare importanță este semnalarea și recunoașterea elementului comun pentru românii din Transilvania și cei din Moldova și Țara Românească — limba română. Toți românii vorbesc aceeași limbă, care a fost supusă unui lung proces de formare, fiind puternic latină și cu influențe slave. Aceste influențe au avut repercusiuni asupra fondului de cuvinte. Prin conviețuirea românilor cu alte naționalități, începînd cu evul mediu timpuriu, limba română a fost supusă unor noi influențe, care au fost cu mult mai reduse ca importanță. Ca exemple sînt date influența grecilor și a turcilor din provinciile învecinate sau cea a sașilor și ungarilor din provincia de peste munți¹². Soterius nu sesizează însă influențele inverse.

Capitolul *De Republica Getarum*¹³ ne introduce și descrie viața publică a geto-dacilor, ocupația populației strămoșești: agricultura, creșterea animalelor, exploatarea subsolului. Este explicat termenul de *dava*, care, adăugat la multe localități, desemnează în limba dacilor o cetate, un sat mare, sau o așezare oppidană, cu exemplificări de toponimice (*Sacidava*), sînt enumerate cîteva din vechile așezări dacice: *Sarmizegetusa*, *Ziridava* etc. Soterius supune unei analize critice etimologia și semnificația toponimicului *Sarmizegetusa* întilnită la Ptolemeu, Szamosközy, Schurzfleisch și Tröster¹⁴, subliniind că desemnează o *regia urbs*, adică un oraș regesc.

Vorbînd despre regii daci: Carylus, Deceneu, Oroles, Rubobostes, Burebista și Decebal, el încearcă să evidențieze importanța lor prin faptele săvîrșite, prin războaiele purtate¹⁵. Sub Burebista dacii au luptat împotriva *boijs et tauriscis Gallicis nationibus*¹⁶. Soterius prezintă importanța și puterea statului dac din timpul lui Burebista prin comparație cu politica expansionistă a lui Iulius Caesar și întinderea la care a ajuns Imperiul Roman. Rolul și importanța Daciei pentru Imperiul Roman este evidențiată de către autor cu deosebire în timpul ultimului rege al dacilor.

Viața și organizarea militară a dacilor o cunoaștem din prezentarea războaielor dacice. Spațiul cel mai larg este acordat perioadei de domnie a lui Decebal, căruia autorul reușește să-i facă un portret foarte frumos, evidențiind calitățile și meritele, precum și sfîrșitul marelui bărbat¹⁷.

¹⁰ Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, A₁₋₅ nr. 133, f. 42.

¹¹ A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 226.

¹² Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, A₁₋₅ nr. 133, f. 69.

¹³ Ibidem, f. 51.

¹⁴ Ibidem, nr. 13, f. 69.

¹⁵ Ibidem, f. 71 v.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ *Magna in hoc ultimo Dacorum Principe volubilis fortunae imago conspicua est, nam qui modo Romanis Rerum Dominis imperabat, mox Senescentis imperii dignitatem et omnem Dacorum virtutem conculcatam vidit. Brevis fuit ergo Dacorum imperati tributis gloria, quamvis Deceballus felicissimus in foelix Regiam gravitatem a se derivatam non minus quam Majores ipsius defendere et propugnare Satagebant, nec animus proposito deerat, si modo vires et rei militaris melior quadam Scientia adfuissent sed his destitutus praeterea in tempora talia indidit, ubi apud Romanos Trajanus omnibus fere virtutum ornamentis illustris Princeps*

În *De bellis dacorum* sint descrise războaiele daco-romane, mai cu seamă cele dintre Decebal și Traian, și urmele acestor confruntări care se găsesc pe metopele Columnei, dar și în mărturiile din țară cum ar fi podul peste Dunăre, numit podul lui Traian, construit după planul arhitectului Apolodor, precum și multe alte ruine, inscripții etc. Soterius menționează că urmele romanilor în Dacia și conviețuirea acestora cu populația autohtonă, se pot reconstitui pe diferite căi. În religie are loc un proces de integrare a unor zeități din politeismul roman în religia populației autohtone. Cu multă atenție se descrie începutul creștinismului în Dacia postaugustiană și creștinarea daco-romanilor.

În sprijinul continuității elementului roman și al latinității românilor, Soterius citează și moravurile, ca și numeroase toponime de origine latină (Ulpia Traiană — Sarmizegetusa) sau obiceiuri păstrate la români, de asemenea, inscripții, ruine, monezi, dovezi transmise de literatură. Pe numeroase pagini sînt transcrise și descrise monumente arheologice și mai ales epigrafice, precum și inscripțiile găsite la Sarmizegetusa (Grădiștea), Alba Iulia, Abrud, Zlatna etc.

Soterius aprecia însă că relicvele cele mai importante le constituiau poporul și limba română. Teza lui Georg Soterius este ilustrată și susținută prin numeroase exemple din fondul principal de cuvinte¹⁸:

L. latină	L. română	L. latină	L. română
acus	ac	campus	cîmp
alter	altul	casa	casă
argentum	argint	caelum	cer
bonus	bun	frater	frate
		nepos	nepot

Autorul accentuează ideea de unitate a limbii române din Țara Românească, Moldova și Transilvania, susținînd cu exemple de toponime concluzia că aceasta dovedește originea ei comună și permanența elementului daco-roman în Dacia.

În cartea a III-a *De Transilvania rebus*, este descrisă, *Dacia Mediteranae*, cu limitele ei geografice, etimologia denumirii „Transilvania“ (*Ultra-Silvanum*), bogăția solului și a subsolului, fauna și flora, apele și munții, formarea și dezvoltarea așezărilor urbane și rurale din rîndurile celor cu caracter strict civil. Soterius consideră că la procesul istoric al romanizării au contribuit în primul rînd orașele cu statut de *colonia* și caută să dea etimologia toponimelor acestora, ocupația locuitorilor (creșterea animalelor, viticultura, agricultura, mineritul, prelucrarea metalelor feroase, neferoase și prețioase, extragerea sării etc.). Autorul subliniază că romanii au dezvoltat în Dacia mai ales o civilizație urbană. Vorbînd despre Dacia antică, Soterius arată că populația a rămas în bună parte locului și după evacuarea oficială din anul 271 e.n.

Cînd trece la perioada popoarelor migratoare, a invaziilor cu repercusiuni nefaste pentru români, care alcătuiau populația autohtonă, Soterius descrie venirea și stabilirea ungarilor și a sașilor, locuitorii Transilvaniei — români, secui, unguri, sași, armeni, bulgari, evrei, țigani —, structura socială, categoriile sociale și raportul dintre acestea, religia aștor locuitori, organizarea vieții ecleziastice și publice, semnificația Reformei pentru sași și români, legăturile provinciei cu celelalte provincii românești învecinate etc.

Soterius dorea să găsească și să motiveze răspunsul la întrebarea unde, cînd și în ce împrejurări s-a format poporul român. Din lucrarea sa monumentală

Rempubicam administrabat, cujus imperii, consultuis erat, praesertim cum omnes ferme vires imperii Romani contra Daciam armaret, ad tempus cedere [...]

Ibidem, nr. 17, f. 61—61 v.

¹⁸ Ibidem, f. 98.

Historia Daciae Antiquae rezultă că și-a propus să plece la analizarea problemei de la bibliografia autohtonă și străină. În ceea ce privește bibliografia despre originea și continuitatea românilor și despre spațiul geografic în care s-a petrecut acest fenomen, putem considera că aceasta este aproape exhaustivă pentru perioada respectivă. Bibliografia se constituie chiar într-un instrument de lucru separat (ca listă bibliografică) cu titlul *Collectanea ad historiam patriae pertinentia cum indice*. Menționăm spre exemplificare câteva nume și titluri: Herodot, Ptolemeu, Strabo, Plinius, Seneca, Tucidide, Ovidiu, Tubero, Apollinariu, Eutropius, Iordanes, Anonymus (*Antiqua Hungarorum Chronica*), Sasa (*Historia Daciae*), Lazi (*Lib. de Lapidibus Dacicis*), Manuti (*Descriptio Daciae*), Hulsi (*Descriptio Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae*), Schurzfleisch (*De Dacia*) etc. Dintre antecesorii săi, care s-au ocupat, indiferent sub ce formă, de originea românilor îi citează pe Martin Kelp, L. Weidenfelder, St. Taurinus, Ch. Schesäus, Reichersdorff. Lista bibliografică întocmită de Soterius cuprinde peste 200 de titluri.

Importanță de relevat este poziția critică a lui Soterius față de unele lucrări care analizează etimologia etniconului „valah“, a toponimicului Sarmizegetusa sau originea numelor Burebista, Decebal etc.

Ideea de bază a învățatului sas în privința descendenței românilor este aceea că ei reprezintă un popor de origine romană, unitar pe întreg cuprinsul celor trei Țări Române.

Inșiși românii sint (în concepția autorului) *cele mai importante vestigii etnice lăstate de romani în Dacia*. Nu lipsesc, de asemenea, din lucrarea lui Soterius, diferitele opinii emise de străini cu privire la etimologia etniconului românilor care, după părerea sa, desemnează un popor latin, singurul care păstrează prin nume amintirea cetății eponime.

Historia Daciae Antiquae numără peste 300 file (format mare) iar complexitatea problemelor este deosebită. De aceea ne propunem acum doar semnalarea importanței ei pentru știință.

Dacă *Historia Daciae Antiquae* reprezintă o lucrare finalizată, întocmită riguros științific pe baza instrumentelor de lucru elaborate ca fază premergătoare, *Transilvania Celebris...*¹⁹, o enciclopedie istorică terminată la Criș la 5 februarie 1714, a rămas un instrument de lucru. Enciclopedia este alcătuită în ordine alfabetică, cuprinde 327 file și permite următoarea structură: regii Ungariei — voievozii și principii Transilvaniei — episcopii din Ungaria și din Transilvania — comiții „națiunii“ săsești, juzii regali, scăunali și notarii — familii de seamă din patriciatul săsesc, din nobilimea maghiară și română — oameni de știință transilvăneni, — obiective istorice din Transilvania și din Ungaria — mișcări religioase și sociale — domnii Țării Românești și Țara Românească — personalități marcante din antichitate și ale timpului, precum și etimologia unor cuvinte.

Vorbind despre regi, voievozi, principii, domni, autorul, în afara unei prezentări generale a familiei, întocmește și cite un arbore genealogic, de mare importanță, deoarece cu ajutorul lui se pot distinge persoanele descendente din același nume și din aceeași familie, iar pe de altă parte se pot afla legăturile de rudenie, succesiune, drepturile și pretențiile lor.

¹⁹ Este manuscrisul cel mai răspândit al lui Soterius pe care îl găsim în principalele biblioteci și arhive din Sibiu, Alba Iulia, Brașov, Tg. Mureș. Exemplarul aflat la Filiala Arhivelor Statului din Sibiu a fost substanțial îmbogățit de Martin Felmer prin completările și observațiile sale făcute sub formă de note marginale. Din punct de vedere istoric acest manuscris prezintă o valoare deosebită, deoarece ne permite să tragem o serie de concluzii prin comparații, să subliniem elementele comune și deosebirile, ținând cont de faptul că Felmer a beneficiat de interesul contemporanilor săi pentru cercetări istorice pe linia creării unei istorii a Transilvaniei și de progresul istoriografiei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Elementele heraldice din descrierile lui Soterius ne ajută la cunoașterea trecutului diverselor familii nobiliare sau diferitelor localități. Întîlnim blazoane de suzeranitate, demnitate, familie și stemele unor localități (orașe, țințuri). Învățatul sas indică modificările aduse în blazonul unei familii pentru a deosebi o ramură mai tînără de ramura principală.

Ca o trăsătură generală a lucrării se remarcă faptul că Soterius evită anii, deși lucrarea privită în ansamblu nu este săracă în date. El folosește cu precădere elementul comparativ cronologic, la încadrarea perioadei de domnie a unui voievod cu aceea a unui rege maghiar, iar cînd este vorba de alte ranguri, de pildă : vicevoievod, comite, notar provincial, jude, după cel al voievodului, aceste funcții devin și ele elemente importante pentru cronologie, ca disciplină auxiliară a istoriei.

Una din informațiile cele mai prețioase o constituie bibliografia amplă notată în manuscris sub formă de note marginale la sfîrșitul textului său pe versoul filei rămas de obicei nescris. Sursele de documentare sînt diverse : acte originale — depozitate în diferite arhive din Transilvania — ori hrisoave aflate în posesia unor persoane particulare, epitafuri, (pe case, morminte, biserici, bastioane), monezi, tratate de istorie, cronici de familie, relatările unor martori oculari, legende populare.

Cele mai importante pentru noi sînt notările care se referă la legătura permanentă dintre cele trei provincii românești cuprinzînd aspecte de ordin politic, cultural, teritorial etc. Autorul manuscrisului nu se mulțumește să descrie un eveniment doar în limitele stricte ale provinciei respective : în acest sens enciclopedia oferă o bogată sursă de informare și în ceea ce privește legăturile Transilvaniei cu Ungaria, Cehia, Polonia, Germania, Italia și Turcia.

Toponimele și hidronimele din țara noastră, majoritatea din Transilvania și în mică parte cîteva localități din Ungaria, se pot întîlni la fiecare literă. Pentru fiecare localitate se arată dacă este oraș, ținț, sau sat, se specifică funcția administrativă din punct de vedere al împărțirii teritoriale, dacă constituie reședința de scaun, dacă are o administrație proprie reprezentată prin : juzi, notari și alții, dacă funcționează un scaun de judecată etc. Se notează de asemenea în proprietatea cui se află așezarea, dacă în cutare localitate există scaun metropolitan, episcopal și de care confesiune. În sfîrșit, trebuie să menționăm și faptul că fiecare localitate, cetate, rîu sau munte este plasată din punct de vedere geografic.

Soterius recunoaște și subliniază originea și continuitatea poporului român în Moldova, Țara Românească și Transilvania. Astfel la rubrica „Wallachen“ învățatul sas notează : „Ei sînt acele populații europene care stăpînesc nu numai Țara Românească și Moldova, ci care se întîlnesc și în mai aproape toate localitățile din Ardeal, unde alcătuiesc chiar și comunitățile sătești în întregime, ba se întînd chiar și dincolo de Dunăre pînă în Grecia și Dalmația... Grecii îi numesc βλαχγο de unde a derivat latinescul *Blachi* sau *Valachi* și sășescul *Bloch*. Ei înșiși se numesc *Rumuin* sau *Romani*, de unde opinia, că ei s-ar trage de la romanii, ceea ce este numai parte adevărat, întrucît coloniile romane s-au amestecat cu neamurile scitice și dace după vremile lui Aurelian, și din acest amestec își trag ôbirșia românii noștri, drept urmare și limba lor este pe jumătate latinească²⁰.

Cititorului i se oferă în paginile acestei enciclopedii minunate descrieri despre regii și poporul dac, despre așezările dacice, iar istoria parcă se împletește

²⁰ Arh. St. Sibiu, Colecția Brukenthal, A 1—5, nr. 17, p. 296. A. Armbruster, *Dacoromano — Saxonica*, p. 128.

cu légenda, cind Soterius vorbește despre Columna lui Traian, mormîntul și comoara lui Decebal.

Soterius acordă spații largi pentru Ioan de Hunedoara, Matei Corvin și Mihai Viteazul, pe acesta din urmă înfățișîndu-l ca pe un om politic, diplomat, patriot, conducător de oști de pe urma căruia au beneficiat sașii. „Acest voievod a fost un domnitor autoritar și neînduplecat, dar domnia sa a însemnat pentru noi sașii o perioadă de progres și prosperitate, el fiindu-ne totuși binevoitor”²¹. Se găsesc de asemenea informații despre familia Mailat, umanistul Nicolae Olahus, iar pentru celelalte provincii românești înțîlnim date despre Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Radu cel Mare, Vlad Tepeș, Mihnea Ioan Despot (Heraclidul), Ioan cel Viteaz, Iancu Sasul și mulți alții. Dintre toți iluminiștii sași, Soterius realizează cel mai reușit portret al lui Mircea cel Bătrîn.

Transilvania Celebris... este o bogată sursă de informații pentru istoricii interesați în probleme de genealogie, heraldică, geografie istorică, istoricul instituțiilor transilvănene, toponimie, etimologie, relații culturale, obiective istorice, mișcări religioase și culturale etc. Enciclopedia sa istorică dă răspunsuri asupra vieții și activității unor oameni de știință din Transilvania, Țara Românească și Moldova, iar folcloristul găsește atrăgătoare legende populare pecetluite de numele unor personalități marcante.

În istoriografia săsească Soterius face trecerea de la Johann Lebel, Thomas Bomel, Christian Schesäus, Michael Sigler, ale căror lucrări istorice sînt lipsite de un suport documentar, la Martin Felmer, Martin Schmeizel, Johann Karl Eder, care inaugurează o nouă etapă în viața culturală a sașilor²².

RESUMÉ

L'historien et collectionneur de documents saxon Georg Soterius, qui a vécu en Transylvanie au XVIII-ème siècle, s'est fait remarqué par ses écrits sur les Roumains de ce pays. Il signale et reconnaît l'élément commun aux Roumains de Transylvanie, ainsi que de la Valachie et de la Moldavie, à savoir : la langue roumaine. C'est dans son ouvrage *Historia Daciae Antiquae* que nous trouvons exposée minutieusement la conception de Georg Soterius sur les origines de la langue et du peuple roumain.

L'article présent s'appuie aussi sur les observations occasionnées par l'étude de l'„encyclopédie“ *Transilvania celebris...*, dont l'exemplaire conservé à la FAE de Sibiu garde beaucoup de notes marginales.

Une fois de plus Georg Soterius reconnaît les origines et la continuité des Roumains en Moldavie, en Valachie et „en Transylvanie, où ils forment même des communautés rurales tout à fait compactes“.

PRÉCIS

Georg Soterius, a Saxon historian and a record collector, who lived in Transylvania in the 18th century distinguished himself by his works related to the Romanians of Transylvania. He pointed out and recognized the Romanian language as the common element of the Romanians from Transylvania, Wallachia and Moldavia. Georg Soterius' outlook on the origin of the Romanian people and language is detailed shown in his work *Historia Daciae Antiquae*.

The authoress based also her article on the remarks occurred in studying the „encyclopedia“ *Transilvania celebris...*, the copy preserved in the State Archives of Sibiu.

Once again Georg Soterius recognized the origin and continuity of the Romanian people in Moldavia, Wallachia and „Transylvania where they constitute even wholly communities“.

²¹ A. Armbruster, *op. cit.*, p. 24.

²² A. Armbruster, *Martin Felmer — Schriften*, București, 1977, p. 12.

Tehnologia de conservare și restaurare a hărților și planurilor din fondurile și colecțiile păstrate de Arhivele Statului.

FLOREA OPREA

În fondurile și colecțiile păstrate de Arhivele Statului se găsesc numeroase hărți și planuri de importanță istorică deosebită ele conținând în notații specifice valoroase informații de ordin topografic, toponimic, etnografic, urbanistic, economic, tehnic etc. constituind un gen de arhive tehnice de mare interes pentru cercetare. În aceste documente se pot găsi în egală măsură detalii de relief, de multe ori modificate ca urmare a lucrărilor de îmbunătățiri funciare sau a lucrărilor edilitare, elemente de interes administrativ privind localitățile sau ținuturile agricole și silvice, rețele stradale și de drumuri în anumite perioade istorice, localități dispărute sau asimilate de altele vecine etc.

În planurile de interes tehnico-economic se găsesc date privind: localizarea surselor de exploatare a unor materii prime; construcțiile civile și industriale existente sau dispărute; mașinile, utilajele și instalațiile de mare interes istoric și pentru dezvoltarea tehnicii.

I. *Supportul material și pigmenții de scriere.* Majoritatea hărților și planurilor păstrate în depozitele Arhivelor Statului sint executate pe suport papetar de următoarele tipuri: hîrtie de calc; hîrtie heliografică: ozalid și negrografică; hîrtie pentru desen; calc pinzat; hîrtii pentru tipar.

O trecere în revistă a acestor tipuri de hîrtii va contribui la înțelegerea mai exactă a susceptibilității deosebite a acestor suporturi grafice la deteriorare și va contribui la o decizie mai sigură în privința metodelor de restaurare.

1. *Hîrtia de calc* se prepara inițial din in sau din cînepă, din care se obținea un calc de culoare cenușie-gălbuie, destul de tare și gros. Ulterior calcul a fost preparat și din celuloză-sulfat sau din celuloză-sulfat înălbîțat.

În toate cazurile hîrtia de calc se obține printr-o măcinare „grasă” cu valțuri și platine de bazalt, care ajută la dezintegrarea totală a fibrelor celulozice în fibrile, obținîndu-se o masă transparentă, sticloasă, fără structură.

Hîrtia turnată din această pastă amorfă, deși este neînclieată (încliearea este asigurată de substanțele mucilaginoase degajate în procesul de măcinare grasă prelungită), are un aspect semitransparent și o structură afît de densă încît, în

---

* Amintim aici cîteva titluri de lucrări consacrate acestei teme: Adam, Paul, *Der Bucheinband. Seine Technik und seine Geschichte*, Leipzig, Seeman, 1890 (în *Probleme de patologie a cărții*, vol. 13, B.C.S. București, 1977, p. 24—29); Crespo Nogueira, Carmen, *The use of microfilm as a mean of archival preservation*, International Council of archives, Bulletin ICA/CCR + ICA/CRA, Nr. 1, Madrid, 1982/1983, p. 47—54; Flieder, Françoise, *La conservation des documents graphiques*, Ed. Eyrolles, Paris, 1969; Pederson, A. M., und Mortensen, L. R., *Konservierung und Restaurierung von Karten und Zeichnungen im Landesarchiv für Seeland* (mss); Rogovin, Z. A. și Șorîghina, N. N., *Chimia celulozei și a substanțelor însoțitoare*, Ed. Tehnică, București, 1958; * * * — *Tehnologia legăturii*, Ed. Tehnică, București, 1951, p. 131—132.

mod practic devine impermeabilă pentru grăsimi și uleiuri, precum și pentru vaporii de apă.

În stare proaspătă, calcu are o rezistență mecanică relativ bună și o suprafață suficient de netedă și neabsorbantă pentru a putea fi folosit la executarea de desene în tuș de orice culoare.

Hîrtia de calc nu conține apă capilară (din cauza dezintegrării totale a fibrelor celulozice), dar conține o anumită cantitate de apă coloidală decelabilă prin așa numita *probă a bulei*. Aceasta constă în faptul că atunci cînd este încălzită la flacăra unui chibrit, cînd este așezată pe un obiect metalic încălzit sau cînd este călcată cu un fier de călcat obișnuit, hîrtia de calc se umflă pustular formînd bășici datorită degajării apei coloidale într-un mediu ce nu-i permite a fi eliminată. Temperatura de apariție a bulelor la șoc termic nu este aceeași la toate tipurile de calc, ea oscilînd în jurul valorii de 100°C.

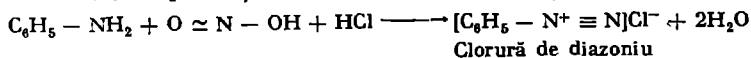
2. *Hîrtia ozalid* servește la multiplicarea desenelor tehnice executate pe calc. Pentru aceasta suprafața superioară este tratată cu o emulsie sensibilă la lumina solară, de unde și denumirea de hîrtie heliografică ce o mai poartă.

Hîrtia brută pentru prepararea hîrtiei heliografice este de tipul hîrtiei fotografice, de care se deosebește prin faptul că eventualele impurități pe care le-ar conține, care reduc la hîrtia fotografică nitratul de argint, nu au la hîrtia heliografică nici o influență. În schimb, sînt importante calitățile mecanice ale hîrtiei brute, ea trebuind să fie rezistentă și cu o revenire rapidă după îndoire și eventuala șifonare.

Pentru prepararea ei se întrebuițează celuloza înălbită. Încleierea este potrivită, iar uscarea este făcută lent pentru ca hîrtia să nu se încrețească. De asemenea, capacitatea ei de întindere în mediu umed nu este prea mare deoarece se lucrează cu ea în mediu umed.

Hîrtia ozalid este acoperită cu un strat care conține o sare de diazoniu și un component de cuplare (un fenol).

Sărurile de diazoniu sînt un grup de compuși organici cu formula generală $R - N = N - R'$, care se obțin prin acțiunea acidului azotos asupra aminei aromatice în prezența acidului clorhidric gazos, conform ecuației :

Clorură de diazoniu

Prin expunere la lumină, componentul diazoic se descompune în părțile luminate și se conservă în cele umbrite, respectiv în zonele acoperite de liniile de tuș ale colii de calc desenat care a fost suprapusă pentru copiere. Prin dezvoltare într-o atmosferă de amoniac, cuplarea se produce numai în părțile neexpușe luminii care apar, astfel, colorate. Întregul proces de copiere poartă numele de diazotipie.

În funcție de sărurile de diazoniu folosite, desenul pe ozalid poate avea diferite culori, cele mai frecvente fiind cele de culoare brun-roșiatică sau albastră.

3. *Hîrtia negrografică* a fost și ea folosită în trecut la copierea imaginii de pe hîrtia de calc.

Hîrtia negrografică este o hîrtie heliografică specială a cărei preparare constă în acoperirea sa cu un strat de gumă arabică și bicromat de potasiu. Acest strat devine, prin expunere la lumină, insolubil în apă. Hîrtia astfel preparată lasă să se dizolve într-o baie cu apă numai părțile care nu au fost expuse la lumină (cum sînt de fapt părțile mascate de liniile de tuș ale unui calc ce trebuie copiat pe această hîrtie). După uscarea, părțile dizolvate se conturează cu un tuș gros. Abia după tratarea într-o baie cu acid apar liniile negre pe fondul alb.

4. *Hîrtia de desen* este preparată din fibre de bumbac, fără pastă de lemn, rezistentă la răzuire, bine încleiată, uniformă, fără impurități minerale. Are un

aspect granulat și este lipsită de luciu. A fost adesea folosită pentru elaborarea unor planuri tehnice în original.

5. *Calcul pînzat* este un suport grafic special alcătuit din pînză fină de in apretată dens cu amidon sau alte substanțe care îi dau netezime și consistență asemănătoare hîrtilor cretate. În funcție de materialele folosite, calcul pînzat poate avea diferite culori.

6. *Hîrțile de tipar*. În această categorie intră toate tipurile de hîrtii folosite în industrie la realizarea hîrților și a altor imprimare de format mare prin mijloace tipografice.

Deși cernelurile tipografice au o mare rezistență, documentele tipărite suferă, totuși, procese de degradare, mecanică cel mai adesea, dar și de altă natură, datorită formatului lor neobișnuit care necesită precauții speciale la păstrare și conservare îndelungată.

II. *Forme de degradare a hîrților și planurilor*. Aceste documente au de obicei un format relativ mare față de celelalte materiale arhivistice, fapt ce a necesitat păstrarea lor în colecții separate de hîrti și planuri (întinse, pliate sau rulate) ori, în foarte dese cazuri, au fost introduse pliate în interiorul dosarelor de arhivă.

Principalele forme de degradare a hîrților și planurilor nu se deosebesc de cele care afectează celelalte documente. Domină însă degradările de ordin fizico-mecanic caracterizate prin desirare marginală, numeroase înțepături și perforații datorate fixării pe planșete sau panouri, precum și coaserii pliate în dosare, sfișieri de ampoare, friabilitate avansată, tocirea capetelor de rulare sau a liniilor de pliere, ajungîndu-se uneori la dezintegrarea documentelor sau la pierderea unor fragmente cauzate și de faptul că aceste documente nu au avut întotdeauna mijloace de păstrare și protecție specifice.

Pe lângă acestea apar, firească, degradări biologice și chimice comune și celorlalte documente, la unele dintre ele apărînd unele deteriorări specifice. Astfel, hîrtia de calc devine repede friabilă, ajungîndu-se la spargerea sa efectivă la simpla atingere a suportului grafic. Datorită dezintegrării totale a fibrelor celulozice în procesul măcinării, hîrtia de calc are proprietăți de rezistență și durabilitate mai scăzute decît cele ale hîrtilor obișnuite, fiind afectată în special de îmbătrînire prematură, care o face casantă, expunînd-o la plesnire și dezintegrare mecanică în procesul folosirii repetate în activitățile arhivistice și de cercetare.

În același timp, în activitatea de folosire pot apărea deteriorări provocate de șocuri termice determinate de utilizarea unor surse de lumină incandescentă pentru citire prin transparență sau pentru filmare.

Hîrțile ozalid existente în arhive au suferit în bună parte deteriorări diverse, între care frecventă este dispariția imaginii de pe documentele inundate, degradări biologice sau estomparea imaginii datorită reactivării coloristice a fondului la temperaturi excesive.

Hîrtia negrografică s-a dovedit în general instabilă la păstrare îndelungată, fapt pentru care elaborarea de documente pe asemenea suport grafic a fost abandonată.

Calcul pînzat suferă la păstrarea în mediu umed un proces de dezintegrare fizico-chimică sau enzimatică a substanței de apretare (umplere, incleiere) denaturîndu-se astfel proprietățile inițiale ale suportului grafic. În cazuri grave, chiar suportul textil poate suferi deteriorări specifice.

Hîrțile și planurile tipărite sau desenate pe hîrtii cretate suferă în condiții de imersie îndelungată o blocare ireversibilă a filelor datorită lichefierii și compactării gelatinei de suprafață a două pliuri vecine.

Toate aceste tipuri de deteriorare și degradare trebuie identificate pentru a se organiza măsuri eficiente de conservare a fondurilor și colecțiilor și de restaurare a documentelor care au avut mai mult de suferit.

III. *Restaurarea hârtilor și planurilor.* Pornind de la caracterul specific al acestor documente și de la tipurile particulare de degradare, în procesul de restaurare a hârtilor și planurilor se impun ca importante următoarele etape:

1. *Investigarea de laborator în vederea stabilirii naturii hîrtiei și sensibilității sale la tratamentele ce urmează a fi aplicate.* Este indispensabilă din acest punct de vedere executarea analizelor de sensibilitate la tratament termic pentru hîrtia de calc (proba bulei) și hîrtia ozalid, în vederea determinării temperaturilor subcritice la care poate fi netezit documentul pe cale termică. De asemenea, trebuie executat testul de sensibilitate a pigmentilor la apă și față de alte lichide ce urmează a fi folosite în procesul restaurării. În situații deosebite se execută și alte analize specifice documentelor scrise pe suport papetar.

În mod obișnuit, datorită numărului mare de documente ce se restaurează, cît și faptul că testele amintite nu cer — cel puțin în parte — o înaltă calificare, analizele respective se fac pe loc de către restaurator (cu îndelungată experiență) prin tatonare în zone ne semnificative ale documentelor.

2. *Curățarea, dezinfecția și pregătirea documentului pentru consolidare și restaurare.* În general, această etapă implică dezinfecția, desprăfuirea, îndepărtarea tuturor lipiturilor, curățarea petelor și netezirea documentelor șifonate sau a fragmentelor sale. Metodele de lucru sînt cele folosite și pentru restaurarea altor documente.

În cazuri particulare, numai cu acordul deținătorului, în această etapă se poate organiza pregătirea documentelor de formate exagerat de mari pentru cașerare pe secțiuni pliabile. În această situație, documentul este secționat după cîteva linii verticale și orizontale, rezultînd coli de formatul dorit care vor fi apoi cașerate pe pînză, în dispunerea pe care a avut-o inițial documentul. Între fiecare două coli vecine, pe verticală și pe orizontală se lasă spații de cca. 3 mm, pe care se va practica plierea. Se va evita astfel forțarea documentului la pliere, existînd riscul real de distrugere pe linia de îndoire și pierderea informațiilor consemnate în aceste zone. Practica aceasta a avut, de altfel, o largă răspîndire la confecționarea hârtilor de campanie care se purtau pliate în porthart.

3. *Consolidarea suportului grafic.* În această etapă sînt importante trei aspecte:

a. *Suportul de consolidare* poate fi textil (pînză albită, tifon) sau papetar (de cele mai multe ori vâl de hîrtie japoneză).

b. *Adezivii folosiți* pot fi pe bază de apă (amidon, glutofix), dar o grijă deosebită trebuie manifestată în privința conținutului de apă, care trebuie să fie cît mai redus, pentru a menaja pigmentii hidrosolubili și pentru a evita deformări prea mari ale documentelor. Adezivii pe bază de apă se folosesc de obicei pentru hîrțile obișnuite și pentru unele hîrții ozalid. Pe lîngă aceștia se folosesc și adezivi pe bază de solvenți organici (acetat de celuloză în acetonă), care sînt recomandați pentru hîrtia de calc, deoarece aceasta are o mare deformare la tratamentele cu apă.

c. *Succesiunea operațiilor de consolidare.* În această privință se lucrează în două situații:

1° Pentru consolidarea cu materiale textile se execută următoarele operații:

— Întinderea pînzei pe planșeta de lemn și tensionarea sa lejeră prin fixarea marginilor în cuie, la intervale de 8—10 cm. Dimensiunile pînzei trebuie să depășească cu 5—8 cm dimensiunile documentului ce urmează să fie consolidat.

Între pînză și planșetă se interpune o folie impermeabilă, de obicei din polietilenă, care împiedică umezirea planșetei.

— Aplicarea stratului de adeziv pe spatele documentului, folosindu-se o pensulă potrivită pentru întinderea uniformă și în strat subțire a pastei. În situația în care documentul este alcătuit din mai multe fragmente care au rezultat prin deteriorare, acestea se asamblează mai întii cu fața în jos pe o folie sau pe o sită purtătoare, fixându-le din loc în loc de suport și între ele cu mici pense de hîrtie autoadezivă specială (testată la durabilitate în timp), după care se aplică stratul de adeziv. O bună fixare este asigurată și dacă folia purtătoare este ușor umezită, determinînd lipirea provizorie a documentului de aceasta. În același mod se procedează și pentru documentele cu rezistență mecanică foarte slabă.

— Așezarea documentului pe pînză prin ridicarea sa cu grijă de pe planșeta de aplicare a adezivului, întorcerea cu fața în sus în poziție suspendată și așternerea pe pînză începînd de la un capăt și continuînd cu grijă, în special pentru evitarea formării de cute, pînă la încheierea completă a acțiunii de așezare. După terminarea operațiunii de aplicare a documentului pe pînză, se finisează și se corectează eventualele zone sau puncte defectuos așezate folosind în unele situații chiar un rulo de călcare. Pentru hîrtii speciale poate să apară necesitatea întinderii unei pelicule de apă pe suprafața documentului, operație ce contribuie în final la realizarea unei netezimi superioare a hîrtiei după uscarea.

— Pentru uscarea documentului acesta se lasă montat pe pînză 24 de ore, timp în care se pot executa operațiuni pregătitoare pentru alte documente.

— Scoaterea documentului de pe planșetă prin degajarea pînzei de pe cuiele de tensionare.

— Completarea golurilor prin croirea de hîrtii de completare și aplicarea acestora pe zonele de gol, folosind un adeziv potrivit, urmată de presarea la rece între hîrtii absorbante. În acest scop se pot folosi greutatea de presare (presspapier).

Operațiunea de completare a golurilor se poate executa și înainte de scoaterea documentului de pe planșetă, cu avantajul de a avea pînza suport stabilă și tensionată, dar și dezavantajul de a nu putea croi hîrtia de completare prin trasarea conturului în transparență, pe o masă cu blat luminat.

— Fasonarea marginilor, respectiv îndepărtarea excesului de pînză, prin tăierea acesteia după linia de contur exterior a documentului.

2° Pentru consolidarea cu vâl de hîrtie japoneză, specifică în mod deosebit hîrtiilor de calc și calcului pînzat, se execută următoarele operațiuni :

— Asamblarea fragmentelor de document pe o coală de vâl, prin fixarea acestora între ele și pe suport cu mici pense de hîrtie autoadezivă specială.

— Întorcerea montajului vâl-calc cu fața în jos, pe o sită așezată pe planșeta de lucru. În unele situații sita poate fi așezată de la început, la sfîrșitul procesului de asamblare a fragmentelor, peste hîrtia de calc, efectuîndu-se întoarcerea întregului montaj sită-vâl-calc.

— Aplicarea adezivului peste vâlul de hîrtie japoneză, care se lipește în acest mod de hîrtia de calc pe întreaga suprafață. Ca adeziv se folosește acetatul de celuloză la o viscozitate potrivită întinderii în strat uniform. Adezivul se aplică prin pensulare de la centru spre margini.

— Uscarea adezivului are loc în cîteva minute, după care, documentul astfel consolidat se întoarce din nou cu fața în sus pe sita purtătoare și se procedează la consolidarea pe față a liniilor de pliere și a altor zone deteriorate, prin aplicarea unor panglici de vâl de 2—4 cm lățime care se încheiază tot cu acetat de celuloză.

— Netezirea finală printr-un tratament identic cu cel aplicat la netezirea inițială. În situația în care restaurarea cu vâl și acetat s-a aplicat și altor tipuri

de hîrtii, la netezirea finală se poate aplica un tratament de hidratare lejeră a suprafeței înainte de călcare. În acest scop se șterge suprafața documentului cu un tampon de vată umedă, dar fără exces de apă (bine stors).

— Faslonarea marginilor prin îndepărtarea excesului de hîrtie japoneză, care se taie cu o foarfecă urmărind linia de contur exterior a documentului.

IV. *Păstrarea și conservarea hîrților și planurilor.* Atît hîrțile și planurile restaurate, cît și cele nerestaurate se păstrează în mod obișnuit în următoarele forme :

1. *Păstrarea în stare întinsă pe verticală sau pe orizontală.* Pentru păstrarea în stare întinsă pe verticală se recomandă montarea documentelor pe tije de susținere și suspendarea lor în rastele de atîrnare protejate împotriva prafului. Metoda este rareori aplicabilă, deoarece documentele au mărimi variabile și nu se pretează la organizarea de grupuri pe dimensiuni specifice rastelului.

Pentru păstrarea în stare întinsă pe orizontală sînt necesare dulapuri cu sertare speciale pe măsura documentelor, care se depun suprapuse în grupuri mici, de 5—20 documente în fiecare sertar.

Păstrarea în stare întinsă este specifică, în general, colecțiilor de hîrți și planuri separate de dosarele unui fond.

2. *Păstrarea în stare rulată.* Pentru acest tip de păstrare documentul se rulează pe direcția lungimii, putîndu-se introduce în tocuri cilindrice de păstrare. În funcție de importanța documentelor și de frecvența cu care sînt utilizate, în tocul de păstrare se pot introduce documente individuale sau în grup. În cazul unui grup de documente acestea se pot rula separat, urmînd a fi introduse într-un toc mai mare 3—15 documente ce pot fi extrase din toc individual. În același timp, documentele pot fi suprapuse în stare întinsă și rulate împreună în vederea introducerii lor în tocul de păstrare.

Păstrarea în stare rulată, ca și păstrarea în stare întinsă, este specifică colecțiilor de hîrți și planuri constituite separat de restul arhivei.

3. *Păstrarea în stare pliată.* Această formă de păstrare este cea mai neindicată, dar în același timp și cea mai răspîdită, cu efecte dezavantajoase pentru starea de conservare a hîrților și planurilor.

Există o pliere comună pentru păstrarea hîrților și planurilor în colecții, separate de alte documente. Această pliere implică împăturirea obișnuită a documentelor în 2, 4, 8 sau chiar mai multe pliuri, fără o margine de prindere în dosar, documentele păstrîndu-se în mape ce conțin mai multe hîrți sau planuri. În practică există mai multe rețete de pliere :

- plierea în două la jumătatea liniei de lungime ;
- plierea în patru ;
- plierea în două pe axul de lungime, urmată de plierea armonică în 3 sau mai multe pliuri transversale ;
- plierea în 3 pe axul de lungime, urmată de plierea armonică în 3 sau mai multe pliuri transversale ;
- plierea în 4 pe axul de lungime, urmată de plierea armonică în 3 sau mai multe pliuri transversale.

Rezultatul plierii este obținerea unui format care se pretează la introducerea în mape, pachete sau, pur și simplu, în sertare.

De multe ori documentele pliate în sistem comun au fost cusute, prin străpungere, în dosare, ceea ce a dus la imposibilitatea desfacerii documentului și a complicat și mai mult starea de păstrare.

În afară de plierea comună se practică plierea în interiorul dosarului de arhivă care are ca particularități crearea posibilității de depliere fără a scoate documentul din cusătură și fără a-l lăsa să depășească marginile dosarului sau volumului. Pentru aceasta documentul se aliniază la marginea de sus a dosarului

sau volumului, după care, în partea sa de jos, în zona ce depășește linia inferioară a dosarului se practică o decupare marginală pe verticală, pe lățimea de îndosariere care nu depășește 3—4 cm. Se pliază apoi după linie oblică colțul din stînga-jos spre interior și se practică în continuare una din rețetele de pliere comună, avînd grijă ca pliurile din interior să fie la o distanță de 1—2 cm de linia de coasere iar pliurile din exterior și din partea inferioară să nu depășească laturile externe ale dosarului sau volumului.

În măsura în care există posibilități, cu acordul deținătorului, se recomandă să nu se folosească plierea, deoarece aceasta este unul din cele mai dure tratamente aplicate documentelor, pe care le expune în același timp la deteriorări mecanice sigure, prin repetarea plierii și deplierii în procesul folosirii, prin nereușita plierii corecte și crearea altor linii de îndoire, care destabilizează starea de repaos a documentului, și prin slăbirea rezistenței mecanice a documentului pe linia de pliere, ceea ce conduce la tocirea și dezintegrarea documentelor în mai multe părți ce se pot pierde.

Deși se militează pentru principiul „nu pliere, nu rulare“ a hărților și planurilor, trebuie să admitem că păstrarea în stare întinsă este greu de realizat întotdeauna, iar păstrarea în stare pliată este greu de admis prin consecințele sale. Astfel încît, păstrarea rulată apare ca un compromis necesar și care satisface în bună măsură necesitatea de păstrare și conservare a hărților și planurilor, în condiții de folosire eficientă a spațiilor de depozitare.

V. Folosirea și fotografierea hărților și planurilor. În activitățile de folosire a hărților și planurilor cercetătorul trebuie să dispună de o masă sau planșetă de cercetare, care să-i permită etalarea documentului pe orizontală fără a-l supune la tensionări nedorite. În același timp, trebuie să dispunem de obiecte de fixare nedăunătoare, cum ar fi greutatea de sticlă, metal inoxidabil, ceramică îmbrăcată în pinză sau hirtie etc. Prinderea documentului în cuie, pioane sau în clame metalice este contraindicată.

Documentele care sînt pregătite pentru păstrare întinsă pe verticală pot fi atîrnate cu ajutorul dispozitivului de agățare pe panouri sau rastele verticale.

Pentru fotografiere trebuie avute în vedere aceleași măsuri, cu suplimentarea unor facilități de fotografiere sau de filmare. În procesul filmării documentelor se execută o imagine de ansamblu urmată de o serie succesivă de imagini pe sectoare, după o schemă care trebuie cuprinsă în ciclul de imagini, imediat după imaginea documentului întreg, asigurînd numerotarea sectoarelor din schemă și a imaginilor care îi succed, pentru ușurința regăsirii. Imaginile sectoarelor se iau de la aceeași distanță și cu aceeași coloană optică, iar la reproducere vom avea același indice de mărire pentru a putea fi montate imaginile rezultate în întreg, dacă beneficiarul va dori acest lucru.

Trebuie avut în vedere în timpul filmării și fotografierii documentelor, că lumina este un factor de coacere a documentelor și, prin urmare, va fi lăsată să acționeze cît mai puțin, iar pentru obiecte speciale, de importanță deosebită, se interzice asemenea activitate în absența conservatorului de arhivă.

Problemele expuse în acest studiu conduc la concluzia că păstrarea, conservarea și restaurarea hărților și planurilor conțin o complexitate practică deosebită față de celelalte categorii de documente, necesitînd măsuri diferențiate atît pe linia de organizare a depozitării, cît și pe linia folosirii lor în activitățile de cercetare. Custodele de depozit, ca și cercetătorul pot afecta în cel mai înalt grad starea de păstrare a acestor documente dacă nu respectă niște cerințe minime de protecție.

În contextul susceptibilității crescute a acestor documente la deteriorări mecanice, microfilmarea lor de asigurare apare ca o măsură de mare utilitate iar copii ale filmelor executate ar putea fi utilizate cu mai mult succes în activitățile de cercetare.

RESUMÉ

Les cartes et les plans gardés dans les Archives soulèvent des problèmes particuliers en ce qui concerne les moyens de les conserver et d'autant plus de les restaurer.

L'auteur de l'article propose des solutions pertinentes pour la conservation des cartes et des plans et fournit des explications détaillées sur les phases de la restauration de ce genre de documents.

PRÉCIS

The plans and maps preserved in Archives rise some particular problems as regards their conservation and restoration.

The author of the article proposes some proper solutions for preserving maps and plans and explain also in detail the restoration steps for these kinds of records.

Tehnica reprografică — mijloc de conservare în Arhive

GRAZIELLA BOBULESCU

Pretutindeni în lume tehnica reprografică se dezvoltă ca un instrument auxiliar important al arhivelor, prin intermediul căruia operațiunile arhivistice din ce în ce mai complexe pot fi îndeplinite cu eficiență considerabil sporită față de trecut*.

Importanța crescândă a utilizării tehnicilor reprografice este evidențiată atât de faptul că, în prezent, arhivele nu-și mai pot îndeplini sarcinile privind cererea crescândă de informații documentare prin mijloacele tradiționale, cât și de nevoia

* Pentru realizarea acestui articol, am consultat următoarea bibliografie: *Records Management Hand Book — Microfilming Records*, 1974; Dennis Mole, *Public Archives tries new information stores and retrieval system* — Bulletin 9 (1981); Ivan Borsa, *The problems of development of archival Microfilming* — Bulletin 7 (1978); *American National Standard Specification for Photographic Film for Archival Records, Silver — Gelatin Type on Polyester Base — PH 1,41 — 1973*; *Modern Office Procedures, S.U.A.*, 15, 5 (1970); Williams, Bernard J. S. — *Miniaturized communications: a review of microforms*, London, 1970; Müller H., Müller G., Thiele G., *State of art survey on technology and use of roll microfilm, microfiche and other microforms*, Paris, UNESCO, 1974; *Photographie. Microcopies gelatino-argentiques sur film. Traitement et conservation pour archivage*. (I.S.O. 2 803 — 1974); STAS nr. 10.997 — 1982, *Microcopii gelatino-argentice pe film. Prelucrare și conservare pentru arhivare*; Gerald O., *Will optical disk memory supplant microfilm*, „Journal of Micrographies”, 6/1980; Adolphus N., *Integrating Micrographies*, „Journal of Micrographies”, 7/1980; William Saffgy, *The Automated Office*, „Journal of Micrographies”, 8/1980; „Microforms Catalogue”, April 1983; Maurice Déribéré, *La photographie infrarouge*.

acută în condițiile actuale de a pune la adăpost de eventuale distrugerii cele mai importante tezaure documentare.

Asistăm deci la o diversificare și extindere a domeniilor de folosire a reprografiei în arhive o dată cu creșterea interesului celor ce beneficiază de aceasta, pentru introducerea progresului tehnic, pentru perfecționarea tehnologiilor de lucru.

După cum este cunoscut, în prezent, pe plan mondial se înregistrează o creștere vertiginoasă a cantității de documente transpuse pe diverse tipuri de microforme.

O dată cu perfecționarea tehnicilor de microfilmare, avantajele folosirii lor au devenit din ce în ce mai evidente, în comparație cu alte procedee reprografice clasice.

Aparatura și echipamentul modern de microfilmare, prelucrare și copiere a peliculei, precum și sistemele automate de regăsire oferă din ce în ce mai multe posibilități de înregistrare rapidă a informațiilor documentare pe film, de depozitare a unor mari cantități de arhive în spații reduse, de extindere și diversificare a utilizării și valorificării microfilmelor.

Direcția Generală a Arhivelor Statului, punând bazele activității reprografice în urmă cu circa 14 ani, acționează pentru continua diversificare și modernizare a tehnicilor reprografice în laboratoarele sale.

Conform Decretului 472/1971, de pe cele mai valoroase documente cu caracter istoric-documentar ce fac parte din Fondul Arhivistic Național se realizează Fondul de asigurare pe microfilm, în scopul conservării conținutului lor informațional, al protejării împotriva pierderilor, deteriorărilor sau distrugerilor de orice fel.

Microfilmarea de asigurare contribuie substanțial la conservarea și păstrarea documentelor de arhivă, conservarea documentelor numai prin restaurarea lor individuală fiind un proces costisitor și foarte lent.

Microfilmul, pentru a cărui obținere sînt necesare cheltuieli mici comparativ cu alte procedee reprografice, prin capacitatea sa de înmagazinare permite depozitarea unor mari cantități de arhive în spații reduse, asigurînd totodată protecția documentelor prin înlocuirea originalelor în activitatea de cercetare (vezi coperta 1).

Activitate cu grafic continuu ascendent atît din punct de vedere cantitativ, cît și calitativ, microfilmarea pentru crearea Fondului de asigurare a necesitat organizarea și planificarea științifică a muncii, dotarea corespunzătoare cu aparatură și utilaje speciale, perfecționarea tehnologiilor de realizare a microfilmelor, precum și numeroase analize, teste și experimentări în urma cărora s-au elaborat norme, standarde și studii privind operațiunile de obținere a microfilmelor destinate arhivării, prelucrarea, conservarea și depozitarea acestora.

Microfilmele negative primare, după prelucrare, sînt supuse unui riguros control, în vederea verificării conținutului rolor, a proprietăților mecanice, fotografice și chimice, pentru a li se asigura cea mai bună calitate.

Asigurarea calității optime a microfilmelor a dus la necesitatea stabilirii unor criterii care se referă la raportul de reducere a imaginii, la puterea de rezoluție a filmului, testată cu ajutorul mirelor, densitatea de înnegrire, contrastul, claritatea, eventualele defecte, ca zgîrieturi, pete, rupturi, urme de substanțe de prelucrare care ar afecta imaginea pe timpul păstrării.

Controlul calității microfilmelor se efectuează cu ajutorul aparatelor de citit, microscopului și densitometrului, precum și prin analize chimice de determinare a urmelor de tiosulfat rămase pe peliculă după prelucrare.

Pe linia perfecționării continue a metodelor de lucru și a modernizării proceselor, Direcția Generală a Arhivelor Statului a elaborat standarde cum sînt : STAS nr. 10.997 — „Microcopii gelatino-argentice pe film. Prelucrare și conservare pentru arhivare“ ; STAS nr. 8357 „Cutii pentru păstrarea microfilmelor de 35 mm

în role". În cadrul acestei activități au fost consultate standardele I.S.O. și alte standarde naționale.

O deosebită importanță s-a acordat în ultimii 2 ani fabricării în țară a filmelor document cu emulsie tip halogenură de argint, pe suport de triacetat de celuloză, cu caracteristicile necesare reproducerii documentelor și arhivării pe perioade îndelungate de timp.

Ca urmare a unei strînse colaborări între specialiștii noștri și cei din cadrul Combinatului „Azo Mureș” — Fabrica de materiale fotosensibile, în anul 1983 au fost omologate filmele documente „Azocopy” negative și pozitive de 35 mm, care se folosesc în prezent în laboratoarele noastre pentru microfilmarea documentelor.

Arhivarea și conservarea microfilmelor din Fondul de asigurare se fac în depozite speciale, dotate cu instalațiile necesare reglării automate a parametrilor de microclimat la valorile optime prevăzute de normele tehnice. Rolele de microfilm negativ primar se păstrează în cutii de aluminiu. În anul 1984, pentru transportul și depozitarea acestora s-au fabricat containere metalice portabile, pentru seturi de 20 cutii cu role de microfilm.

De pe microfilmele negative primare, ce au regim special de protecție și conservare, se execută tot pe film copii pozitive pentru folosirea în studiu și cercetare în locul documentelor originale, protejindu-le astfel pe acestea împotriva uzurii datorate utilizărilor frecvente, prelungindu-le astfel viața.

După microfilmare și darea în cercetare a copiilor pozitive, documentele sînt retrase din uzul obișnuit și consultate sau folosite numai cu aprobări speciale.

În anumite cazuri, în special pentru documentele cele mai frecvent solicitate de cercetători, se execută microfilme dublete negative, care se folosesc la multiplicări ulterioare, sub formă de fotografii sau xerografii, forme reprografice care își găsesc, de asemenea, o largă utilizare în valorificarea conținutului informațional al documentelor de arhivă, fiind puse la dispoziția cercetării în locul originalelor.

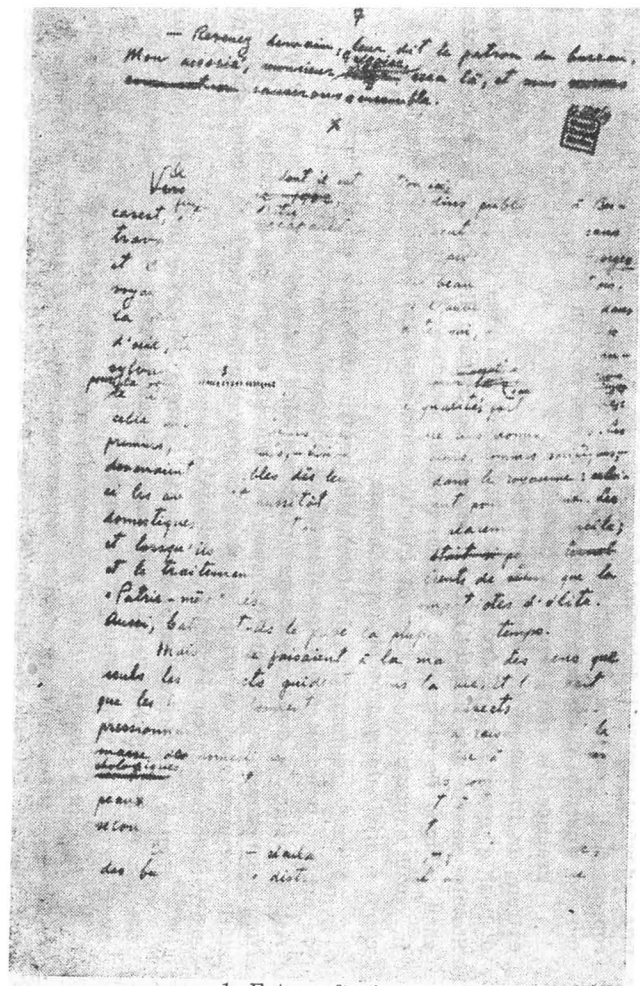
În cazul unor documente foarte valoroase sau cu o bogăție coloristică deosebită, adevărate comori documentare și artistice, s-a introdus folosirea altor forme reprografice, cum sînt fotografiile color sau facsimilele obținute prin utilizarea tehnicii tiparului plan, prin procedeul offset (vezi coperta 4).

Practica de pînă acum a dovedit că tehnicile reprografice joacă un rol extrem de important în relațiile publice ale arhivelor noastre, acestea punînd la dispoziție materialele pentru cercetare, înlesnind difuzarea lor la filialele Arhivelor Statului sau la alte instituții. De asemenea, se asigură ilustrațiile necesare pentru cărți, albume de documente, broșuri, reviste, pentru activitățile de învățămînt, iar în cazul expozițiilor, ele permit înlocuirea cu copii (în special facsimile și fotocopii) a originalelor deosebit de valoroase.

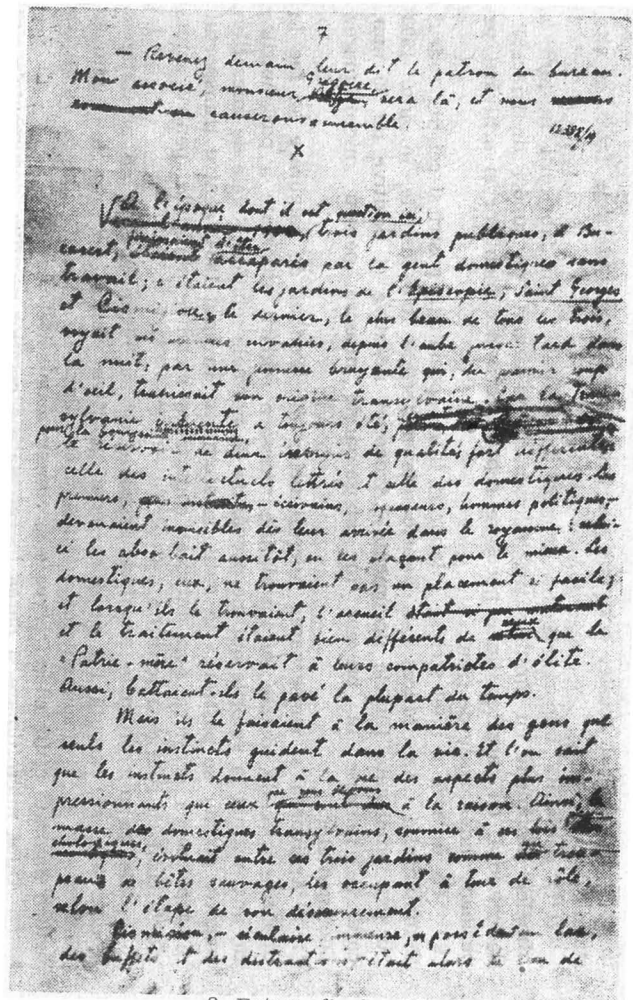
Formele reprografice sînt folosite și pentru rezolvarea unor probleme interne, de arhivă, reproducerile fotografice fiind utilizate în laboratoarele de restaurare. Astfel, înainte și după restaurarea pergamentelor, sigiliilor sau a unor documente foarte valoroase, se execută fotocopii în vederea comparării aspectului și integrității documentelor, anterior și ulterior operațiunilor executate, care sînt apoi arhivate împreună cu documentul original.

Pentru descifrarea unor documente ilizibile, cu texte decolorate sau acoperite s-a realizat fotografierea în infraroșu și ultraviolet obținîndu-se astfel informații deosebit de importante pentru cercetare (vezi foto 1 și 2).

Pe linia modernizării proceselor reprografice D.G.A.S. are în vedere extinderea investigării practicilor și sistemelor de miniaturizare a informațiilor documentare folosite de alte instituții de profil din țară și străinătate; găsirea posibilităților de transpunere a informațiilor pe alte materiale sensibile, cum ar fi

1. Fotografie în vizibil,

2. Fotografie în ultraviolet

microfișa, ultrafișa, videodiscul; prospectarea de noi utilaje și aparate; studierea documentației tehnice și literaturii de specialitate apărute; găsirea posibilităților de participare la activitățile organizate de Comitetul de reprografie din cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor.

Perfecționarea în continuare a tehnicilor reprografice în laboratoarele Arhivelor Statului deschide perspectiva cercetării pe linia diversificării și găsirii celor mai adecvate forme reprografice, în scopul protejării și valorificării superioare a tezaurului documentar al țării noastre.

R E S U M E

La diversité et l'extension croissantes des domaines d'application des reprographies dans les Archives sont la conséquence logique des avantages multiples qu'elles offrent aux administrateurs des archives.

L'auteur de l'article donne un aperçu rapide sur l'exécution des microfilms dans le cadre de la Direction Générale des Archives de l'Etat, sur certaines nouveautés dues aux spécialistes roumains tenant compte d'autre part de bien d'autre systèmes de miniaturiser les informations documentaires utilisés autant en Roumanie qu'à l'étranger.

P R E C I S

The unceasing diversifying and extention of reprographies utilization in Archives are a natural consequence of the multifarious advantages they offered to the Archive managers.

The authoress briefly shows the manner in which the microfilms are performed at the General Directorate of the State Archives and some new methods initiated by the Romanian specialists and, on the other hand, she also takes into account other systems for reproduction, in a small scale, the documentary information used both in Romania and abroad.

Restaurarea unui document pe hîrtie de la Filiala Arhivelor Statului Vaslui

MONICA CRUCERU

Documentul prezentat, provenind din colecția „A. Ursăceanu”, sub cota I 128, reprezintă un act de vânzare a unei moșii și datează din 8 aprilie 1685. Este original, scris pe hîrtie, difolio, deteriorat la îndoituri, cu 9 amprente digitale, iar cerneala este de tip fero-galic. Analizele chimice au indicat prezența fibrelor de bumbac și un p.H. corespunzător valorii de 5,7.

RESTAURAREA

Documentul, datorită fragilității suportului, a fost placat pe spate, în decursul vremii, cu o filă scrisă (foto 1). Se pot observa în micile spații lipsă de pe îndoiturile documentului câteva caractere scrise pe fila folosită pentru consolidare. Adezivul folosit pentru lipire, de natură vegetală, a făcut o priză foarte puternică, astfel încît încercarea de dezlipire și curățire mecanică nu a dat nici un rezultat.

Fig. 1

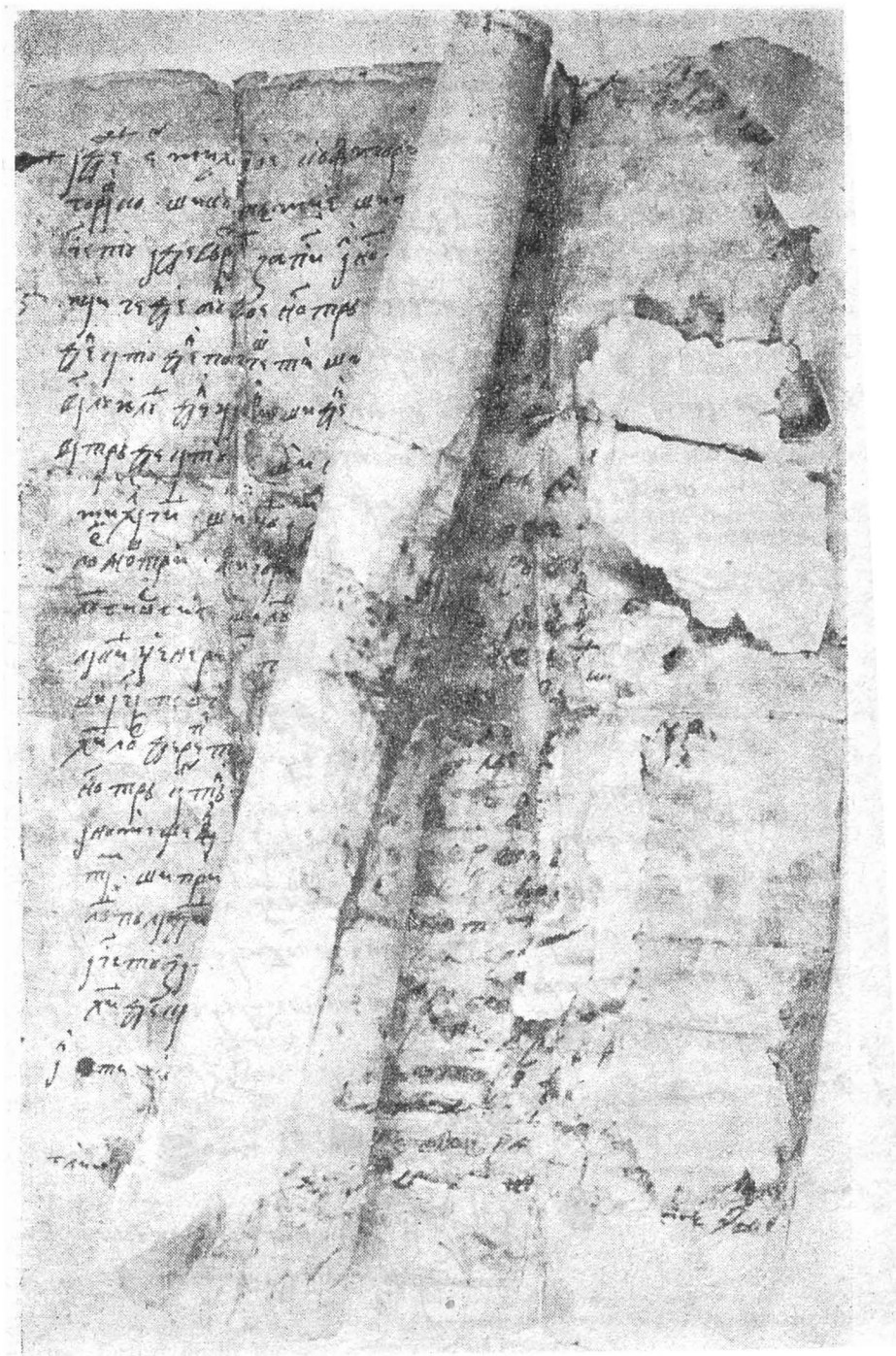

Fig. 2

Prin efectuarea testelor de lavabilitate, a reieșit că nu se pun probleme de solubilizare a cernelii.

Conform fluxului de restaurare a documentelor pe hirtie, documentul a fost supus dezinfecției cu soluție de bromocet și dezacidificării prin spălare cu apă distilată, în mai multe rînduri. Aceste operațiuni au fost făcute într-o tasă de material plastic, în care a fost așezat documentul pus pe o sită, tot din material plastic.

Cleiu nu s-a solubilizat în acest solvent universal, care este apa distilată.

Dintre solvenții organici s-au încercat : alcoolul etilic, acetona, xilenul. S-au observat mici dezlipiri, dar numai în zonele unde stratul de clei era foarte subțire, ceea ce reprezenta o mică parte din suprafața documentului.

Nereușindu-se solubilizarea cleiului, s-a folosit metoda placării documentului pe ambele fețe cu folie de acetat de celuloză. Astfel, suportul a căpătat rezistență și s-a putut desprinde, cu ajutorul instrumentelor de laborator (bisturiu, cuțit de restaurare), de hîrtia cu care se făcuse consolidarea anterioară (foto 2).

S-a procedat la curățirea mecanică a verso-ului documentului pentru înlăturarea tuturor urmelor de clei.

S-a trecut la consolidarea suportului documentului prin completarea golurilor cu hirtie japoneză.

Folia de acetat de celuloză a fost desprinsă de pe fața documentului prin inversarea acestuia într-o tasă cu alcool etilic (desprinderea s-a realizat la cîteva minute după inversarea documentului). După uscare, documentul a fost placat pe toată suprafața cu hirtie japoneză vâl, folosindu-se ca adeziv glutofixul (soluție de carboximetil-celuloză).

Documentul a fost presat la rece timp de cîteva zile, schimbîndu-se alternativ hîrțile siliconate și cartoanele între care s-a realizat presarea, pentru ca aceasta să fie uniformă și efice.

La scoaterea din presă a fost înlăturat excesul de hirtie japoneză vâl, aducîndu-se documentul la formatul inițial (foto 3), după care a fost introdus în cămașa de protecție.

După restaurare, documentul a fost înapoiat deținătorului.

R E S U M E

L'article consigne d'une façon détaillée les étapes de la restauration d'un document sur papier datant de 1685. L'auteur fournit une solution pratique et en même temps autorisée pour une opération souvent nécessaire pour prolonger la „vie des documents“ anciens, si nécessaires aux études des nouvelles génération de chercheurs.

P R É C I S

The authoress gives a practical and authorized solution for a several times record written on paper in 1685.

The authoress gives a practical and authorized solution for a several times necessary operation leading to the prolongation of the old records life and to their use, further on by the new generation of researchers.

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Fondul familial „Basarab Brâncoveanu“

AL. NASTOVICI

Fondul familial „Basarab Brâncoveanu“, aflat la filiala bucureșteană a Arhivelor Statului, s-a constituit pe măsura achiziționării unor documente provenind fie de la membri ai acestei familii, fie, cea mai mare parte, dintr-o donație a Academiei Republicii Socialiste România, din anii 1978 și, respectiv, 1981.

Inițiativa constituirii acestui fond s-a datorit, deci, existenței unui număr relativ important de documente create de ultimii descendenți ai familiei Brâncoveanu care au trăit în secolele al XIX-lea și, îndeosebi, al XX-lea.

Dinastia Basarab¹ a domnit, cu intermitențe, în Țara Românească, primii săi reprezentanți pe scena istoriei apărînd pe meleaguri oltene, încă înainte de 1330, probabil în prima jumătate a veacului al XIII-lea. Dintre figurile de seamă ale familiei se remarcă domnitorii Basarab I (c. 1310—1352), fiul lui Ivanco, Basarab II Laiotă (cel Bătrîn sau Negrul), care a domnit în anii 1473—1477, în alternanță cu Vlad Țepeș și Radu cel Frumos, urmat de Basarab cel Tânăr (Țepeluș), iar mai târziu de Neagoe Basarab (1512—1521), Matei Basarab (1632—1654), George Bibescu (1842—1848) și Barbu (Bibescu) Știrbey.

Familia Brâncoveanu apare în documentele secolului al XVI-lea: Vilsan de la Caracal — mort în anul 1560 — era soțul Margii din Craiovești, iar fiul lor, Danciul de la Brâncoveni, a fost mare vornic — mort în anul 1600 la Alba-Iulia —; din unirea acestuia cu Stana, sora lui Radu Șerban Basarab, se naște Matei Basarab (Brâncoveanu) — prim moment de apropiere între cele două mari familii.

Posedînd domenii, la început, în sudul Olteniei (moșia Brâncoveni), familia dobîndește vază mai ales în timpul domniei lui Constantin (al II-lea Basarab) Brâncoveanu (1688—1714), rămînînd și după moartea năprasnică a acestuia una dintre influențele familiei boierești ale Țării Românești.

În secolul al XIX-lea pe tronul Țării Românești se află din nou descendenți ai familiei Basarab Brâncoveanu: în anul 1825, principesa Zoe Basarab Brâncoveanu, fiica prințului Alexandru Mavrocordat și a Caterinei Balș — și fiică adoptivă a principelui Grigore Brâncoveanu și a Saftei, născută Balș —, a devenit soția lui Grigore Bibescu, domn al Țării Românești între anii 1842—1848, cu care are un fiu, Grigore, născut în anul 1827; acesta, adoptat de banul Grigore Brâncoveanu, devine Grigore Brâncoveanu. El va apărea în documente drept Grigore Basarab Brâncoveanu, ducînd mai departe un nume celebru odinioară. A fost căsătorit cu Ralu(ca), fiica lui Mazurus Pașa, ambasadorul Înaltei Porți la Londra, cu care a avut trei copii: două fiice (Ana-Elisabeta, născută în anul 1876, viitoare

---

¹ * * * — *Livre d'or de la noblesse phanariote et des familles princieres de la Valachie et de Moldavie*, Athena, 1904, p. 15—32; O. G. Lecca, *Familiiile boierești române. Istorie și genealogie*, București, 1899, p. 46—59; 90—94; C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, București, f. an, f. 17—24, 57—65, 231—245, 417—445; G. Bibescu, *Domnia lui Bibescu. Corespondență și documente (1843—1856)*. Tom. I, București, 1893, p. 33—40, 455—457; L. Predescu, *Enciclopedia „Cugătearea”*, Craiova, 1939, p. 86—87, 123—124.

contesă de Noailles, care, sub numele de Ana de Noailles, va fi cunoscută ca una dintre cele mai talentate poetese ale generației sale) și Caterina-Elena (născută în anul 1878, viitoare prințesă de Caraman-Chimay), precum și un fiu, Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu (născut în anul 1875, la Amphion, Haute Savoie, în anul 1900 deputat de Botoșani, apoi de Olt; în anii '20 a condus revista „La Renaissance Latine” care apărea la Paris, șef al organizației Partidului Național Țărănesc din județul Romanai).

Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu a fost căsătorit de două ori: prima dată cu Eugenia Antoniadis (1909), cu care a avut un fiu, Matei Grigore Ion (1913), iar a doua oară în anul 1918, cu Nicole (Colette) Cesianu (fiica marchizei Elena Clara de Belloy de Saint Lienard, născută Bibescu, și a lui Dimitrie Cesianu, director general al P.T.T. — mort în anul 1898), cu care a avut trei băieți: Marin Dumitru Petre (Constantin, Costi), născut în anul 1920, Ion Marin Badu (Mihai), născut în anul 1921, și Nicolae Gheorghe (George), născut în anul 1922, precum și o fiică, Elisabeta (Lizzie), născută în anul 1931.

Am subliniat această ultimă descendență pentru că majoritatea documentelor care alcătuiesc fondul prezentat provin de la Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu și cei apropiați lui, fapt reflectat și de organizarea documentelor în cadrul fondului, pe persoane, în funcție de gradul de rudenie față de el.

Poseziunile familiei Basarab Brâncoveanu (strict Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu) în România, în anii 1900—1948, erau moșiile Brâncoveni, Cesiene, Chiajna, Fintinele-Drăghicești-Giulești, Ghidiciu, Ștefănești, Obilești; castelul de la Breaza și reședința din București.

Documentele fondului familial „Basarab Brâncoveanu” datează din anii 1864—1964 și au constituit baza alcătuirii pe criterii arhivistice a 157 u.a. (0,45 m.l.).

Ținând seama că o parte dintre documente erau inventariate în vederea achiziționării lor, iar majoritatea nu aveau nici un fel de evidență, în anul 1981 s-a procedat la reordonarea și inventarierea lor, respectând criteriile arhivistice în vigoare: documente care se referă la întreaga familie; acte de proprietate; acte rezultate din administrarea bunurilor; documentele membrilor de familie.

O serie de documente și informații provenind de la membrii acestei familii sînt cuprinse și în alte fonduri, atât familiale sau personale (unele aflîndu-se în păstrarea filialei bucureștene a Arhivelor Statului — familiile Darvari, Mavrocordat, Bibescu, „Colecția de documente”, altele la D.G.A.S.), cit și în fondurile administrative, cele care reflectă cel mai bine scena politică, socială, culturală unde și-au desfășurat activitatea personaje celebre care au aparținut acestei familii.

Zona cea mai atrăgătoare a fondului, care poate fi considerată și cea mai importantă, este cea a scrisorilor. Corespondența purtată atît de Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu, dar mai ales de soția sa, Nicole, cu personalități ale vieții politice și științifice ale timpului, aduce, uneori, o notă de inedit asupra vieții și activității acestora.

Scrisorile marchizei de Belloy de Saint Lienard, adresate fiicei sale în anii '20 de la Paris, reflectă poziția cercurilor politice franceze față de România în concertul națiunilor europene.

Scrisoarea Marthei Bibescu, din 6 martie 1932, exprimă bucuria acesteia la primirea veștii despre nașterea fiicei Nicolei, Elisabeta.

Dimitrie Gusti scria aceleiași Nicole, la 21 august 1939, despre „amînarea Congresului Internațional de Sociologie — care urma să-și desfășoare lucrările la București, — din cauza situației internaționale precare”.

În anul 1946 principele Nicolae de Hohenzollern îi scrie aceleiași în legătură cu preocupările sale literare, dar și relativ la „achitarea reparațiilor pe care România le plătește statelor aliate”.

Actele de stare civilă formează o altă parte însemnată în economia fondului, de o deosebită valoare fiind actul de deces (13 iunie 1933) al contesei Ana-Elisabeta de Noailles, sora lui Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu, celebra poetesă a începutului de veac, despre care Jean Rostand, membru al Academiei Franceze, scria: „A cunoscut o glorie uluitoare. Prima sa culegere de poezii, *Le Coeur innombrable* (1901), a avut o primire entuziastă, urmată de *l'Ombre des jours*, *Les Eblouissements* (1907), *Les Vivants et les morts* (1913), *L'Honneur de souffrir* (1927). A publicat, de asemenea, romane și eseuri”². Totodată se păstrează și certificatul de naștere al fiului acesteia, Anne Jules Emmanuel Grégoire (1900).

O piesă de valoare deosebită este testamentul olograf al prințului George Dimitrie Bibescu, cel care fusese domn în Țara Românească și a abdicat în timpul Revoluției din anul 1848, datînd din 15 ianuarie 1872.

Documentele care se referă la preocupările financiare ale membrilor familiei, succesiuni și acte de partaj, precum și stabilirea succesorilor pentru: Safta Brâncoveanu (1887), Grigore Basarab Brâncoveanu (1900), Zoe Basarab Brâncoveanu (1895), Alexandru I. Filipescu (1916) și Ana de Noailles (1933), sînt completate de acelea care reflectă activitatea propriu-zisă de administrare a unora dintre proprietățile familiei, ca: hotărnicia „pentru delimitarea locuitorilor foști clăcași din comuna Breaza de Sus, județul Prahova” (1897); „Carte de hotărnicie pentru moșia Comarnic, cu trupul Muntelui Manole, din județul Prahova, plaiurile Peleşul și Teleajenul” (1894); „act de estimatiune a moșiei Ghidiciul, județul Dolj” (1894); convențiile încheiate între unii dintre membrii familiei în anii 1891—1897 pentru cumpărarea Palatului Mogoșoaia; „situația suprafețelor moșiilor care aparțin prințului Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu (1940) ș.a.

Pe lângă 6 documente cartografice (hărți) editate, o colecție de fotografii (127) întregeste imaginea acestui fond familial. Fotografiile înfățișează membri ai familiei: Nicole și Constantin Mihai Basarab Brâncoveanu și copiii lor, contele Léo Starjenski, prințul George Bibescu, dar și personalități politice ale timpului, Take Ionescu, Henri Berthelot ș.a. De asemenea, există câteva reproduceri ale unor icoane executate de pictorul Octavian Smigelski, aflate în catedralele din Blaj (6) și Sibiu (1).

Documentele cartografice și cele fotografice sînt păstrate în colecția de planuri și hărți și, respectiv, în cea de fotografii (în curs de organizare).

Noi instrumente de informare la sala de studii a Direcției Generale a Arhivelor Statului

VARVARA AIOANEI, FLORICA RANCA

Direcția Generală a Arhivelor Statului, răspunzînd imperativelor puse în fața cercetării științifice românești de conducerea de partid și de stat, de tovarășul

² Jean Rostand, *Anna de Noailles, princesse de Brancovan*, în „Historia”, Paris, nr. 360/1976, p. 101.

Nicolae Ceaușescu, privind elucidarea unor aspecte noi puțin cunoscute sau controversate ale istoriei României, a pus la dispoziția cercetătorilor în cursul anilor 1983—1984 un număr de 84 noi fonduri și colecții.

Aceasta înseamnă noi surse de informare pentru documentele create în decursul activității de : 1. instituții de stat ; 2. personalități culturale, științifice sau politice (documente existente în depozitele noastre sub denumirea de fonduri personale și familiale) ; 3. microfilme de pe documente aflate în diferite țări ale lumii privind istoria noastră și care, prin planul de cercetare al DGAS, au fost depistate și aduse în țară.

1. Din categoria instituțiilor de stat, menționăm Președinția Consiliului de Miniștri — Serviciul special de informații — și Ministerul Apărării Naționale — Direcția Administrației de Stat.

În primul fond documentele existente conțin date despre activitatea unor asociații și societăți, și anume : Asociația generală a presei române (1938—1943), sub președinția lui Demostene Botez — statutul, actul constitutiv, lista ziaristilor din presa română ; Asociația generală a medicilor din România (1937—1940), în ale cărei congrese anuale au fost discutate probleme ca : acordarea de gradații medicilor, echivalarea diplomelor, organizarea spitalelor prin acordarea autonomiei bugetare proprii ; Asociația română a intelectualiilor săteni (1934—1938), care avea ca scop culturalizarea sătenilor ; Asociația „Opera Română“ (1946—1948), sub președinția lui Georgescu Oprișan — cu scopul de a pune această artă în slujba poporului, de a sprijini și lansa elemente tinere și de valoare ; Asociația „Nicolae Titulescu“, a cărei menire era studiul concepțiilor de politică internațională. Tot aici trebuie menționată și activitatea Asociației „Astra“ (1937—1945), precum și a asociațiilor mixte cu diferite țări, ca Franța, Grecia, Japonia, Polonia, S.U.A. etc.

O categorie aparte o formează documentele referitoare la activitatea societăților petrolifere (1937—1948), prevederi de forare și producție, situația instalațiilor și rafinăriilor, realizări, organizarea pazei, accidente, incendii, starea de spirit a muncitorilor ș.a.

În fondul Ministerului Afacerilor Interne — Direcția Administrației de Stat (1928—1949) documentele oglindesc atribuțiile organelor administrative, organizarea alegerilor, aspecte ale activității de administrație locală, democratizarea aparatului de stat prin înlocuirea pe cale revoluționară a primarilor și prefecților, legiferarea și aplicarea reformei agrare din anul 1945, situația economică a țării, activitatea economatelor, a organelor de control cetățenesc, măsuri de combatere a speculei și a sabotajului economic, stabilizarea monetară din 1947, ca și activitatea oficiului de reconstrucție a locuințelor distruse de război în Moldova etc.

2. Fondurile personale și familiale conțin documente deosebit de importante, cuprinzând o arie largă de probleme și acoperind o perioadă mare de timp.

Fondul „Armand Călinescu“ conține documente din anii 1905—1948 și se referă la activitatea fostului ministru de interne și președinte al Consiliului de Miniștri, precum și corespondența de familie.

Fondul „Chemale Anton“ conține documente din anii 1914—1949 care oglindesc relațiile avocatului C. Anton cu Nicolae Iorga, inițiativa acestuia, împreună cu George Murgoci și Vasile Pârvan de înființare, în 1914, a Institutului de studii sud-est europene.

Fondul „Constantinescu C. Mircești“, profesor, conține documente din anii 1495—1908, zapise de vânzare, danie, schimb, împrumut, învoieli, spițe de neam ș.a. Cel mai vechi document este uricul din 1495 dat de Ștefan cel Mare pentru vânzarea unei jumătăți din satul Zăbrăuți. Menționăm, de asemenea, o hartă a ținutului Putna întocmită după o descriere dintr-un document din secolul al XV-lea, o proclamație a lui Al. Ipsilanti către ostași privind disciplina, o poruncă a lui Grigorie Dimitrie Ghica, domnul Țării Românești, către Ispravnicii a 12

județe „de dincoace de Olt“, referitoare la aprovizionarea Porții cu vite ș.a. Prezintă interes, de asemenea, sigiliile sătești aplicate în fum.

Fondul „Costa Gica“, negustor aromân din Epir, sudit rus, fondatorul firmei „Costa Gica et Comp.“ cu sediul central în București, conține documente din anii 1801—1803. Scopul firmei era practicarea comerțului cu blănuri, piei, mătăsuri, bumbac, vinuri, unelte agricole ș.a., având relații comerciale cu multe case de comerț atât din Principate, cât și din Imperiul Otoman, Austria și Rusia.

Documentele ilustrează circulația mărfurilor, cursul monedelor și măsurile de protejare a mărfurilor în contextul unor evenimente politice deosebite.

Fondul „Isidor Cremer“, redactor al ziarului „Vreme nouă“ din Vaslui, conține documente din anii 1901—1953: cereri ale unor învățători adresate Ministerului Instrucțiunii pentru tipărirea unor lucrări, cu referatele lui Alexandru Vlahuță, instrucțiunile întocmite de Mihail Sadoveanu (inspector al cercurilor culturale) cu îndrumări referitoare la tematica conferințelor ce trebuie să le țină învățătorii la sate.

Fondul „Stefan Nicolae Davidescu“ (jurist) conține documente din anii 1871—1941, dintre care menționăm istoricul Școlii Centrale de Fete din București.

Fondul „George Enescu“ include documente din anii 1888—1982 referitoare la unele proprietăți ale sale, corespondență, procesul-verbal de aderare, împreună cu George Gheorgescu și Nona Otescu, la Federația de concert de la Budapesta, precum și partitura originală a „Poemei Române“ purtând data de 7 martie 1898.

Fondul „Grigore Filipescu“ conține documente din anii 1852—1853 corespondență de familie, în care își găsește loc și o relatare a intrării trupelor rusești în țară, în timpul războiului Crimeii.

Fondul „Constantin Furtună“ (nobil de origine poloneză, traducător la Consulatul rusesc din București, prieten cu Tudor Vladimirescu, fondator al Asociației „C. Furtună și comp.“ al cărei scop era luarea în arendă a havaetului trecerii porcilor la granița cu Austro-Ungaria prin anumite puncte de trecere, ca Dragoșlavele, Ciineni, Vălenii de Munte ș.a.). Documentele, datînd din anii 1817—1825, reflectă activitatea asociației, cursul monedelor, relațiile dintre arendași și oamenii lor, pe de o parte, și sudiiții austrieci din Țara Românească, pe de altă parte, impunerea taxelor vamale, existența unor țiguri, situația drumurilor ș.a.

Fondul familial „Gheorghian“. Membrii acestei familii au ocupat funcții civile și militare: Vasile Gheorghian a fost ministru la Agricultură și Domenii, în cabinetul lui I. C. Brătianu, și prefect al județului Iași; Ioan Gheorghian, ofițer; Nicolae și Gheorghe, medici. Documentele datează din perioada 1877—1930. De la Vasile Gheorghian ne-au rămas telegramele primite de la Mihail Kogălniceanu, I. C. Brătianu, Dimitrie Lecca, col. Fălcoianu și dr. Enacovici referitoare la războiul de independență din 1877—1878, construirea de căi ferate, întreținerea armatei etc. De la Ioan Gheorghian se păstrează brevete: ridicarea sa la gradul de general de brigadă (1919), acordarea Ordinului Coroana Italiei de către regele Victor Emanuel al III-lea, precum și un caiet de însemnări zilnice din timpul primului război mondial etc.

Fondul familial „Kogălniceanu“ (1866—1938). Documentele reflectă poziția lui Mihail Kogălniceanu față de reformele înfăptuite în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, aprecieri asupra armatei române în timpul războiului de independență, probleme edilitare ale orașului Iași, ca și succesiunea averii sale. În ceea ce-l privește pe Vasile Kogălniceanu, se păstrează corespondența lui cu diferite persoane din țară și străinătate privind dezvelirea bustului tatălui său la Galați, sentințele date de diferite instanțe de judecată împotriva sa, ca acuzat de instigare a țărănilor în timpul răscoalei din 1907, precum și probleme personale.

Fondul „Iunin Lecca“, (fost prefect al județului Bacău) datează din anii 1906—1921 și conține informații referitoare la dezvoltarea agriculturii în Moldova

în prima parte a secolului al XX-lea, note de călătorie din București, Iași, Paris, impresii asupra unor oameni de cultură, ca George Enescu, Constantin Pilat, Paul Zarifopol.

Fondul „Gheorghe Lungulescu” (ziarist, redactor al ziarului „Universul”). Documentele din perioada 1929—1944, în afara celor personale, sînt scrisori, fotografii ale diferitelor monumente istorice, echipe culturale, manuscrisele unor articole ale sale.

Fondul „Petru Manoliu” (redactor la ziarul „Credința”). Actele din perioada 1935—1970 reprezintă corespondența cu personalități culturale din țară și străinătate: Victor Eftimiu, George Enescu, Eugen Ionescu, Zaharia Stancu, unele probleme personale, ca și aprecieri asupra unor lucrări literare.

Fondul familial „Melinte” — Ion Melinte a fost învățător în satul Curteni, comuna Oltenești, județul Huși; Vasile Melinte a fost magistrat la Buzău și avocat în București. Soția celui de-al doilea, pictorița Adina Paula Moscu, a fost membră a Uniunii Artiștilor Plastici și conf. univ. la Institutul de artă „N. Grigorescu”. Documentele (1881—1977) oglindesc în cea mai mare parte activitatea artistică și obștească a Adinei Moscu.

Fondul familial „Nenișior”. Cea mai mare parte a documentelor din acest fond (1858—1939) reprezintă corespondența purtată de col. Gheorghe Nenișior, căsătorit cu sora lui Nicolae Titulescu; scrisorile păstrate de la Maria Nenișior, căsătorită cu dr. Sergiu și apoi cu dr. Bogdan, redau situația răniților în războiul de independență, ca și în timpul primului război mondial. De asemenea, se păstrează documentele de la avocatul Gheorghe Gh. Nenișior, redactor al cotidianului „L'Indépendance Romaine”.

Fondul „Nicolae Pangică” (aviator parașutist în timpul celui de al II-lea război mondial). Dintre documentele din perioada 1944—1977 menționăm jurnalul de operațiuni al Batalionului de parașutiști și ordinele de zi prin care N. Pangică și compania sa de parașutiști sînt citați pentru participarea la operațiunile militare contra armatelor fasciste (23—28 august 1944).

Fondul familial „Panu”, Frații Panu, negustori originari din Macedonia, locuind în București, practicau comerțul de tranzit, în special cu Lipsca și Viena. Documentele din anii 1775—1803 oglindesc intensa activitate a acestei case comerciale, putîndu-se urmări importul și exportul unor produse, prețurile diferitelor mărfuri, frecvența lor pe piața românească. Sînt indicate, de asemenea, diferite case și drumuri comerciale, cursul monedelor, înființarea de țîrguri, taxe comerciale etc.

Fondul „C. I. Parhon”. Documentele din anii 1874—1974 cuprind, pe lîngă diplome de studii, decizii de numire în diferite funcții și posturi de conducere, brevete de decorații, invitații la diferite manifestări științifice internaționale, corespondență cu diferite personalități științifice române și străine, prieteni, ca și manuscrise și copii ale unor lucrări științifice. O categorie aparte o constituie documentele create de acad. Ștefan Milcu care, în articole, comunicări și studii, subliniază deosebita activitate politică și științifică pe care a depus-o prof. dr. C. I. Parhon.

Fondul „Felix Popp” (inginer). Documentele din anii 1916—1971 reflectă participarea dr. Felix Popp la diferite reuniuni internaționale în domeniul aeronautic, organizarea unor mitinguri aviatice, starea de spirit a populației Bucureștilui în timpul bombardamentelor din anul 1944. De asemenea, se păstrează certificate de inovator.

Fondul „Constantin Sărățeanu” (jurist și om politic). Documentele din perioada 1866—1948 cuprind, în afară de acte personale și de proprietate, memoriile ale diferitelor instituții.

Fondul „Titu Sorin“ conține documente din anii 1804—1916 privind istoria Banatului sub raport economic, social și politic.

Fondul „George Strat“ (profesor de drept la Facultatea de drept din Cluj). Documentele din perioada 1917—1949 ilustrează activitatea sa politică, științifică și de publicist.

Fondul „Nicolae Titulescu“. Documentele din anii 1836—1971, cu excepția celor legate de starea civilă și proprietate, reliefează contribuția diplomatului român la rezolvarea problemelor externe cu care s-a confruntat România între cele două războaie mondiale.

Fondul „Emil Teposu“ (medic) conține acte personale, manuscrise ale unor lucrări științifice, cuvântări ținute cu diferite ocazii, dintre care menționăm pe cea ocazionată de proclamarea Republicii Populare Române. Documentele datează din perioada 1909—1952.

Fondul „Stefan Velovan“ (profesor) — 1864—1947 — reflectă activitatea sa pedagogică și în comitetul de redacție al „Revistei pedagogice, sociale și literare“.

Fondul „Duiliu Zamfirescu“. Dintre documentele create în anii 1880—1930 rețin atenția cele privind activitatea cunoscutului om politic și literat în cadrul Ministerului de Justiție și în Comitetul de cultură al Teatrului Național. Se păstrează în manuscris un fragment din romanul „Tânase Scatiu“, ca și aprecierile sale asupra scriitorilor Ion Ghica, George Coșbuț ș.a. Un alt grup de documente se referă la activitatea sa diplomatică.

Fondul familial „Zarifopol“. Dintre membrii acestei familii se remarcă Paul Zarifopol, poet, critic literar și redactor șef la „Revista Fundațiilor Regale“. Documentele din perioada 1857—1933 conțin informații privind preocupările publicistice ale lui Paul Zarifopol, unele referiri la evenimente istorice, ca războiul din 1877—1878, activitatea unor socialiști, aprecieri asupra primului război mondial și aspecte ale situației internaționale interbelice. O parte din documente se referă la familia lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, cu a cărui fiică a fost căsătorit Paul Zarifopol.

Fondul „Aida Vrioni“ (prima femeie ziarist din România) conține documente din perioada 1890—1953 privind mai ales activitatea de dramaturg a Aidei Vrioni.

3. Un număr de 37 de inventare cuprind informații aduse din străinătate sub formă de microfilme și privesc unele momente de seamă ale istoriei noastre naționale.

Anglia — Arhivele Naționale Engleze. Fondurile Foreign Office și British Embassy Constantinople (1853—1923) conțin informații privind situația internă și internațională a Principatelor din anii 1853—1869, Unirea Principatelor, organizarea și activitatea Comisiei Europene a Dunării, situația României după primul război mondial, pătrunderea capitalului străin în economia românească, situația căilor ferate, relațiile României cu țările balcanice.

Cehoslovacia — Arhivele Centrale de Stat din Praga și Arhivele Statului din Trebon. Fondurile Prezidiului Gubernial Ceh (1854—1886), Ministerul Afacerilor Externe (1902—1921), Arhiva familială Schwarzenberg Orlik (1777—1857), Institutul pentru problemele exportului din Praga (1925—1936), Academia de științe agricole (1939—1944), Ministerul Agriculturii (1939—1948), Prezidiul Ministerului de Interne — Viena (1914—1915), Camera economică cehoslovaco-română (1932—1939) oferă informații privind situația socială și revoluționară în preajma și în timpul revoluției de la 1848, poziția lui Avram Iancu și Axente Sever, situația economică și politică din Principate, Rusia, Imperiul Otoman; războiul Crimeii, Unirea Principatelor; despre porturile Brăila și Galați; relațiile economice ale României cu alte state; producția de cauciuc sintetic, de țitei, reconversiunea economiei pentru război; politica de prețuri; transportul fluvial și comerțul României pe Dunăre; interesul cu care cercurile economice germane urmăreau

producția agricolă românească și exportul de produse agricole în Germania, preluarea de către stat a comerțului cu cereale, organizarea Institutului Național Agrar ș.a.

Elveția — Arhiva Societății Națiunilor din Geneva, Arhivele Federale din Berna (1863—1927, 1969) oferă informații privind relațiile economice, politice și diplomatice dintre România și Elveția, activitatea elvețienilor aflați în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, criza balcanică și războaiele balcanice din 1912—1913, activitatea unor comisii ale Conferinței Păcii de la Paris, diferendele ivite între state ca rezultat al aplicării prevederilor tratatelor de pace; înfăptuirea reformelor agrare și a învățămîntului, situația românilor din afara granițelor.

Franța — Arhivele Naționale din Paris, Seria F. 10, F. 12, Ministerul Afacerilor Externe — Arhive diplomatice (1680—1939) cuprind informații referitoare la revoluția de la 1848; diferendele ruso-otomane cu implicațiile directe asupra Țărilor Române; atitudinea Rusiei și Imperiului otoman față de evenimentele din Principate; reformele înfăptuite în timpul lui Al. I. Cuza; situația românilor din Transilvania, procesul memorandiștilor; evoluția relațiilor dintre România și Tripla Alianță, situația din Balcani; activitatea unor personalități ca I. Brătianu, P. S. Aurelian, Gh. Ghica, Petre Carp, Alexandru Lahovari ș.a.; litigiul între România, Franța și Anglia în problema petrolului, ca urmare a distrugerii puțurilor petrolifere în timpul primului război mondial, pagubele suferite de statul român în aceeași ramură industrială în anii de război, activitatea portuară pe Dunăre.

Menționăm jurnalul de campanie al contelui Langeron (1788—1791) în care aduce date asupra vechimii românilor pe aceste meleaguri.

R. D. Germană — Arhiva Centrală de Stat Germană Potsdam și Arhiva de Stat din Dresda. Fondurile Ministerul de Externe — secția politică (1869—1919), Consulatul general al Prusiei pentru Principatele Române, Secția II Merseburg (1850—1859), Legațiile Saxone din Berlin (1898—1918) și Viena, Ministerul de Război (1893—1918), Ministerul de Interne (1898—1918), Arhiva Reich-ului (1917—1918) furnizează informații privind situația economică și social-politică din Principate, existența minereurilor de aur și argint pe moșiile prințului Cantacuzino, în Moldova, pe riul Bistrița, circulația monedelor în Principate, navigația pe Dunăre și problemele navale, relațiile comerciale ale Germaniei cu țările balcanice, rechizițiile militare din România, în timpul primului război mondial, organizarea teritoriului ocupat al României sub administrația militară, starea de spirit a populației, situația armatei române la începutul lunii februarie 1918, pătrunderea capitalului străin în industria petroliferă românească, exploatarea petrolului și exportul spre Germania, exploatarea minelor de cărbuni din România, descrierea zăcămintelor de crom și fier din Banat și Bihor, mersul celui de al doilea război mondial, deschiderea celui de la doilea front în Europa, situația pe fronturile de est și de vest.

Italia — Arhiva generală de stat din Roma. Fondurile Ministerul de Interne (1928—1942) și Ministerul de Externe (1903—1908) conțin informații privind situația țărănimii din România, adevăratele cauze ale răscoalei din 1907, aria răscoalei, intervenția armatei, discursul lui Nicolae Iorga în parlament despre situația țărănilor români, aspecte ale mișcării muncitorești, acțiuni împotriva dictatului de la Viena, activitatea politică a unor diplomați români în străinătate (Nicolae Titulescu ș.a.).

Polonia — Arhiva principală a Actelor Vechi din Varșovia și Biblioteca Czartoryska din Cracovia. În fondurile Vistieria Coroanei, Socolile solilor, Arhiva Magnaților (1411—1791) se află știri interesante privind relațiile Poloniei cu Țările Române și Imperiul Otoman în perioada lui Mihai Viteazul, evidențiindu-se efor-

turile militare și diplomatice ale voievodului. De asemenea, se poate găsi un mare număr de scrisori ale unor domnitori români, ca Ieremia Movilă, Simion Movilă, Miron Barnovski, Ștefan Petriceicu, Petru Șchiopul, Gheorghe Duca, Gheorghe Ștefan, Vasile Lupu, Antioh Cantemir ș.a. către regii Poloniei sau alte personalități, referitoare la relații diplomatice, politice, economice sau personale.

Cel mai vechi document este tratatul de alianță încheiat în anul 1411 între Mircea cel Bătrîn și Wladislaw Jagello, regele Poloniei, pentru apărarea contra unei agresiuni a Ungariei.

Portugalia — Ministerul Afacerilor Externe (1849—1923), fondurile Legațiilor Portugaliei la Constantinopol, Viena și București, precum și ale Consulatelor portugheze la Brăila și Galați, care conțin aprecieri referitoare la cauzele revoluției de la 1848, gravitatea situației create în Principate, poziția Rusiei și Imperiului Otoman față de revoluție, relațiile ruso-otomane, situația din Imperiul Habsburgic, studii asupra petrolului românesc, politica lui Take Ionescu, Alexandru Marghiloman, Ion Vaida Voevod, Ionel Brătianu, greva generală din 1920 și relatări despre bogățiile naturale, regimul vamal, comerțul exterior și relațiile economice ale României, exploatarea pădurilor din Carpați etc.

S.U.A. — Arhivele Naționale (1910—1943), fondurile General Records of the Department of State, R.G. 59, Records of the American Commission to negotiate Peace, R.G. 226, Records of the office of the Chief of naval operations, Office of naval intelligence, R.G. 38 oferă informații în legătură cu originea românilor, situația din Balcani, legislația petroliferă, starea de spirit a populației din România sub amenințarea fascismului, evenimentele premergătoare celui de al II-lea război mondial.

Ungaria — Arhiva Națională a Ungariei — fondurile secția Urbarială, H 70, Ministerul Justiției, Președinția Guberniului Transilvaniei, F 37 (1848—1849), Arhivele Oficiale Guvernamentale din Transilvania, F 37 (1791—1794), unde se pot găsi informații privind problemele primului regiment de graniță român din Hațeg (organizare, întreținere, revolta în rîndul soldaților), lupta românilor din Transilvania pentru eliberarea națională și socială, mișcările revoluționare ale românilor, refuzul iobagilor de a-și îndeplini obligațiile urbariale, acțiunile revendicative ale minerilor, activitatea lui Avram Iancu, Ion Butianu, Balint Simion și a lui Aron Pumnul în ținutul Făgăraș, pentru mobilizarea populației românești la marea adunare națională de la Blaj.

Biblioteca profesorului Aurelian Sacerdoțeanu

ELENA DIMA

Istoricul și arhivistul Aurelian Sacerdoțeanu, a cărui operă însumează peste o mie de titluri¹ ce l-au făcut cunoscut ca o personalitate marcantă în lumea specialiștilor din țară și străinătate, a lăsat generațiilor actuale de arhiviști o bogăție inestimabilă — biblioteca personală.

¹ Al Matei, *Bibliografia operei profesorului Aurelian Sacerdoțeanu (1922—1974)*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXVIII, an LI (1976), nr. 4, p. 450—456; vol. XXXIX, an LII (1977), nr. 1, p. 118.

Istoricului, arhivistului și profesorului universitar Aurelian Sacerdoțeanu, cartea de istorie românească și universală, de științe speciale ale istoriei, de istorie a românilor și a altor neamuri, precum și revistele de specialitate care-i semnalau cele mai noi rezultate în cercetare i-au întregit munca de descifrare, interpretare, comentare și publicare a izvoarelor istorice.

Acest om de cultură a adunat în decursul celor peste 50 de ani de muncă un număr impresionant de cărți și reviste asupra cărora s-a aplecat, adesea revenind după nenumărate căutări cu adnotări și însemnări deosebit de utile astăzi specialiștilor care le utilizează în cercetările lor.

Deși biblioteca profesorului ajunsese să însumeze peste 6000 de volume — cărți, periodice, extrase —, după stingerea sa din viață, la Arhivele Statului au intrat, prin grija familiei și a celor apropiați lui, în semn de prețuire pentru instituția pe care a condus-o timp de 15 ani, 3745 volume, cărți din cele mai reprezentative privind istoria țării și a poporului român, și 840 volume, periodice, colecții complete în care a publicat permanent din izvoarele istorice înmagazinate în arhive.

Celelalte lucrări fiind în majoritate scrise de el însuși, au rămas familiei cu gândul de a fi de folos și locuitorilor satului natal al profesorului, Costești-Vilcea.

Urmărind tematic conținutul bibliotecii Sacerdoțeanu, care constituie un fond aparte în cadrul Bibliotecii documentare a Direcției Generale a Arhivelor Statului, constatăm că pasionatul cercetător al istoriei medii a României, căreia i-a consacrat un număr mare de studii, s-a îngrijit să aibă în acest domeniu tot ce i-ar fi ușurat propria activitate de investigație, studiere, elaborare și învățămînt superior, atît lucrări de sinteză, colecții de documente, culegeri de cronici, instrumente de informare științifică, cît și din cele analitice.

Ca om de cultură l-a interesat să cunoască istoria și să o cerceteze sub aspectele ei : sociale, economice, politice și militare, filozofice și culturale ; ale țării și ale străinilor în diferite perioade de timp. Cum era firesc nu i-a lipsit din fondul de carte nici una din istoriile marilor noștri savanți A. D. Xenopol, N. Iorga, C. C. Giurescu, nici unul din compendiile scrise de Andrei Oțetea, Ștefan Pascu și alții, nici o colecție de documente, ca Eudoxiu Hurmuzaki, G. Popa Lisseanu, A. Veress și *Documente privind istoria României*, A — Moldova și B — Țara Românească, în total 34 volume, editate de Academie, purtînd însemnări, adnotări, comentări și riguroase corecturi, dovadă de respect pentru adevărul istoric.

Printre raritățile bibliofile de istorie un loc aparte îl ocupă *Istoria politică și geografică a Terei Românești de la cea mai veche a sa întemeiere pînă la anul 1774, dată mai întîi la lumină în limba grecească la anul 1806 de frații Tunusli*, tradusă și tipărită de George Sion, la București în 1863. Biblioteca posedă și ediția în limba greacă apărută la Viena în anul 1806. Din aceeași categorie face parte și *Istoria generală a Daciei sau Transilvaniei, Țării Muntenesti și a Moldovei*, vol. I—III, traducere de George Sion și apărută la București în anul 1859.

Nu lipsesc dintre raritățile *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, tipărită de Petru Maior la Buda în anul 1812, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani pînă în zilele noastre*, tipărită la Iași în anul 1857 de Manolachi Drăghici și *Istoria României* apărută la București în anul 1858 și al cărei editor este George Ioanid. Tot George Ioanid editează un an mai tîrziu, în 1859, la București *Istoria Țării Românești*, care, de asemenea, se află printre cărțile istorice cu valoare deosebită.

Cartea-document *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, de Mihai Kogălniceanu, reține atenția istoricilor bibliofili. La pagina XX, după prezentarea cuprinsului la primul volum, autorul anunță că erata va fi imprimată la sfîrșitul celui de-al doilea volum. După cum reiese din însem-

narea păstrată în manuscris (2 pagini la sfârșitul cărții) și semnată de Constantin P. Vlachoutză, în 18 mai 1902, la București, autorul ar fi întocmit și volumul doi, dar acesta n-a mai apărut din cauză că domnitorul Sturza, căruia i s-a dat să-l citească în manuscris, l-ar fi aruncat în foc, „într-un moment de nervozitate”, nefiind de acord cu conținutul acestuia. Oricum, este cert că volumul al doilea n-a mai văzut lumina tiparului.

Mai apropiate sufletului său au fost operele marelui său profesor Nicolae Iorga.

Cele 838 volume de istorie scrise de Nicolae Iorga au fost grupate în serii intitulate: *Scripta Academica* (comunicări, studii, apărute în Analele Academiei Române), *Notae historicae* (studii, conferințe, comunicări, apărute în diverse perioadice și publicații), precum și seriile *Miscellanea*, *Scripta minora* și *Varia*. Aurelian Sacerdoțeanu a constituit volume cu diferite lecții, studii, conferințe, comunicări ținute de Nicolae Iorga în țară și străinătate, apărute în diverse publicații între anii 1919—1930. Cum era și firesc Aurelian Sacerdoțeanu n-a izolat istoria patriei de istoria celorlalte țări și popoare. Dovadă sînt, în primul rînd, lucrările de sinteză privind istoria universală păstrate în biblioteca sa, cit și cele care se referă direct la popoarele mai mult sau mai puțin apropiate. Semnalăm printre acestea: Gustave Glotz, *Histoire générale*, Paris, 1929—1941 (10 to-nuri în 24 volume); *Peuples et civilisations. Histoire générale*, vol. I—XX, Paris, 1926—1945; Colecția *L'évolution de l'humanité* publicată de Bibliothèque de Synthèse historique, sub direcția lui Henri Berr, Paris, 1920—1939.

Istoria altor țări este concretizată în: M. Pirenne, *Histoire de Belgique*, Bruxelles, 1929; Benedetto Croce, *Storia d'Italia dal 1871 al 1915*, Paris, 1939; André Maurois, *Histoire d'Angleterre*, vol. I—II, Paris, 1937, Jos Pesek, *Histoire Tchecoslovaque*, Praga, 1925, ș.a.

În lecția de deschidere a cursului de diplomatică la Școala de arhivistică, ținută la 3 decembrie 1929 și intitulată „Științele auxiliare arhivistice”, profesorul Aurelian Sacerdoțeanu demonstrează faptul că aceste științe sînt „deopotrivă de înseminate”, că ele constituie „discipline de al căror obiect se servește istoricul spre a-și căpăta informațiile”². Structura bibliotecii arată că Aurelian Sacerdoțeanu a acordat o deosebită atenție acestor științe, îngrijindu-se să procure din țară și străinătate lucrări de arhivistică, paleografie, diplomatică, cronologie, genealogie, numismatică ș.a. Printre aceste lucrări, celor de arhivistică le-a acordat un rol de seamă nu numai în calitatea lui de profesor la școala și institutul de arhivistică care pregătea arhiviști, muzeografi și bibliotecari, ci, în același timp, și de conducător al instituției care a format specialiști pentru o mare perioadă de timp.

Dintre lucrările de arhivistică s-au păstrat cu aspect de unicat în țară, *Archivistica* scrisă de Eugenio Casanova, ediția a II-a, tipărită la Siena în anul 1928 și *Tecnica archivistica (con illustratione pratica). Manuale ad uso dell'archivista della Publica amministrazione*, opera lui Giovannino Angarano tipărită la Roma în anul 1942.

Pentru celelalte științe speciale, cum sînt diplomatica, paleografia, genealogia și cronologia, heraldica, numismatică, medalistica, bibliologia etc., specialistul va găsi în biblioteca profesorului manuale care-i pot călăuzi cercetările: A. Giry, *Manuel de diplomatique*, vol. I—II, Paris, 1925; Marco Modico, *Diplomatica generale e speciale. Cronologie e sigilografie*, Milano, 1942; A. de Bouard, *Manuel de diplomatique française et pontificale*, Paris, 1929; Cesare Paoli, *Diplomatica* (noua ediție îngrijită de Bascapé), Firenze, 1942; Maurice Prou et Alain de Bouard, *Manuel de paléographie latine et française*, Paris, 1924; M. Stahl, D. P. Bogdan, *Manual de paleografie slavo-română*, București, 1936; Const. I.

² A. Sacerdoțeanu, *Indrumări în cercetările istorice*, București, 1943, p. 11.

Andrescu, *Manual de paleografie latină*, București, Iași, 1939; *Lehrbuch der gesamten wissenschaftliche Genealogie*, apărută la Berlin în anul 1898; *Praktisches Handbuch der historischen Chronologie*, Berlin, 1882, ed. Breukmeier; V. Casagrandi, *Storia e cronologia medievale e moderna*, Milano, 1901 și Cappeli, *Cronologia, cronografia e calendario perpetuo*, Milano, 1930.

În sprijinul activității de cercetare i-au stat permanent bibliografiile generale și speciale, dovadă fiind nenumăratele însemnări și adăugiri pe care le-a făcut cu ocazia folosirii lor. De la cele mai vechi pînă la cele mai noi apariții, bibliografiile au fost procurate și folosite cu maximă conștiinciozitate. Arhiviștii și oricare alți cercetători vor găsi în această bibliotecă bibliografiile editate de I. Bianu, Nerva Hodos și Dan Simonescu, Gh. Adamescu etc. sau cele specializate pe țări sau pe diverse perioade istorice realizate de A. Veress, Alexandru Rally și Getta Hélène Rally, Ilie Ceaușescu, V. Mocanu ș.a.

Monografiile istorice și geografice i-au ușurat informarea asupra unor locuri și persoane menționate în izvoare, întregindu-i documentarea în vederea punerii lor în circuitul științific.

Biblioteca are cărți omagiale de valoare asupra unor personalități de seamă din cultura românească, cum sînt Nicolae Olahus, Grigore Ureche, Radu Popescu, Ioan Néculce, Gheorghe Șincai, Vasile Boerescu, Nicolae Iorga, Ion I. Nistor, Titu Maiorescu, Vasile Pirvan, I. Bianu, Ramiro Ortiz, Constantin Kirîțescu, D. A. Sturdza, Ion Lupaș, Constantin Giurescu, A. D. Xenopol ș.a.

Fondul de dicționare reflectă meticulozitatea ce-l caracteriza pe Aurelian Sacerdoțeanu și este deosebit de bogat. Alături de dicționarele de terminologie diversă, de limbi străine, stau cele geografice, istorice ș.a., atît de utile propriului său laborator de creație. Menționăm prezența *Marelui dicționar geografic al României* (5, vol.), a *Dicționarului istoric, arheologic și geografic al României*, al cărui autor este O. G. Lecca, apărut la București în anul 1937, a *Slovarului slavo-român* al lui Gh. Ghibănescu, tipărit la Iași în 1911, și a *Lexicon-ului păteoslovenico-greco-latinum* elaborat de Er. Miklosich și apărut la Viena între anii 1862—1865.

Multe cărți din biblioteca profesorului poartă autografele, însemnările și ex-librisurile autorilor, dăruite în semn de prețuire celui care a îndrumat generații de studenți pe drumul cunoașterii istoriei și valorificării izvoarelor. La loc de cinste se află autografele lui Nicolae Iorga, Ion Nistor, P. P. Panaitescu, Dan Simonescu și ale celor tineri care îi cer sfaturi, îi transmit gânduri sau îi mulțumesc pentru îndemnul de a nu ascunde nimic în ceea ce privește adevărul istoric, de a folosi orice prilej pentru a lămuri problemele mai puțin cunoscute sau controversate ale istoriei poporului român.

În afară de cărți, biblioteca Sacerdoțeanu conține colecții complete de reviste, majoritatea reviste pe care le-a condus sau la care a colaborat permanent. În ordine alfabetică acestea sînt: „Albina“, „Ani“, „Arhivele Olteniei“, „Buletinul comisunii monumentelor istorice“, „Hrisovul“, „Revista Arhivelor“, „Revue historique“. „Cercetări istorice“, „Cronica numismatică și arheologică“ ș.a.

Ca rarități bibliofile în domeniul periodiceleor, amintim: „Magazin istoric pentru Dacia“, sub redacția lui A. Treboniu Laurian și Nicolae Bălcescu. Tom. I—V, București, 1845—1847; „Dacia literară“ sub redacția lui Mihail Kogălniceanu, ediția a II-a, Iași, 1859, și tot sub aceeași redacție, „Arhiva românească“ ediția a II-a, Iași, 1860.

Prin întregul conținut de publicații, biblioteca profesorului Aurelian Sacerdoțeanu constituie un sprijin substanțial în munca de informare, documentare, cercetare și pregătire profesională a tuturor arhiviștilor.

6 Martie 1945

Se implinesc patru decenii de cind, prin voința maselor conduse de Partidul Comunist Român, a fost instaurat primul guvern democratic din istoria României.

Victoria de la 6 Martie 1945 a însemnat momentul decisiv al unui proces istoric în care puterea politică a fost smulsă din mîna elementelor reacționare. Prin instaurarea guvernului de largă concentrare democratică, prezidat de dr. Petru Gроза, bătălia dusă pentru puterea politică a fost ireversibil cîștigată de forțele revoluționare democratice care vor asigura dezvoltarea țării pe coordonatele impuse de făurirea unei noi societăți, a societății socialiste.

Documentele * pe care le publicăm în continuare sînt mărturiile ale înverșunatelor lupte duse de masele populare pentru instaurarea guvernului democratic. Ele ilustrează : amploarea fără precedent a mișcărilor sociale ale căror obiective erau democratizarea țării, refacerea economică, participarea la lupta pentru înfrîngerea definitivă a fascismului ; acțiunile revoluționare care urmăreau instaurarea unui guvern al Frontului Național Democrat ; represuniile ordonate de generalul Rădescu în București, Craiova, Brașov, Caracal etc.

1

1945 februarie 16. Știre transmisă de postul de radio Moscova, în limba română, cu privire la marea demonstrație ce a avut loc la București, în 13 februarie.

POȘTUL MOSCOVA : ora 6

În ziua de 13 februarie a avut loc la București o mare demonstrație a Frontului Național-Democratic, la care au luat parte peste 300 000 oameni. Demonstrații au parcurs străzile centrale ale Capitalei într-o ordine exemplară, strigînd lozincile : „Vrem guvern F.N.D.“, „Moarte fasciștilor“, „Vrem pămînt pentru soldații țărani“.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 13.

2

1945 februarie 20. Extras din comunicatul transmis de Agenția A.F.I. din București, referitor la criza guvernamentală și situația politică internă grea din România.

AGENȚIA „A.F.I.“

Din București — ora 10,30

România trece acum printr-o criză politică. Partidul Național-Țărănesc, cel Liberal și Frontul Național-Democrat, care întrunește toate tendințele socialiste și comuniste, sînt în conflict de principii și metodă. Totuși, demisia cabinetului Rădescu nu pare a fi iminentă cu toate că este obiectul atacurilor pornite chiar de către membrii din guvern, reprezentanți ai F.N.D.-ului. Într-adevăr, demisia guvernului nu duce — după cum afirmă cercurile diplomatice din București — decît la constituirea unui nou cabinet de colaborare în care proporția reprezentanților diferitelor partide politice n-ar fi prea schimbată. Singura soluție practică ar fi așadar o remaniere radicală a cabinetului ce ar aduce la putere

* Depistarea și transcrierea acestora a fost efectuată de : E. Cohn, R. Mușetoiu

alte echipe ale celor trei partide prezente. Chestiunile de rezolvat sînt aceleași și pentru pîrtidele de dreapta, ca și pentru cele de stînga. Reforma agrară, recunoașterea cobeligeranței pentru România, problema Transilvaniei de nord. Este limpede pentru observatorii străini că rezolvarea acestor chestiuni depinde mult mai mult de evoluția situației internaționale decît de acțiunea uneia sau alteia din grupările politice.

Fapt este însă că gen. Rădescu, susținut numai de național-tărăniști și liberali, deci de fracțiunea cea mai puțin populară, se găsește într-o situație delicată [...]

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 97.

3

1945 februarie 21. Comunicat transmis de Agenția Reuter din București, referitor la criza de guvern din România, divergențele în problema reformei agrare.

AGENȚIA REUTER

Din București : ora 18,05 din 21.II.1945

Criza politică din România continuă, tensiunea fiind între miniștrii Partidelor Liberal și Tărănist pe de o parte și miniștrii Frontului Național-Democrat pe de altă parte. Divergențele sînt în privința reformei agrare. Partidele istorice, Liberal și Național-Tărănist, sînt împotriva imediatei reforme agrare, pe care o cere Frontul Național-Democrat.

Premierul, general Nicolae Rădescu, refuză să demisioneze.

În mai multe cercuri se crede că schimbări în sinul cabinetului vor îmbunătăți situația.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 131.

4

1945 februarie 22. Comunicat transmis de postul de radio Londra, în limba română, cu privire la criza politică guvernamentală din România.

POSTUL LONDRA : ora 8

Sînt semne că situația din România prevede agravări ; totuși, pentru un moment, atmosfera pare a fi liniștită. Din Moscova s-a anunțat azi noapte că manifestații național-democrate au cerut plecarea fasciștilor din guvern și chiar demisia guvernului. Armata a deschis foc asupra manifestațiilor. Manifestații, la Craiova, au ocupat Prefectura orașului. Postul Londra adaogă că generalul Rădescu s-a adresat poporului prin radio, încunoscîndu-l de cele întîmplate.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 201

5

1945 februarie 24. Informații din presă cu privire la criza politică din România, marile manifestații ale Frontului Național Democrat și deschiderea focului contra manifestațiilor din București.

Dimineața, în București și în alte orașe din România s-au produs mari manifestații ale F.N.D.-ului. Manifestații cereau deschiderea luptei hotărîte contra fascismului, epurarea aparatului de stat și schimbarea guvernului Rădescu.

Către orele 17, unitățile române aflate în clădirea Ministerului de Interne au deschis focul împotriva manifestațiilor. Focul a fost deschis și din alte edificii publice. Sînt morți și răniți de ambele părți.

La Craiova, Brașov și Caracal au avut loc mari manifestații ale F.N.D.-ului. În cursul acestor manifestații, unitățile militare și jandarmi au tras în cei ce demonstrau. Prefectura de Craiova a fost ocupată de demonstrații care au dezarmat unitățile militare și au reinstalat pe prefectul ales de popor.

Focul contra manifestațiilor a fost oprit la cererea reprezentanților Comisiei Aliate de Control.

— Se anunță din București că în noaptea de 24.2., sediul F.N.D.-ului a fost atacat cu focuri de arme.

De asemenea, în legătură cu atacul dat asupra manifestațiilor de sîmbătă se arată că focul a fost deschis de soldații care se adăposteau în localul Ministerului de Interne, Prefecturii de Poliție și Palatului regal. La Palatul regal se găseau masați majoritatea soldaților care erau înarmați cu mitraliere și grenade.

Pînă la orele 20 se mai auzeau împușcături în unele regiuni ale orașului.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 1/1944, f. 37.

6

1945 februarie 26. Comunicat transmis în limba română de postul de radio Moscova referitor la relatările făcute de presa română despre marile demonstrații pentru formarea unui guvern al Frontului Național-Democratic.

POSTUL MOSCOVA : ora 21,30

București 26 februarie (Tass)

După știri publicate de ziare, în ziua de 24 și 25 februarie, la București, străzile învecinate cu Palatul regal și Ministerul de Interne au fost inconjurate de jandarmi și poliție. Același fapt s-a petrecut și la Poșta.

Ziarele „Scinteia“, „România liberă“ și „Libertatea“ publică știri referitoare la mari demonstrații în provincie, în care s-a cerut neapărata demisie a generalului Rădescu și formarea unui guvern F.N.D.

La Timișoara au demonstrat 30 000 oameni. Demonstrația s-a desfășurat în perfectă ordine. La Sighișoara, 3 500 de cetățeni au cerut arestarea provocatorilor fasciști sprijiniți de Rădescu. La Brașov, 35 000 de cetățeni au organizat un miting. În Piață, primarul Suciu s-a adresat mulțimii. Un grup de legionari, aparținînd ziarului „Avîntul“, au tras în mulțime rîind pe muncitorul Stoian. La descinderea făcută la tipografie, s-au găsit cantități de grenade, muniții, revolve, material de propagandă hitleristă și legionară, precum și insigne cu svastică. La Bacău, în ziua de 24 februarie, 12 000 de demonstrații au cerut formarea unui guvern F.N.D. În aceeași zi, la Craiova, 20 000 de cetățeni au organizat un miting. Participanții au cerut îndepărtarea lui Rădescu, formarea unui guvern F.N.D. și repunerea în postul său, a prefectului Colac, ales de popor. După terminarea mitingului, mulțimea s-a îndreptat spre prefectură pe care a încercuit-o, voind să repună pe prefectul ales. La Prefectură, mulțimea a fost împiedicată să intre. Cîțiva muncitori care au pătruns în clădire au fost primiți de poliție cu focuri de arme și mitraliere, cîțiva din muncitori fiind răniți grav. După cum scriu ziarele, prefectul Colac, ales de popor, a fost repus în funcție. La Sibiu, 10 000 de cetățeni au organizat o demonstrație la tribunal. Bande de legionari, împreună cu membrii Partidului Național-Tărănesc, au împărțit aici manifeste hitleriste și insigne cu svastică.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 22.

7

1945 februarie 26. Extras din Comunicatul transmis de postul de radio Londra, referitor la criza politică guvernamentală din România.

POSTUL LONDRA : ora 10,45

Cronica politică

Nu le e ușor țărilor care au stat sub dominația germană să-și găsească echilibrul, acesta e și cazul României. Situația generalului Rădescu e din ce în ce mai critică. Reprezentanții F.N.D.-ului acuză guvernul că nu ia măsuri energice mai cu seamă în ce privește pedepsirea criminalilor de război și, în general, pentru aplicarea condițiilor de armistițiu — sortind României un rol obscur pe viitor.

În ziua de 30 ianuarie, în cursul unei mari manifestații, F.N.D.-ul a declarat că-și asumă răspunderea la guvernare pentru ducerea la îndeplinire a reformelor necesare țării și în special a reformei agrare, precum și pentru deplina satisfacere a cerințelor Aliaților.

Postul de radio Moscova spune că o criză politică pare „a se coace” în România.

F.N.D.-ul a declarat că nu se ridică împotriva persoanei generalului Rădescu, nici a cabinetului său în întregime, ci împotriva unor miniștri național-tărăniști și liberali, care sabotează aplicarea condițiilor de armistițiu și mai ales pedepsirea criminalilor de război.

În ziua de 11 februarie, generalul Rădescu a afirmat la o întrunire că va aduce la îndeplinire „ad litteram” toate condițiunile de armistițiu. În ce privește reforma agrară, a spus că ea trebuie efectuată mai târziu, fiindcă printre soldați sînt temeri să nu fie neglijați. Totuși, instrucțiunile preliminare pentru criminalii de război n-au început.

Ziarul „Graiul Nou”, organul Armatei Roșii din România, acuză guvernul că le permite reacționarilor să ridice capul. La o mare întrunire recentă de la fabrica „Malaxa” poliția a tras împotriva muncitorilor [...]

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 216.

8

1945 februarie 27. Știre transmisă de Agenția Reuter din Londra, referitoare la criza guvernamentală din România.

AGENȚIA REUTER :

Din Londra : ora 23

Se așteaptă acum din oră în oră rezultatul dramaticei desfășurări a crizei politice de la București. Criza politică a devenit dintr-o dată acută.

Postul de radio Moscova a difuzat azi dimineață textul unei telegrame, pe care partidele de stînga — constituite într-un așa-numit Front Național-Democratic, au adresat-o regelui Mihai. În această telegramă primul-ministru, generalul Nic. Rădescu, este acuzat de crime în masă, cerîndu-se arestarea sa.

De asemenea, sînt acuzați generalul Ion Negulescu, proeminentul șef al Partidului Național-Tărănist, Iuliu Maniu, și șeful Poliției românești, generalul Anton.

Postul de radio Moscova a acordat o mare importanță acestui comunicat al Frontului Eliberării Naționale și anunța mari manifestații în tot cuprinsul țării, în care s-a pretins demisia imediată a generalului Rădescu și formarea unui guvern al Frontului Eliberării Naționale.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 250.

9

1945 februarie 27. Știre transmisă de postul de radio Moscova în limba română referitoare la marile manifestații din București și provincie pentru instalarea unui guvern democratic.

POSTUL MOSCOVA : ora 6

Ziarele bucureștene scriu că în ziua de 24 februarie a.c. au avut loc manifestații ale F.N.D.-ului și în alte orașe din țară, și anume la Craiova, Caracal, Brașov și alte localități și peste tot manifestații au cerut plecarea guvernului Rădescu.

În București, s-au tras focuri de arme și mitraliere asupra manifestațiilor din Palatul regal. Ministerul de Interne și Prefectura Poliției. Sînt morți și răniți în sînul muncitorilor.

Organizatorul acestor crime este generalul Rădescu împreună cu clica sa, în frunte cu Maniu. Prin acte de criminalitate ei caută să anuleze actul de la 23 August, cînd României i s-a deschis calea către o viață nouă, în sînul Națiunilor Unite.

Miniștrii Frontului Național-Democratic au scris un protest către Rege pentru a lua atitudine față de măsurile nefaste ale lui Rădescu și Maniu împreună cu clica lor fascistă.

Guvernul Rădescu trebuie să demisioneze căci este incapabil de a mai face față cerințelor populației.

Noi facem apel către populația pașnică să contribuie cu cît poate pentru înlăturarea lui Rădescu și să-și instaleze singură un guvern democrat, care va face ca România să intre în rîndul celorlalte Națiuni Unite.

Arh St București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 17/1945, p. 236.

10

1945 martie 6. Știri transmise de agenția TASS referitoare la întrunirile populare ținute în București prin care se cerea formarea unui guvern de largă concentrare a forțelor democratice românești, condus de Dr. Petru Groza.

AGENȚIA TASS

Din București : ora 14.30

În ziua de 5 martie în principalele fabrici din București s-au ținut mari întruniri populare consacrate crizei politice din țară și formării unui guvern de concentrare a forțelor democratice românești. La fabrica „Malaxa” s-au întrunit cca. 5000 de oameni, iar la depoul de tramvaie Grozăvești au participat vreo 4000. Numeroase întruniri au fost ținute la depourile căilor ferate. Comitetul central al „Frontului Plugarilor” a convocat o mare întrunire țărănească la care au participat delegați din județele Argeș, Dimbovița, Ilfov, Ialomița și Prahova. O întrunire a intelectualilor din București a avut loc la cinema „Tomis”, organizată de Uniunea Patrioților Români. Printre oratori au luat cuvîntul ministrul educației naționale, St. Voitec, social-democrat, conducătorul Uniunii Patrioților Democrați din România, Burduche și unul din conducătorii U.P.-ului, prof. P. Constantinescu-Iași. Localul cinematografului „Tomis” a fost plin pînă la refuz și o mare mulțime a stat pe străzi.

La întrunirea „Frontului Plugarilor” s-au remarcat printre oratori subsecretarul Ministerului Agriculturii, Zăroni, membrul comitetului central al Frontului Plugarilor, Agiu, precum și numeroși delegați ai țăranilor.

Întrunirile muncitorilor din București au avut ca lozincă : „Cerem un guvern Petre Groza, de concentrare a forțelor democratice ale țării”, „Guvernul Groza va da pămînt țăranilor, va stabili relațiuni de bună vecinătate cu U.R.S.S. și va consolida relațiile noastre cu aliații”, „Trăiască prietenia popoarelor din U.R.S.S. și România”, „Trăiască victoria asupra Germaniei hitleriste”, „Să distrugem ultimile resturi ale fascismului, jos fascismul”.

În urma întrunirilor s-a hotărât să se trimită o delegație la rege spre a-i cere aprobarea pentru un guvern de concentrare a forțelor democratice ale țării.

Imediat ce s-au terminat întrunirile, numeroase delegații din partea muncitorilor bucureșteni, din partea țăranilor din Ilfov, a intelectualilor români, ale corpului profesoral de la Universitatea din București și din reprezentanți ai armatei s-au dus la Palatul regal pentru a înfățișa regelui cererea poporului muncitor pentru o imediată constituire a unui guvern de concentrare a forțelor democratice ale țării.

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Buletine, dosar nr. 19/1945, p. 112—113.

11

1945 martie 6. Decret regal cu privire la organizarea ministerelor și numirea miniștrilor în guvernul condus de Dr. Petru Groza.

MIHAI I

PRIN GRATIA LUI DUMNEZEU ȘI VOINȚA NAȚIONALĂ REGE AL ROMÂNIEI

La toți de față și viitori sănătate.

În baza dispozițiilor art. 88 din Constituție și art. 1 și din legea de organizare a ministerelor :

Art. 1 Domnul Gheorghe Tătărescu se numește vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Străine;

Art. 2 Se numesc miniștri secretari de stat domnii :

Lucrețiu Pătrășcanu, la Departamentul Justiției ;
 Prof. Mihail Ralea, la Departamentul Artelor ;
 Prof. Ing. Gh. Nicolau, la Departamentul Asistenței și Asigurărilor Sociale ;
 Stefan Voitec, la Departamentul Educației Naționale ;
 Gh. Gheorghiu-Dej, la Departamentul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice ;
 Lotar Rădăceanu, la Departamentul Muncii ;
 Dumitru Alimănișteanu, la Departamentul Finanțelor ;
 Ing. Petre Bejan, la Departamentul Industriei și Comerțului ;
 Teohari Georgescu, la Departamentul Afacerilor Interne ;
 Romulus Zăroni, la Departamentul Agriculturii și Domeniilor ;
 Prof. Petre Constantinescu-Iași, la Departamentul Propagandei ;
 General de divizie C. Vasiliu Rășcanu, la Departamentul Războiului ;
 Prof. Dr. Dumitru Bagdazar, la Departamentul Sănătății ;
 Anton Alexandrescu, la Departamentul Cooperăției ;
 Preot Constantin Burducea, la Departamentul Cultelor ;

Art. 3 Se numesc subsecretari de stat domni-:

La Subsecretariatul de stat al naționalităților :

Prof. Gh. Vlădescu-Răcoasa

La Ministerul Afacerilor Interne

General Virgil Stănescu, pentru ordine și siguranță

Ion Burcă, pentru administrație.

Gh. Atanasiu-Gheorghiu, pentru finanțe locale.

La Ministerul de Război :

General Adjutant Dumitru Dămăceanu, pentru armata de uscat ;

General-căpitan Ionescu Emanoil, pentru aviație ;

Contra amiral Petre Bărbuneanu, pentru marină

La Ministerul Agriculturii și Domeniilor :

Constantin Agiu

La Ministerul Industriei și Comerțului :

Adrian Dumitriu, pentru industria de război ;

General Grigore Nicolau pentru aprovizionare

La Ministerul Educației Naționale :

Aurel Popop

La Ministerul de Finanțe :

Mircea Durma

La Ministerul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice :

Ion Gh. Maurer și

Mircea Niculescu

Dat în București la 6 martie 1945

MIHAI I

PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI

Dr. Petru Groza

Arh. St. București, fond Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, dosar nr. 26/1945, f. 28—29.

Din corespondența diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu (I)

Cercetările efectuate în ultimul deceniu și jumătate au conturat în mod substanțial personalitatea lui Constantin Brâncoveanu, în special ca iscusit diplomat¹.

Începînd din 1688, vreme de aproape două decenii, domnul Țării Românești a profitat de înalta experiență politică a influențelor sale rude și sfetnici, Constantin Cantacuzino stolnicul și fratele acestuia Mihai Spătarul, s-a folosit de vastele lor relații peste hotare atît cu dregătorii Porții, cu înalții ierarhi ai Bisericii Răsăritului, cît și cu solii străini de la Constantinopol, sau cu diferiți miniștri și demnitari ai curților imperiilor vecine, maturizîndu-se, încetul cu încetul, în arta guvernării; învățînd la școala stolnicului, Brâncoveanu a înțeles să-și alcătuiască o cancelarie foarte activă și eficace², dotată cu dieci pentru limbile latină și italiană (Giovanni Candido Romano, Anton Maria Del Chiaro), greacă și turcă (clucerul Afenduli din Constantinopol), germană (medicul Bartolomeo Ferrati), polonă (pisarul Andreas Wolff), rusă și ungară (pisarul Teodor Corbea) și operînd cu cifru³. Astfel domnul a ajuns să întrețină o întinsă corespondență nu numai cu suveranii vremii, dar și cu oameni de stat, generali, ambasadori ai marilor puteri la Constantinopol ș.a. Se cunosc pînă în prezent — în bună măsură editate — 59 de scrisori adresate în Rusia (7 țarului Petru cel Mare, 19 cancelarului Feodor Alexeievici Golovin, 30 succesoriului acestuia, Gavril Ivanovici Golovkin,

¹ Vezi, în anii din urmă, aprecierile din monografiile datorate lui Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Constantin Brâncoveanu și epoca sa*, București, 1967, p. 69—73; Ștefan Ionescu, P. I. Panait, *Constantin vodă Brâncoveanu. Viața-Domnia-Epoca*, București, 1969, p. 396—408; C. Șerban, *Constantin Brâncoveanu*, București, 1969, p. 114—136.

² Anton Maria Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (ed. N. Iorga), București, 1914, p. 157.

³ Cf. Paul Cernovodeanu, *Bucarest important centre politique du sud-est européen à la fin du XVII-e siècle et au commencement du XVIII-e*, în „Revue des études sud-est européennes“, IV, 1966, no. 1—2, p. 155.

și una guvernatorului Kievului, cneazul Dimitri Mihailovici Golițin⁴; 35 de scrisori expediate imperialelor (una împăratului Leopold I, 4 împăratului Iosif I, 2 împăratului Carol al VI-lea și una împărătesei-mame Eleonora, cite una cancelarului Franz Ulrich Kinsky, contelui Ernst von Herberstein și comandanților Doria, Heissler, Glöckelsberg și Rabutin, 4 generalului Federico Veterani, 3 diplomatului Luigi Ferdinando Marsigli, 6 comandantului general Étienne conte de Stainville și 8 internunțului la Poartă Ignaz von Quarient)⁵; cite o scrisoare regelui Ludovic al XIV-lea al Franței, suveranului pontif, papa Clement al XI-lea⁷, și nunțiului apostolic la Viena, Andrea de Santa Croce; 34 de scrisori adresate unor principii și demnitari maghiari, în parte insurgenți curuți (6 către Mihail I Apafi, 6 către Francisc al II-lea Rákóczi, 14 cancelarului Mihály Teleki, cite două conților Sándor Károly și Lőrincz Pekri și cite una primatului Ungariei, cardinalul Leopold Kollonich, și nobililor Zsigmond Boer, Mihály Mikés și László Székely)⁸; 11 scrisori destinate Poloniei (3 regelui August al II-lea de Saxonia, 7 marelui hatman al coroanei Adam Mikolaj Sieniawski și una trimisului extraordinar la Poartă, voievodul Mazoviei, Stanislav Chometowski)⁹; 16 scrisori adresate diplomatului englez, lordul William Paget, ambasadorul regelui William al III-lea la Poartă¹⁰; trei misive către bailul Veneției la Constantinopol, Ascanio Giustinian¹¹; 30 scrisori adresate înalților ierarhi și demnitari greci (cite una

⁴ Al. A. C. Slourdza, *Constantin Brancovan, prince de Valachie, 1688—1714. Son règne et son époque*, vol. III, Paris, 1915, p. 18, no. 2; p. 19 no. 3; p. 22. no. 5; p. 24, no. 7; p. 27—28, no. 14; p. 41, no. 25; p. 48, no. 31, *passim*; *** *Istoričeskiye sveazi narodov SSSR i Ruminiy v XV—načale XVIII B*, tom. III 1673—1711, Moscova, 1970, p. 101—105, no. 30; p. 163—166, no. 47; p. 200—202, no. 55; p. 209—212, no. 58; p. 221—222, no. 65; p. 224—228, no. 67; p. 228—229, no. 68; p. 246—248, no. 77, *passim*; L. E. Semenova, *Neopublikovannije dokumenty po istorii rusko-valaških otnošenij načala XVIII v.*, în vol. *Slavjano-balkanskiye issledovanija*, Moscova, 1972, p. 282—290, etc.

⁵ Pentru care vezi E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. V₁, București, 1885, p. 278—279, 387, 391, 394, 397—398, 511—512; vol. VI, București, 1878, p. 36—37, 58—61, 92, 128, 138; N. Iorga, *Documente privitoare la Constantin vodă Brâncoveanu, la domnia și sfârșitul lui*, București, 1901, p. 89—91; C. Giurescu și N. Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*, București, 1907, p. 31—32, 77—78, 119—120, 123—124, 149—152, 165—166, 176, 187—188, 197—198, 202, 212—214, 230—231, 247—250, 253—254 etc.

⁶ A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. XI, București, 1939, p. 446—447, no. 275.

⁷ Virginia Vasiliu, *Constantino Brâncoveanu e il Cattolicesimo. Alcune notizie nuove intorno alla sua politica religiosa* în „Ephemeris Dacoromana”, Roma, II, 1925, p. 112—113.

⁸ I. Ardeleanu, *Istoria diecesei româno-greco-catolice a Oradiei Mari*, I, Gherla, 1883, p. 151—153; *Monumenta Comitatalia regni Transylvaniae*, vol. 16, Budapest, 1893, p. 265; vol. 20, Budapest, 1897, p. 173—174, 200—201, 209, 211—212; E. Hurmuzaki, *Documente ...* vol. IX₁, București, 1897, p. 440, 442, 447; A. Veress, *op. cit.*, XI, p. 177—178, no. 127; p. 239—240, no. 157; p. 243—246, no. 160; p. 251—253, no. 164; p. 298—299, no. 188; p. 316—317, no. 203; p. 330—331, no. 210, *passim*; scrisorile adresate lui Rákóczi, Pekri și Mikés sînt inedite.

⁹ Gh. Duzinchevici, *Documente din arhivele polone relative la istoria românilor (secolele XVI—XIX)*, Vălenii de Munte, 1935, p. 12, no. III (scrisoare către August II din 2 august 1704); Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVII-lea*, București, 1983, p. 337—338; no. 208 (scrisoare către August II din 1 mai 1698); restul misivelor sînt inedite.

¹⁰ E. D. Tappe, *Documents concerning Rumania in the Paget Papers* în „The Slavonic and East European Review”, XXXIII (1954), no. 80, p. 203—208; P. Cernovodeanu, *Arhiva diplomatică a lordului William Paget (1637—1713)* în „Revista Arhivelor”, an. LII (1975), vol. XXXVII, no. 1, p. 89—92; scrisorile sînt inedite, cu excepția celei din 17/27 octombrie 1698 publicată de Tappe, *op. cit.*, p. 206.

¹¹ Valeriu Papahagi, *Correspondența inedită a lui Constantin Brâncoveanu cu bailul Ascanio Giustinian* în „Revista istorică”, XVII (1931), no. 7—9, p. 169—176.

patriarhului Dosithei II Notara al Ierusalimului, soborului înalților prelați din Ierusalim, mitropolitului Climent al Adrianopolului și mitropolitului Climent de Ianina, 8 patriarhului Hrisant Notara al Ierusalimului, 4 lui Ianache Cariofil, mare retor al bisericii constantinopolitane și 14 fiului acestuia, Ralaki Cariofil)¹²; 9 misive destinate emisarilor domnești: clucărul Afenduli (1), ceașul brașovean David Corbea la Moscova (1) și postelnicul George Castriota (6)¹³ și în sfârșit 83 de scrisori expediate în Transilvania (78 magistraților sași brașoveni, 4 celor sibieni și una comunității românilor din Scheii Brașovului)¹⁴. Din totalul celor 282 scrisori — identificate pînă astăzi¹⁵ — trimise de Brâncoveanu diferiților destinatari, mai mult de jumătate, adică 170, au un caracter politic și diplomatic. Această așteptabilă cifră îl arată ca pe unul dintre domnii cu cea mai dinamică activitate pe plan extern, alăturîndu-l de Mihai Viteazul de la care se cunosc 240 de astfel de misive¹⁶.

În studiul de față ne propunem să publicăm dintre ineditele lui Constantin Brâncoveanu — ca o dovadă în plus a 'prodigioasei sale activități — textul a 11 scrisori descoperite în cursul unor cercetări efectuate atît în arhivele din țară, cît și în cele de peste hotare, în R. P. Polonă și R. P. Ungară¹⁷. Toate sînt originale, dictate de domn și traduse în limba latină de decii de cancelarie, purtînd iscălitura sa autografă în caractere chirilice (cîteodată însoțită și de transcrierea ei în latină), iar pe plicuri, unde se specifică numele destinatarilor, figurînd sigiliul mic domnesc, hexagonal, aplicat în ceară roșie. După cuprins și adresanți, ele se referă la relațiile domnului — în contextul situației internaționale existente — cu nunțiul apostolic de la Viena, cu regele Poloniei și marele hatman al coroanei, în sfârșit cu principele Rákóczi, conducătorul răscoalei curuților și cu unii din partizanii săi.

¹² E. Hurmuzaki, *Documente ...* vol. XIV₁, București, 1915, p. 272—274, 297—299, 386—388, 411—414, 487—488, 491—492, 534—537, 578—581, vol. XIV₂, București, 1936, p. 59—60, 78; P. Cernovodeanu et M. Caratașu, *Lettres du Prince de Valachie Constantin Brancovan aux savants grecs Jean et Ralakis Caryophyllis* în „Revue des études sud-est européennes”, XIX (1976), no. 1, p. 152—164.

¹³ Al. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan ...* p. 36, no. 24; p. 288, no. 312; N. Iorga, *Scrisori de familie ale vechilor Brâncoveni*, în „Analele Academiei Române”, seria a III-a, M.S.I., XVI (1934), p. 203—204; *Istoričeskije svezi narodov SSSR i Rumînij ...*, III, p. 139—141, no. 39; L. E. Semenova, *Russko-Valaškije polițičeskije svezi (1712—1713 gg.)*, Moscova, 1966, p. 1—9.

¹⁴ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Scheii (1700—1783)* vol. I, Brașov, 1901, p. 15—16, nr. VIII; E. Hurmuzaki, *Documente ...* vol. XV₁, p. 1446, 1458, 1460, 1461, 1465, 1466, 1467, 1469, 1470, *passim*; Norbert Salmen *Scrisori vechi* în „Țara Birsei”, VI, 1934, nr. 4, p. 369—372 etc.

¹⁵ N-au fost găsite, deocamdată, cele menționate în diferite izvoare ca fiind adresate principelui Imre Thököly, conducătorul primei răscoale antihabsburgice a cuiștilor, comitelui Jakob Collyer, ambasadorul Olandei la Poartă, marchizului Charles de Ferriol, ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Constantinopol ș.a.

¹⁶ Vezi Constantin Șerban, *Contribuții la repertoriul corespondenței politice și diplomatice a lui Mihai Viteazul* în vol. *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, București, 1975, p. 269—276. Este interesant de observat că, în comparație cu contemporanii săi, Brâncoveanu a întretinut cea mai voluminoasă corespondență, deoarece de la stolnicul Constantin Cantacuzino nu se cunosc astăzi decît 170 de scrisori [între 159 semnalate anterior de C. Șerban, *Contribuția la repertoriul corespondenței stolnicului Constantin Cantacuzino* în „Studii. Revistă de istorie”, 19 (1966), nr. 4, p. 683—705] și numai 70 de la Dimitrie Cantemir [pentru care vezi mai nou, P. Cernovodeanu, A. Lazea și M. Caratașu, *Din corespondența inedită a lui Dimitrie Cantemir*, în „Studii. Revistă de istorie”, 26 (1973), nr. 5, p. 1023—1048].

¹⁷ Pentru care vezi P. Cernovodeanu, *Călătorie de studii în R. P. Polonă* în „Studii. Revistă de istorie”, 23 (1970), nr. 3, p. 820—821 și *Călătorie de studii în R. P. Ungară*, în „Studii. Revistă de istorie”, 26, 1973, nr. 3, p. 612—613.

Cea dintii scrisoare, adresată din București la 24 martie 1698 reprezentantului papei Inocențiu al XII-lea la curtea împăratului Leopold I, anume Andrea de Santa Croce¹⁸, menționează ca emisar activ între cercurile catolice din Apus și Brâncoveanu pe misionarul franciscan Elias Matejanić, rezident pe lângă domnia București și preot la biserica „baraților” din orașul de scaun al Țării Românești. În 1697¹⁹. Domnul își îmbunătățește considerabil relațiile cu Viena în această perioadă²⁰ iar stringerea legăturilor cu nuntiiu papal, întrucât Sfintul Scaun era partenerul „Ligii Sfinte” încheiate de Imperiul habsburgic cu Polonia și Venetia împotriva otomanilor, indică clar opțiunile lui Brâncoveanu de a imprima un curs dinamic politicii externe a Țării Românești, apărându-i interesele detașate în mod net și distinct de cele ale Porții.

O altă scrisoare adresată de Brâncoveanu regelui August al II-lea la 2 decembrie 1713, din Tirgoviște, se plasează într-un alt context și anume în acela destul de agitat și confuz urmînd încheierii păcii de la Prut între Rusia lui Petru cel Mare și Poarta otomană, care nu fusese însă ratificată de Poartă; Polonia în calitate de aliată a Rusiei, participase la campania țarului iar tratativele inițiate

¹⁸ Andrea de Santa Croce (m. 1712), originar din Roma, arhiepiscop titular de Seleucia, a funcționat ca nuntiu apostolic în Polonia (24 iunie 1690 — 27 mai 1696), apoi la Viena (16 iunie 1696 — 16 ianuarie 1700), fiind promovat cardinal în noiembrie 1699 (cf. L. de Mas Latrie, *Trésor de chronologie, d'histoire et de géographie...*, Paris, 1889, p. 1235 și L. Bittner, L. Gross, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden, (1648)*, I. Bd. (1648—1715), Berlin, 1936, p. 381. 384. Într-o scrisoare în limba italiană trimisă din Viena, la 31 mai 1698, unui reprezentant al Congregației *De Propaganda Fide*, Santa Croce își manifesta satisfacția pentru activitatea lui Matejanić „nato et educato in Valachia” contînd pe sprijinul acestuia în influențarea lui Brâncoveanu de a manifesta înțelegere pentru comunitatea catolică din Țara Românească și Bulgaria și față de intenția reunirii celor două bisericii, papistașă și ortodoxă, sub oblăduirea Habsburgilor (Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, colecția, Achiziții Noi, din fosta colecție Maria Mavrocordat). Documentul e semnalat cu emitentul și destinatarul indicați în mod eronat și la rubrica *Îmbogățirea Fondului Arhivistice Național* din „Revista Arhivelor”, anul LVI, 1979, vol. XLII, nr. 2, p. 165.

¹⁹ Elias Matejanić născut și educat în Țara Românească a fost recomandat generalului Veterani de stolnicul Constantin Cantacuzino (înainte de 1695), spre a putea urma studii superioare la Florența. În 1697 se afla din nou în principatul muntean, fiind folosit ca intermediar între Brâncoveanu și curtea imperială. Succesorul lui Santa Croce la nunțiatu din Viena, Giovanni Antonio de Via, arhiepiscop de Rimini, îl recomandă din nou pe Matejanić, la 5 august 1700, pentru a-și continua misiunea apostolică în Țara Românească, iar la 11 martie 1702 comunica Congregației *De Propaganda Fide*, la Roma, că decanul diecezei catolice din Bulgaria, Ioan Dejanović, solicită ca amintitul cleric să fie strămutat ca misionar de la București la Filipopoli (Plovdiv). Totuși Matejanić a continuat să-și îndeplinească atribuțiile ecleziastice în Țara Românească, unde îl întîlnim chiar la 29 octombrie 1714, raportînd Congregației tutelară că s-a închinat noului domn Ștefan Cantacuzino de la care a obținut promisiunea unui sprijin financiar pentru biserica Bărăția din București. Pentru toate acestea vezi I. Bianu, *Documente inedite din Arhivul Propagandei* în „Columna lui Traian” IV, 1883, p. 267—269, no. XVIII, 1887, p. 321—323, no. XXCVII—CCXIX; G. Călinescu, *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia nei secoli XVII e XVIII* în „Diplomatarium Italicum”, Roma, I, 1925, p. 146—147, no. XLV și V. Vasiliu, *C. Brâncoveanu e il Catholicismo...*, p. 121—122.

²⁰ După ciocnirile armate din 1690, Brâncoveanu a reluat, treptat relațiile cu Viena, a sprijinit misiunea de pace a emisarului imperial, contele Marsiglii la Poartă, ca și mediația anglo-olandeză de încetare a ostilităților între partenerii din „Liga Sfintă” și otomani, iar datorită informațiilor discrete transmise curții imperiale despre otomani, domnul Țării Românești a reintrat în grațiile împăratului Leopold I care în 1695 i-a acordat chiar titlul de principe al Sf. Imperiu Romano-german, cf. N. Iorga, *Viața și domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1914, p. 86—102.

pentru reglementarea situației litigoase existente se mai prelungeau, încă, la Constantinopol, cu atât mai mult cu cât oponentul lui August Stanislaw I Lesczynski, era susținut de Carol al XII-lea al Suediei, aliatul Porții²¹. Și în aceste împrejurări, Brâncoveanu și-a demonstrat devotamentul — manifestat totdeauna, deși cu evidentă și firească discreție — față de adversarii otomanilor, nădăruind să se ajungă la consolidarea păcii și în acest greu încercat colț al Europei, și să se pună, astfel, capăt frământărilor existente, ivite ca repercusii ale Războiului Nordic și ale crizei ce domnea în raporturile ruso-otomane.

Pe aceeași linie de preocupări se plasează și scrisoarea trimisă de domnul Țării Românești, cu ceva timp mai înainte, la 17 septembrie 1713, marelui hatman al coroanei Adam Mikołaj Sieniawski²² confirmând angajarea sa față de Rusia și Polonia, prin transmiterea corespondenței confidentiale între Varșovia-Constantinopol și St. Petersburg și exprimând speranța reglementării pașnice a contenciosului existent între poloni și otomani²³.

În sfârșit, ultimul lot de scrisori pe care-l publicăm se referă la raporturile întreținute de Brâncoveanu cu răscolaii curuți ai lui Francisc al II-lea Rákóczi. Sase epistole sînt adresate însuși conducătorului răscoalei, iar două comitetului Lőrincz Pekri. În cea dintîi misivă, datată 28 martie 1704, Brâncoveanu făcea cunoscută lui Rákóczi primirea faimosului manifest-program al rebelilor, intitulat *Recrudescunt inclitae Gentis Hungariae vulnera* difuzat din Munkács (Mukačevo) la 7 iunie 1703 și destinat aducerii la cunoștința tuturor conducătorilor țărilor europene a felurilor urmărite de cei ce au ridicat armele împotriva opresiunii habsburgice²⁴. Domnul Țării Românești mulțumea pentru documentul trimis și-l asigura pe Rákóczi de intenția sa de a păstra bune relații de vecinătate cu dînsul. La 27 mai 1707, din București, Brâncoveanu, care primise pe emisarul curuților, contele Pekri, felicita pe Rákóczi pentru reinvestirea sa ca principe al Transilvaniei în Dieta de la Tîrgu Mureș (5 aprilie 1707) și, regretînd faptul de a nu fi

²¹ Amănunte la P. Cernovodeanu, *Anglo-Dutch Mediation in the Russo-Turkish Peace Treaty of the Prut (1712—1713)* în „Southeastern Europe/L'Europe du Sud-Est” Tempe, Arizona (S.U.A.) 5, 1978, no. 1, p. 88—101.

²² Adam Mikołaj Sieniawski (1666—1726), a îndeplinit funcțiile de staroste de Lwów și Rohatyński și voievod de Belz (din 1692), mare hatman al coroanei (din 1706) și castelan de Krakow din 1710, [cf. J. N. Bobrowicz, *Herbarz Polski*, tom. VIII, Lipska (Leipzig), 1841, sub voce și *** *Wielka Encyclopedia Powszechna PWN*, vol. X, Warszawa, 1967, p. 503]. Domnul Țării Românești a întreținut o corespondență destul de susținută cu Sieniawski, căruia i-a trimis între 30 iunie 1710 și 17 septembrie 1713 nu mai puțin de 6 epistole cifrate, în limba polonă, toate referitoare la preliminariile campaniei de la Prut și la urmările ei, cf. Muzeum Narodowe w Krakowie, *Biblioteka Czartoryskich*, ms. III 5858, f. 19. 238, f. 19.240 a-b., 19.242 a-d, 19.244 a-f, f. 19.245 a-d și f. 19.246 a-c. În aceleași probleme s-a adresat Brâncoveanu în 1713, în limba polonă și voievodului Mazoviei Stanislaw Chomętowski (1873—1728), trimis extraordinar la Poartă între 1712—1713. cf. Archiwum Korone Warszawskie, *dział Mold. i Wolosk*, Karton 43, no. 144 (Inw. Now); în copie fotografică la Biblioteca Academiei R. S. România, Foto XXI/80.

²³ Tratatul de pace între poloni și Poartă s-a încheiat la 22 aprilie 1714: amănunte la Willem Theyls, *Mémoires pour servir à l'histoire de Charles XII roi de Suède*, Leyde, 1722, p. 162—163.

²⁴ Despre trimiterea acestui manifest la București amintește și stolnicul Cantacuzino în scrisoarea sa adresată la 2 mai 1704 ceașului David Corbea, emisarul Țării Românești la curtea lui Petru cel Mare, cf. P. Cernovodeanu, *Primele știri privitoare la insurecția rákócziiană în corespondența stolnicului Constantin Canacuzino din anii 1703—1704 în Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea maghiară* vol. I, București, 1976, p. 93—94. Însuși Rákóczi revenea într-o scrisoare trimisă lui Brâncoveanu la 11 august 1704 asupra trimerii manifestului său, insistînd asupra legitimității ridicării sale împotriva opresorilor habsburgici. Ráday Könyvtár (Biblioteca R.) Budapest, *Ráday család* (Familia R.) kt. 108 csómo, IV d/2—16, no. 2.

foșt reprezentat la această ceremonie, îl trimitea pe ceașul Sava Brancovici²⁵ ca să-i exprime urările sale și dorința de a promova cele mai cordiale legături între ei. Din cuprinsul altor două scrisori adresate lui Rákóczi din București, la 30 ianuarie 1708, și din Potlogi, la 27 mai 1708²⁶, rezultă că Brâncoveanu se slujea de serviciile emisarului curuț Iacob Grabarics pentru a păstra relațiile cu conducătorul răscoalei, unele probleme confidentiale ce nu puteau fi încredințate scrisului urmînd a fi explicate prin viu grai de amintitul sol; în ambele misive Brâncoveanu își reîntărea sentimentele de prietenie față de Rákóczi dar într-o nuanță puțin formală. Într-adevăr, Brâncoveanu, care întreținuse relații destul de strînse și cu imperialii, în pofida atitudinii autoritare a acestora în Transilvania și a politicii de atragere forțată a românilor la unirea cu Biserica Romei, își dădea seama că Rákóczi și partizanii săi, izolați și neajutați de aliații lor de peste hotare, aveau puține șanse de reușită în fața forțelor copleșitoare ale împăratului de la Viena. Totuși, ca urmare a alianței încheiate între Rákóczi și Petru cel Mare, Brâncoveanu, ca bun diplomat, și-a menținut relațiile cu conducătorul curuților, manifestînd chiar o atitudine umanitară față de refugiații găzduiți în țările române²⁷. Astfel, la 14 decembrie 1708, din Tîrgoviște, domnul intervenea pe lingă Rákóczi pentru contele Pál Teleki²⁸, care se retrăsese în Țara Românească, rugîndu-se să fie trimiși de sărbători soția și copiii pribeagului — ținuți ostateci de curuți — pentru alinarea suferințelor acestuia, punîndu-se garant pentru securitatea celor reclamați, prin însoțirea lor de către un emisar special trimis de la curtea domnească, iar la 1 august 1709, tot din Tîrgoviște, Brâncoveanu asigura pe Rákóczi că va face tot ce îi este în putință pentru a veni în sprijinul curuților refugiați în Moldova²⁹.

În sfîrșit, în scrisorile adresate contelui Lörincz Pekri, comandantul oștirii lui Rákóczi din Transilvania, domnul Țării Românești îi făcea cunoscută atitudinea sa în mai multe probleme. Astfel în misiva expedită din Obilești la 8 septembrie 1704, Brâncoveanu deplîngea arestarea cancelarului Transilvaniei, contele Miklós Bethlen, de către autoritățile imperiale, deși acesta nu simpatiza cu cauza curuților, ci făcuse doar o încercare de a asigura, printr-o altă soluție, viitorul principatului

²⁵ Asupra acestui personaj vezi scrisoarea stolnicului Cantacuzino adresată ceașului David Corbea din 20 iulie 1704, cf. P. Cernovodeanu, *op. cit.* p. 99.

²⁶ În aceeași zi, Brâncoveanu a scris o epistolă în limba maghiară și contelui Mihály Mikes, mai marele căpitan al celor Trei Scaune Secuiești, consilierul intim al lui Rákóczi, refugiat în Moldova, mulțumindu-i pentru oferta făcută de a trimite corespondența adresată conducătorului răsculaților curuți prin intermediul său, cf. Magyar Országos Levéltár, Budapeșt, *G 15 Aspremont*, Caps. A 1, fasc. 16, no. 13 (f. 31—32).

²⁷ Cf. P. Cernovodeanu, *Das Echo des Rákóczi — Aufstandes in der Walachei und in der Moldau* în vol. *Ostmitteleuropäische Bauern bewegungen*, Budapeșt, 12—15.9.1972, Budapeșt, 1976, p. 83—90.

²⁸ Pál Teleki (1679—1731), fiul fostului cancelar al Transilvaniei din timpul domniei principelui Mihail I Apafi, Mihály Teleki, căzut în bătălia de la Zărnești (21 august 1690); Pál Teleki a fost însurat cu Kata Vay și a avut drept copii — printre alții — pe Adám Teleki (1703—1769). Cf. István Bakács, *A Teleki család iratai. Repertorium* (Manuscrisele familiei Teleki. Repertoriu). Budapeșt, 1970, p. 4, pl. I.

²⁹ Și stolnicul Cantacuzino a manifestat aceeași atitudine umanitară față de curuți, scriînd la 16 mai 1708 contelui Mikes, în Moldova, că-l va ajuta cu bani [cf. N. Iorga, *Francisc Rákóczi al II-lea înviătorul conștiinței naționale ungurești și românii* în „Analele Academiei Române“, seria II-a, M.S.I., tom. XXXIII (1910—1911), p. 13] iar la 10 august 1709 asigurîndu-l pe Rákóczi de sprijinul ce-l va acorda refugiaților din Moldova [cf. P. Cernovodeanu, *Constantin Cantacuzino stolnicul. Corespondență diplomatică. Scrisori londoneze și budapeștane*, în „Manuscriptum“, VII (1976), nr. 4 (25), p. 160—161, no. III].

Transilvaniei³⁰. Domnul îl încredința pe Pekri că va interveni pentru Bethlen la Viena și își manifesta speranța că împăratul Leopold I va grația pe cel învinuit fără teme. O a doua scrisoare adresată lui Pekri din București la 31 ianuarie 1705 are un conținut mai ermetic și se referă la un răspuns pe care îl va transmite verbal acestuia, nădăjduind în respectarea bunelor relații de vecinătate și apărarea intereselor reciproce; s-ar putea ca domnul să se refere aici la unele încălcări ale negoțului cu care se îndeletniceau oamenii săi în centrele urbane din sudul Transilvaniei, rămase sub stăpânirea imperialilor și ale căror mărfuri fuseseră confiscate de curuți³¹.

Deși disparate din punctul de vedere al problemelor abordate și inegale ca importanță, scrisorile lui Constantin Brâncoveanu, care văd acum pentru întâia oară lumina tiparului, reflectă neîndoios preocupările sale foarte diverse, cunoașterea perfectă a realităților politice din țările vecine și grija sa permanentă de a asigura poziția de neutralitate și pace a principatului muntean în viltorea conflictelor ce opuneau pe otomani adversarilor lor sau pe imperiali supușilor lor oropsiți. (*Va urma*)

PAUL CERNOVODEANU

Documente diplomatice portugheze despre răscoala din 1784

Ecoul răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan a străbătut distanțele pînă la Lisabonă și St. Petersburg. Ne-a spus-o „Suplimentul” elaborat în anul 1983 de Arhivele Statului pentru „Ghidul Microfilmelor”¹. Datorită acestui instrument de informare științifică am avut posibilitatea să cercetăm câteva documente diplomatice inedite provenite din arhiva legațiilor Portugaliei de la Viena și St. Petersburg din anii 1784—1785 și să oferim în continuare extrasele privind acest eveniment important al istoriei noastre naționale.

Rapoartele trimise ministrului de externe da Sa e Mello², de contele Oyenhausen³ și Agostinho Neri, rezidenți portughezi la Viena și de Francesco Joseph d'Oliveira, diplomat în capitala Rusiei, informau că în extremitatea estică a Imperiului habsburgic izbucnise o răscoală a țăranilor români. Diplomații lusitani au

³⁰ În vara anului 1704 comandantul forțelor imperiale din Transilvania, generalul Louis Bussy de Rabutin, a arestat pe cancelarul Miklós Bethlen (1642—1716) sub pretext de complot și crimă de lez-majestate, întrucît a găsit printre hîrțile sale un proiect vizînd rezolvarea situației din Transilvania potrivit căruia după ce Rákóczi ar fi fost amnistiat și i s-ar fi restituit bunurile, coroana țării ar fi putut fi oferită unui principe protestant-german, însurat cu o arhiducesă austriacă, noul stat urmînd a plăti doar o contribuție anuală împăratului dar și Porții otomane și să beneficieze de toate privilegiile unei largi autonomii. Acest proiect a circulat în manuscris ca o așa-zisă copie a unei tipărituri inexistente (*Columba Noë cum ramo olivae...*) semnată cu un nume fictiv (Gotheфридус Фридерicus Veronensis) și adresată cu precădere împăratului Leopold I și reginei Ana Stuart a Marii Britanii. Trimis sub escortă la Viena și judecat, Bethlen a fost internat pînă la sfîrșitul vieții. Vezi amănunte la István Juhász, *Bethlen Miklós politikai pere* (Procesul politic al lui B. M.) Cluj, 1945, p. 45.

³¹ Cf. M. Iorga, *Francisc al II-lea Rákóczy... și românii*, p. 6—7. Cu Lörincz Pakri (nr. 1709) a întreținut relații epistolare și cu stolnicul cantacuzino (ibidem, p. 12—13).

¹ *Ghidul microfilmelor — Supliment*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1983, p. 22, 25.

² Lima, Henrique de Capos Ferreira, *Documentos relativos ao Conde de Oyenhausen e sua família*, în „Buletin de Arquivo Histórico Militar”, 1921.

³ Cf. *Enciclopedia Lusa-Brasileira*, vol. 26.

utilizat la Viena, pentru datele cuprinse în rapoartele lor, știrile aduse din Transilvania de curierii baronului Samuel von Brukenthal, guvernatorul acestei provincii românești⁴.

Firește, parcurgerea informației portugheze plecată din capitala Austriei ne dovedește că diplomații urmăreau împrejurările în care a izbucnit, s-a desfășurat și a fost înăbușită răscoala, cauzele unei ridicări atât de puternice și implicațiile sale sociale și economice⁵ pentru imperiul habsburgic. Raportul lui d'Oliveira ne dezvăluie faptul nerelatat pînă acum în istoriografia răscoalei că în cercurile diplomatice de la St. Petersburg au circulat atunci portretele lui Horea și Cloșca⁶. Această constatare și cercetările noastre în arhivele Uniunii Sovietice⁷ ne îndeamnă să credem că știrile despre răscoală n-au pătruns în opinia publică rusă din secolul al XVIII-lea, autoritățile țariste veghind cu strășnicie ca evenimentele să nu fie cunoscute și, totodată, să desprindem concluzia că o investigație în arhivele altor reprezentanțe diplomatice ale vremii din capitala imperiului rus ne-ar putea dezvălui știri noi, mai ales despre ecoul luptei sociale și naționale a românilor de la sfîrșitul anului 1784 și începutul celui următor.

Interesîndu-se de felul cum decurgea urmărirea căpeteniilor românilor, Horea și Cloșca (Hora e Kloska), Agostinho Neri relatează că portretele celor doi luptători ar fi fost însoțite de blazoanele „pe care Horea și le atribuia” și care stîrniseră mare curiozitate.

Putem afirma, pe temeiul corespondenței diplomatice portugheze din cîteva capitale europene, că ecoul răscoalei românilor din Transilvania a ajuns nu numai pe țărmurile europene ale Mării Baltice și Oceanului Atlantic, ci chiar pe continentul american și în alte părți ale lumii unde Portugalia avea colonii, iar „Gazeta de Lisboa” seosea transmițînd asemenea știri.

Menționăm că verificarea traducerii din limba portugheză a textelor a fost efectuată de dr. Mariana Hanganu, cercetător al Institutului de lingvistică din București, căreia îi mulțumim și pe această cale.

CONSTANTIN ȘERBAN

1

1784 noiembrie 20, Viena. Agostinho Neri către Ayres de Sa e Mello despre răscoala izbucnită în Transilvania.

[...] A 14 do corrente chegarão aqui successivamente quatro Estafetas mandadas pelo governo de Transilvania a Corte, com a noticia de haver huma rebelião formal naquella Provincia a causa fundamental della provem de huma Ley do Imperador, em que se dá a liberdade aos homens do campo a pagarem a Corvée, a quo são obrigados ao Imperador em productos ou em dizheiro, estes homens a maior parte des quaes são Vallacos, e da Religião de Gregos desunidos, interpretando mal o sentido da Ley tehnão para si qem, facarão escutos da vassalagem divida aos Senhores territoriaes e os quaes procurando de os obrigar por forza, elles se ajuntarão em bandos; elegerão por seu chefe hum chomado Oreck, de sua seita, investirão com as casas dos Nobres, de que matarão vinte pessoas, tem devastado hum terreno de 13 legoas em que entrão 15 villas, i aldeias fazendo nellas, e nos seus habitantes horivel estrago; o numero dallas chega,

⁴ C. Gölner, *Der Kaiser und sein Governator Joseph II Samuel von Brukenthal*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde” 2/1970, p. 5—18.

⁵ În arhiva legației din Viena se află copia documentului intitulat „Dispozițiile” dat de Iosif al II-lea, împăratul Austriei la 30 martie 1785, pentru ameliorarea situației supușilor și care a precedat cunoscuta patentă imperială din 22 august 1785.

⁶ Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 16, c. 78 anexa 11.

⁷ C. Șerban, *Călătorie de documentare în U.R.S.S.*, în „Revista de istorie”, 6/1979, p. 1161—1163.

ja a 13 homens, e vai crescendo cada vez mais; os quais estão determinados a fazerem vigorose resistencia; ajudando se a isto hume especie de fanatismo de quererem matar os que não seguem a sua Seita, venho a saber que Sua Imp(era-dor) Magestade madou ir maies dois Regimentos aquella Provincia para aplacar aquelle tumulto de melhor mod possível [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 12, c. 533, 535.

[...] La 14 ale anului curent au sosit aici, una după alta, patru ștafete trimise de guvernatorul Transilvaniei la Curte, cu știrea despre o răscoală pregătită în acea provincie, motivul principal provenind de la o lege a Împăratului în care se dau libertăți țărănilor de a plăti corvoada în produse sau în bani celor cărora le sînt obligați. Acești oameni sînt în cea mai mare parte români și de religie greco-catolică; interpretînd greșit spiritul legii, ei zic că sînt liberi să plătească darea de vasal (*sic*) seniorilor pămîntului care căutînd să-i oblige prin forță, ei se ajută în bande; alegînd în fruntea lor un om de aceeași religie numit Oreck¹, pe care l-au împuternicit, ei au mers contra caselor nobililor, în care au ucis 20 persoane și au devastat un terer de 13 leghe, în care intrau 15 orașe și sate, făcînd în ele și locuitorilor o devastare oribilă; numărul lor este de aproape 13 mii și este pe cale să crească din ce în ce mai mult; ei sînt determinați <în acțiunea lor> să opună o puternică rezistență ajutîndu-se de un fel de fanatism, în dorința de a ucide pe cei care nu le urmează doctrina; sînt pe cale să aflu că Maiestatea Sa Imperială a cerut să meargă mai multe regimente în acea provincie cu scopul de a aplana cît mai bine acea răscoală [...]

2

1784 noiembrie 27, Viena. Agostinho Neri comunică lui Ayres de Sa e Mello noi amănunte cu privire la desfășurarea răscoalei din Transilvania și promisiunile făcute de împăratul Iosif al II-lea pentru iertarea condiționată a răsculaților.

[...] Fa nem cade esta semana para Comandante da Transilvania o Tenente General Conde de Fabris que partio a 24 de corrente paraaquel la provincia com ordon expressa de uzar do directo de talcão contra os rebelles ago numero tinha crescido, ose tinha augmentado de modo a sua crueldade que queimarão vivo o cazenheiro de Conde de Bethlen Vice Presidente de Justiça, e devastarão perto do 60 aldeias; os chefes que presentamente os conduzem são trez, chegando a ma ouradia a quererem accommetter as Cidades de Hermanstadt, e de Clausenburg; mas forão rechaçades pela artilharia daquellas Praças; e sabe so, depois da ordem que tiverão quatre Regimentos para reforcarm as ttopas da Transilvania, que o numero dos insurgentes tem diminuido consideravelmente, o que se tînhão em tranhado pelos matos dos montes; e que o Imp(era)dor prometteo perdão geral a todos, com a condição delles entregarem os principaes motores para serem justicados como merecem suos delictos [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 12, c. 543.

[...] <A fost numit> în această provincie în funcția de comandant al Transilvaniei și general locotenent contele de Fabris; <acesta> a plecat la 24 crt. spre acea provincie cu ordinul expres de a se folosi contra răsculaților, în mod direct, armele de foc; numărul acestora tinde să crească, chiar <răscoala> în cruzimea sa; ei au ars de viu pe îngrijitorul contelui Bethlen, vicepresedintele Justiției, și au devastat aproape 60 sate; șefii care îi conduc sînt trei, ei s-au întors la reședință și vor să ia cu asalt orașele Sibiu și Cluj; dar ei au fost respinși de artileria din acea parte; și se știe apoi de ordinul pe care îl au patru regimente de a întări trupele din Transilvania; numărul insurgenților s-a micșorat considerabil și ei au intenția să se retragă în pădurile din munți; împăratul a promis amnistia generală tuturor, cu condiția de a i se preda principalii conducători, spre a fi judecați după cum merită după vina lor [...]

¹ Este vorba de Horea.

3

1784 noiembrie 27, Viena. Extras dintr-un articol publicat în ziarul „Wiener Zeitung”, anexat la raportul diplomaților portughezi cu privire la dirzenia răsculaților.

[...] A obstinação dos Vallacos, que se livantarão em bandos no Comitado de Hunyades, que des de o 1 deste mez tem executado varios dasacatos, e violencias contra os Nobres, seus Sennores territoriaes, e contra os seus Bene tendo feito igualmente mas invasoens pos Districtos circumvesinhos de Hungaria, conforme as noticias mais recentes; se acha presentamente dissipada por meio das tropas Imperiaes a Reaes que forão mandadere contra elles, e esta applacada, S(ua) Mag(esta)de o Imperador mandou equella Provincia o Conde de Jankovics, e o General Papilla como Plenipotenciarios para formarem as devassas do caio acontecido, para castigarem os deliquentes, e darem as disposicoens necessarias para restabelecer a ordem e a seguridade publica em hum pe estavel [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 12, c. 548.

[...] Dirzenia românilor care au răsculat mulțimi de oameni din comitatul Hunedoara <continuă>; de la 1 ale acestei luni ei au săvârșit diferite înșulte și violențe contra nobililor, seniorii lor teritoriale, și contra bunurilor lor; ei au făcut la fel multe incursiuni în districtele învecinate Ungariei; potrivit cu știrile mai recente, se află în prezent de împrăștierea lor de către trupele imperiale și regale trimise contra lor pentru a-i potoli. Majestatea sa Împăratul a trimis în acea provincie pe contele de Jancovitz și pe generalul Papilla ca plenipotențiar pentru a face cercetări despre această întâmplare, pentru a pedepsi pe vinovați și a da dispoziții necesare pentru restabilirea ordinii și siguranței publice [...]

4

1784 decembrie 4, Viena. Agostinho Neri către Ayres de Sa e Mello despre înăbușirea răscoalei din Transilvania.

[...] Os avisos mais recentes da Transilvania confirmão atar inteiramente pacificada ao Rebelião dos Wallacos, por meio de hum Tenente Coronel chamado Schultz, a quel farendo huma falla mui prudente, e moderada lles intimou o perdão geral daparte de Sua Mag(esta)de, e que a Junta de Commissarios nomeados pelo Imperador decideria o que fosse justo e de satisfação aos descontentes [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 12, c. 552—553.

[...] Știri mai recente din Transilvania confirmă înăbușirea în totală liniște a răscoalei românilor prin intermediul unui locotenent colonel numit Schultz care, rostind o cuvîntare foarte prudentă și moderată, a anunțat iertarea tuturor de către Majestatea Sa; Adunarea comisarilor numiți de împărat ar decide să se facă dreptate și unde să acționeze și în mod just pentru iertarea nemulțumiților [...]

5

1785 ianuarie 22, Viena. Agostinho Neri către Ayres de Sa e Mello, despre urmărirea conducătorilor răscoalei.

[...] Venho a saber que este Governo mandau esta semana hum destacamento de soldados de cavallo ao encontro dos Rebeldes Hora, e Kloska para os conduzir, como se suppoem a esta Capital; visto estar concluda a Rebelião de Transilvania, crero não sera fora de proposito remetter a V(ostra) Ex(celencia) inclusas as estampas dos Rebeldes referidos, Le as armas que Hora se atribuia, que accupão a curiosidade do Publico em geral [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 12, c. 559.

[...] Abia am aflat că acest guvern a trimis săptămîna aceasta un detaşament de soldaţi călare pentru a-i afla pe răsculaţii Horea şi Cloşca şi a-i duce aşa cum se presupune în capitală; răscoala din Transilvania fiind încheiată, cred că nu este lipsit de temeî să trimit Excelenţei voastre portretele răsculaţilor la care ne-am referit precum şi blazoanele pe care Horea şi le atribuie, <lucru> care stîrneşte curiozitatea publicului larg [...]

6

1785 ianuarie 29, Viena. Agostinho Neri către Ayres de Sa e Mello despre cele două regimente de croaţi trimise în Transilvania pentru a înăbuşi răscoala, precum şi despre cercetările întreprinse pentru a se descoperi dacă răsculaţii s-au înţeles cu vreo putere străină.

[...] A Rebelião de Transilvania posto ques os Chefes eitejão prezos ainda não esta inteiramente apagada, conforme dizem as ultimas relaçoins daquellas partes; pois me segurão que mais dois Regimentos de Croatos rechirão a orden de marchar para reforçar os que secachão na dita Provincia. Sua Mag(esta)de Impe(rador) mandou fazer pela Hungaria as perquesias necessarias sobre o omguim do mencionada liventamenda a fien de saber se comceffeito exialia alguma intelligencia occulta entre os livantados, e alguma outra Potencia, e por mao distas medidas Se provavel que antes da Primavera tudo se terminara com sua plena satisfação [...]

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Portugalia, r. 12, c. 564.

[...] Răscoala din Transilvania, deşi şefii ei au fost prinşi, nu este încă înăbuşită cu totul, potrivit celor spuse în ultimele relatări din acele părţi; sînt asigurat de faptul că au fost trimise în numita provincie încă două regimente de croaţi care au primit ordin să plece acolo şi să întărească pe cele înfrînte. Majestatea sa împăratul a ordonat să se facă cercetări în Ungaria asupra urmărilor numitei răscoale, pentru a afla dacă a fost dat vreun ajutor sau a existat o înţelegere ascunsă între răsculaţi şi o oarecare altă putere; prin intermediul acestor măsuri <se crede> că probabil înainte de venirea primăverii totul se va termina cu mulţumirea lor deplină [...]

7

1785 februarie 11, St. Petersburg. Francesco Joseph d'Oliveira îl informează pe Ayres de Sa e Mello că la Viena a sosit ştirea prinderii capilor răscoalei din Transilvania.

[...] O Embaixador de Vienna recebeo hum Expresso de sui Corte, com a noticia de estarem ja prezos os cabeças dos Rebeldes de Transilvania; e por esta occazião recebeo tambem os Silhouettes destes dous Malfeitosores, que espero por na Presença de V(ostra) Ex(celenci)a pela posta seguinte [...]

Arh. St. Bucureşti, colecţia Microfilme Portugalia, r. 16, c. 76.

[...] Ambasadorul din Viena a primit de la un curier expres de la Curtea dv. ştirea că au fost prinşi capii răsculaţilor din Transilvania şi cu acest prilej s-au primit de asemenea portretele acestor doi răufăcători pe care sper să le trimit Excelenţei voastre cu poşta următoare [...]

8

1785 februarie 26, Viena. Agostinho Neri către Ayres de Sa e Mello despre lista comisarilor imperiali și despre răscoala din Transilvania; printre altele se comunică prinderea celui de al treilea conducător al răscoalei.

[...] Remetta a V(ostra) Ex(celenc)ia pello correio passada a Lista dos Commissarios Regios de Hungaria, e presetemente vai Junta a mesma, mais perfeiter tendo os nomes, e quantidade dos Comitados que ficão sugeitos a cada hum dos Commissarios, os queres se diz, terão titulo de Conselheiros intimos de Estado, c. 6 000 fl. de ordenado.

Pelas noticias mais recentes de Transilvania, parere, que não obstante estar já prezo o terceiro Cabeça de Molim, ainda não se restabelecio inteiramente, a tranquillidade naquellas partes, depois que as tropas teverão ordem de se retirarrem; mas este Governo cruda providente em alalhar os progressos deste mal por meio de disposicoens adequadas [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 12, c. 571—572...

[...] Am expediat Excelenței voastre cu poșta trecută lista comisarilor regali ai Ungariei și cu aceasta de azi <numele celor din> Adunare pentru a o întregi <pe prima> conținând numele și mulțimea comitatelor lor care rămân supuse; fiecare dintre comisari, despre care se spune că poartă titlul de consilieri intimi de stat, <are o retrihuție> de 6 000 florini.

Pe baza știrilor mai recente sosite din Transilvania, se pare că, deși s-a reușit să fie prins al treilea cap al răscoalei, încă nu s-a restabilit în întregime liniștea în acele părți, după ce trupele au primit ordin să se retragă. Acest guvern, crudă providență, a împiedicat întinderea acestui rău prin intermediul unor dispoziții adecvate [...]

9

1785 martie 12, Viena. Agostinho Neri către Ayres de Sa e Mello despre sentința pronunțată contra lui Horia și Cloșca și execuția acesteia la Alba Iulia.

[...] A sentența contra os Rebellos de Transilvania foi pronunciada o mez passado pele Tribunal de Justiça desta Capital, che decretou que os Chefes Hora e Klotzcha serião rodados vivos a sobredita sentença parece que ja foi dada a execução em Carlsburg mesmo [...]

Arh. St. București, colecția Microfilme Portugalia, r. 12, c. 578.

[...] Sentința contra răsculaților din Transilvania a fost pronunțată luna trecută de Tribunalul de Justiție din această capitală care a decretat ca șefii, Horia și Cloșca, să fie trași de vii pe roată; se pare că menționata sentință s-a dat pentru a fi executată chiar la Alba-Iulia [...]

Refugiul lui Bem și Kossuth în Oltenia

VASILE CĂRABIȘ

În urma înfringerii armatei revoluționare maghiare de la Șiria (Vilagos) din 13 august 1849, trupele austriece ajung la Lugoj la 15 august. Generalul Iosif Bem, cu trupele sale care i-au mai rămas credincioase, se îndreaptă spre comuna Făget (jud. Timiș). Aici are loc, în noaptea de 14—15 august, întâlnirea cu repre-

zentanții români, în frunte cu Eftimie Murgu, temerarul învățat și patriot român, prin care se pune la cale organizarea unei rezistențe puternice pentru salvarea revoluției. Este ultima încercare de unire a forțelor revoluționare și totodată ultimele tratative româno-maghiare însă totul a fost zadarnic.

Data fiind situația destul de critică, Eftimie Murgu îi propune generalului Bem trecerea Carpaților în Oltenia pe la Caransebeș—Orșova, însă acesta din urmă susține rută prin munții Hațegului și strîmtoarea Vulcan¹. În ziua de 15 august Iosif Bem se afla, în drumul său spre Deva, la Dobra. De acolo, el a trimis „curieri speciali“ după Kossuth, care se afla la Teregova (jud. Caraș-Severin), să se întoarcă. Dar înaintarea trupelor țariste și imperiale zădărnicește realizarea acestui plan și Bem „apucă pe poteci lăturalnice spre Turcia“².

Toți autorii români susțin că, într-adevăr, Bem și Kossuth au plecat în Turcia, dar fără să indice drumul străbătut de ei pînă la Dunăre. De asemenea, toți lasă de înțeles că cei doi s-au retras din Transilvania în Banat spre Orșova și de aici au trecut Dunărea la turci, fără să se țină seama de situația critică creată de trupele inamice în această zonă.

Ca să străbată drumul prin Transilvania și Banat spre Dunăre, pe orice „poteci lăturalnice“ ar fi mers, tot ar fi fost prinși de trupele imperiale sau țariste. Generalul Bem s-a îndreptat mai curînd spre trecătoarea Vulcanului, ruta susținută de el însuși față de Murgu în noaptea de 14—15 august. A mers pe drumuri și poteci ascunse, în plină siguranță, încît nimeni nu a mai consemnat acest traseu anevoios. De la Dobra, așadar, a mers pe drumul Hațegului și de acolo s-a îndreptat spre Uricani, de sub poalele muntelui. Nu departe de aici, fiindu-i mai la îndemînă, pe pitorescul plai al Dobriței, în scurt timp a străbătut cu ușurință Carpații, adăpostindu-se în satul Sănățești de sub munte, din județul Gorj, la pitarul Ion Drăghiceanu-Hîrgot, după cum vorbește tradiția atît de vie din acest sat.

Pentru Kossuth situația era mai critică, Banatul fiind împînzit de trupele imperiale. La 16 august 1849 el se afla în comuna Teregova, în apropiere de munții Cloșanilor din Mehedinți, iar la 20 august ajunge în comuna Mărul de lingă Caransebeș, care fusese ocupată la 19 august. De aici trupele imperiale au înaintat astfel încît la 25 august ocupă Orșova, tăind astfel revoluționarilor maghiari³ posibilitățile de retragere în sudul Dunării. Într-o astfel de împrejurare dramatică, din cauza trupelor inamice, Kossuth nu mai putea să meargă spre Dunăre. Constrîns, așadar, de împrejurări s-a îndreptat și el în fugă spre Oltenia, fiind în apropiere de munții Mehedinților pe care i-a străbătut, adăpostindu-se la Baia de Aramă la același pitar revoluționar Ion Drăghiceanu-Hîrgot. Acest moșnean înstărit a fost vătaf al plaiului Cloșani și căpitan de panduri din Baia de Aramă⁴. Pentru activitatea lui revoluționară, cunoscut ca „republican“, la 9 august 1849 a fost numit de generalul Gh. Magheru director al carantinei Tr. Severin⁵.

Subliniem că istoricul maghiar Kovács Endre afirmă, fără a indica traseul de peste munți, că generalul Bem, cu suite, sa, după multe privațiuni a trecut hotarul satului Baia de Aramă la 23 august 1849. Grănicerii români, care însoțeau grupul lui Bem, au predat pe emigranți ofițerilor turci, iar aceștia au condus grupul la 26 august la Tr. Severin. Aici a sosit și un grup de 2 000 de honvezi dezarmați. Ofițerii turci au dezarmat și grupul lui Bem. La 29 august, Bem și suite sa au ajuns la Calafat. De aici, în ziua următoare — 30 august — cîțiva dintre

¹ I. D. Suci, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 236.

² *Ibidem*, p. 237.

³ *Ibidem*, p. 238.

⁴ I. Boroș, *Răscoala lui Tudor Vladimirescu*, în „Transilvania“, LII, 1921, nr. 5, p. 370.

⁵ I. Neacșu, *Documente*, în „Studii și materiale de istorie modernă“, vol. I, 1957, p. 416.

ei, în frunte cu Bem, au trecut la Vidin, unde au fost cazați în corturi și bine tratați. De asemenea, simultan cu Bem, din Oltenia și-au căutat refugiul pe teritoriul otoman, din fața îngrozitoare răzbunări a lui Haynau, Ludovic Kossuth împreună cu mai mulți membri ai guvernului maghiar: Szemere, Batthány Kázmér, Mozaros Lázár, Peczel, Dembinski, Guyon, Stein, Kmetty⁶. E vorba de generalul austriac Iulius Iacob Haynau, comandantul militar al Ungariei, supranumit „Hiena“, pentru ferocitatea cu care a reprimat revoluția din 1848—1849.

În ceea ce privește refugiul lui Kossuth în Mehedinți, în Marele Dicționar Geografic al României, vol. II, p. 527, la satul Cloșani, se află scrisă următoarea însemnare istorică: „La anul 1848 (1849) ungarii, sub conducerea lui Kossuth, au venit peste munți pe plaiul Oslea în comuna Cloșani și de aci au plecat spre Dunăre“ (s.n.). Istoricul Grigore Tocilescu, care a scris această știre în *M.D.G.* tipărit la sfârșitul secolului al XIX-lea, s-a întemeiat pe informații primite direct de la persoane contemporane cu evenimentele de la 1848, martore oculare ale acestora.

Găzduirea lui Bem și Kossuth la Baia de Aramă, Cloșani, Proitești și Prejna din Mehedinți și Sănătești din Gorj, unde Hîrgot avea moșii, nu putea să treacă neobservată de către localnici; știrea a fost transmisă urmașilor acestora, devenind o vie tradiție, care n-a avut timp să fie modificată, nici să intervină vreo inadvertență sau confuzie. Astfel, în satul Sănătești-Gorj, tradiția susține că Bem a locuit cîtuva timp „în casa lui Hîrgot“ și că „a venit de peste munte“; „era șchiop“ și „mai avea cîțiva soldați cu el“.

În legătură cu Kossuth, scriitoarea Sarmiza Radu Crețeanu, născută Hîrgot, ne-a afirmat că Ludovic Kossuth a adus cu el și o trăsură (landou), pe care a donat-o pitarului Hîrgot. Această „trăsură frumoasă“ a fost folosită și păstrată de Hîrgoți pînă la începutul secolului al XX-lea.

Din cele relatate mai sus reiese că, Iosif Bem și Ludovic Kossuth s-au refugiat în 1849 peste Carpați, în Oltenia, pe drumuri separate, iar Baia de Aramă a fost centrul lor de întîlnire, unde au fost găzduiți de pitarul revoluționar Ion Drăghicescu-Hîrgot.

Menționăm că, după înfringerea revoluției, la intervenția poliției imperiale și a trupelor țariste, care aveau informații că fruntași revoluționari maghiari ar fi trecut în Țara Românească, Ministerul Afacerilor din Lăuntru din București a trimis, în foi volante, semnalmentele lui Bem, Kossuth și ale altora către ocîrmuirile diferitelor județe, pentru urmărirea și arestarea lor. Semnalmentele lui Bem și Kossuth, documente inedite, le redăm la anexe.

1

Semnele

lui Ludovig Koșut (Louis Kossuth)

De ani patruzeci și cinci 45¹

Născut la Iațberg în Ungaria

Însurat

De religie protestantă.

Vorbește nemțește, latinește și limba slovacă,

puțin franțuzește.

Advocat, jurnalist, în urmă prezident al comitetului de apărare în Ungaria.

De constituție tare, dar slab.

⁶ Kovács Endre, *Bem József*, Budapesta, 1954, p. 647.

¹ În 1849 Kossuth avea de fapt 47 ani și nu 45, fiind născut în 1802.

Statul mai mult nalt decit de mijloc.
 Obrazul lungueț și plin.
 La față galben.
 Fruntea naltă și deschisă.
 Părul castaniu.
 Ochii albaștri.
 Sprincenele dese, oacheșe închise.
 Nasul pleoștit.
 Gura mică și bine formată.
 Dinții complecți.
 Bărbia rotundă.
 Barbă, mustăți și favorite negre.

Osebite semne :

Părul firește buclat, pe creștetul capului pleșuv, pieptul destul de larg, mai mult neted decit boltit, mina delicată, albă, degetele trase.
 Infățișarea măreață cu oarecare dignitate; mișcările mobile, umbletul drept, glasul plăcut, insinuator și prea lesne de auzit, chiar și cind vorbește încet.

Face întipărirea unui vizionar, privirea aridică. Energia caracterului său nu este conformă cu infățișarea lui.

Nici vorbește, nici scrie corect nemțește.

Arh. St. Craiova, colecția Foi volante, nr. inv. 372 B. 2, orig. hirtie.

2

Semnele

generalului Bem, numit încă eroul de la Ostrolenca

În vîrstă de ani 50¹

Locul nașterii necunoscut

Nefnsurat.

De religie catolică.

Vorbește limba polonă, frațeză, nemțească, însă cu accent.

Mai nainte ofițer împărătesc și acum comandant al rebelilor unguri din Transilvania.

De stat în destul de nalt și slab.

Obrazul lunguiet, fălcile tari însemnate.

Fața gălbuie și oacheșă.

Fruntea îngustă.

Părul cărunț.

Ochii ceaciri.

Sprincenele nu prea dese.

Nasul turtit.

Gura largă cu buzele întoarse.

Dinții cei de sus buni, cei de jos stricați.

Bărbie largă.

Barba, mustățile largi și scurte.

Osebite semne :

Pe obrazul sting o rană, la Peștea, de o împușcare.

Șchioapătă puțin de piciorul drept în urma unei lovături primită la Viena.

În suita sa se află sluga sa Franțisc N. născut la Odemburg, în vîrstă de 26 de ani de talie mijlocie, fața rotundă și bine colorată, vorbind nemțește și ungurește.

Arh. St. Craiova, colecția Foi volante, nr. inv. 469, orig. hirtie.

¹ În 1849 Bem avea 55 de ani și nu 50, fiind născut în 1794.

„Reforma“ din 1852 a cancelariilor isprăvnicilor ținutale (Moldova) inițiată de Mihail Kogălniceanu

VIRGIL APOSTOLESCU

În rindurile de față vom prezenta un aspect mai puțin cunoscut al activității lui M. Kogălniceanu, în calitatea sa de director al Departamentului Dinlăuntru al Moldovei, în perioada 4 octombrie 1851—21 iulie 1852¹. La Arhivele Statului Iași, în fondul Ministerul de Interne, se păstrează un dosar voluminos intitulat „reforma canțilierilor de pe la administrațiile ținutale“², conținând printre altele și bogate materiale referitoare la activitatea organizatoric-administrativă a marelui istoric și om politic, aspect mai puțin cunoscut pînă în prezent.

În noua sa calitate M. Kogălniceanu redactează un raport către domn, prin care propune înființarea unor condici necesare ispravnicilor și privighetorilor de ocol în munca lor cotidiană. El este de părere că pentru privighetori — care sînt obligați să facă dese deplasări prin sate — condicile trebuie să fie legate în piele, pentru a rezista intemperiilor. Pentru a se asigura de la început completarea corectă a condicilor, trebuie a se efectua o muncă de îndrumare la fiecare isprăvnicie, însărcinîndu-se un „înadins funcționar a Departamentului, ispitit în tinerea arhivelor și păzire a corespondenții lor, spre a să da practice lămuriri arhivarilor și registratorilor ținutali“³. În continuare se propune ca acest instructaj să fie făcut de către banul Iancu Talpiș, șeful secției a II-a din Departamentul Dinlăuntru⁴.

În ofisul domnesc nr. 57 din 10 februarie 1882 către ispravnici se dau explicații ample cu privire la modul de completare a condicilor, anexîndu-se și formularele acestora, indicate cu literele A, B, V, G, D, E, J, Z⁵. Acest ofis este important nu numai pentru contribuția lui M. Kogălniceanu la redactarea lui, ci și pentru faptul că el reflectă nivelul arhivistic și spiritul novator al ilustrului cărturar. Fiind în primul rînd istoric, el și-a dat perfect de bine seama de necesitatea asigurării condițiilor de păstrare a arhivelor; aceeași atenție a manifestat-o și în ceea ce privește corecta completare a instrumentelor de evidență a documentelor, urmărind împiedicarea distrugerii și înstrăinării acestor genuri de materiale. Astfel stînd lucrurile, vom insista mai mult asupra ofisului menționat mai sus, un veritabil act normativ arhivistic⁶, emis cu scopul modernizării lucrărilor de cancelarie, în speță a celor de arhivă, fixînd totodată, concret și sarcinile lucrărilor din cancelarie. Vom vedea, în final, în ce măsură „reforma“ a fost aplicată.

¹ Const. C. Angelescu, *Mihail Kogălniceanu, director la Departamentul din Lăuntru al Moldovei în 1851—1852*, în „Studii și cercetări științifice“, Iași, istorie, fasc. 1—2, 1958, p. 55—70; Augustin Z. N. Pop, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu*, București, 1979; p. 150—151; Virgil I. Ionescu, *Opera lui Mihail Kogălniceanu sub raportul faptei și gîndirii social-economice*, Craiova, 1979, p. 58; Gh. Ungureanu, *Probleme de terminologie arhivistică*, în „Revista Arhivelor“, nr. 1, 1965, p. 13, n. 54.

² Arh. St. Iași, fond Ministerul de Interne, tr. 772, op. 2 020, dosar 45 059.

³ Ibidem, f. 2.

⁴ Ibidem.

⁵ Vezi ciorna cu corecturile lui M. Kogălniceanu, loc. cit., f. 24—27, formularele fiind anexate la filele 39—40, 42—45, 47—48, 51 v. și 56 v.; ofisul cu data de 18 aprilie 1852, a fost publicat în *Manualul administrativ*, t. II, p. 645—647, nr. 953.

⁶ Folosim ca text al ofisului domnesc pe cel publicat în *Manualul administrativ*, t. II, p. 645—647, n. 953, iar ca formulare pe cele anexate la ciorna ofisului. Arh. St. Iași, tr. 1 772, op. 2 020, dosar 45 059.

Condica cu litera A era destinată înregistrării hirtiiilor, intrarea lor urmînd a se opera pe fața stîngă a condicii, iar ieșirea și modul de rezolvare a lucrării pe partea dreaptă, recomandîndu-se totodată și „un catalog obștesc de numerile eșirei, ca să se știe la vreo întîmplare de cătră care masă (birou — n. V.A.) s-au luat“. Această unitate de păstrare este intitulată : „Condica registrului de intrare și eșire a isprăvnicii țîn(utului)... de la... vremi și pînă la... al anului 1852“⁷. Formularul prevăzut pentru condica A nu-l putem da desfășurat din lipsă de spațiu, ci etajat. El are următoarele rubrici :

No. următoriu a condicii	De la ce loc este venită hirtia	Din ce vreme este și cu ce		Cuprinderea în scurt a hirtiei intrate	Zioa de cînd este pusă rezoluția	Cuprinderea în scurt a rezoluției	Primirea lucrătorului la masă
		număr No.	Luna și zioa				

No. eșirii pus pe hirtia lucrată	Luna și zioa cînd s-au lucrat	La care loc sau persoană	(Rubrică necompletată)	Cîte bucăți să dau la arhivă	Primirea arhivariului	No. delii la care s-au alăturat	Pi cari an
----------------------------------	-------------------------------	--------------------------	------------------------	------------------------------	-----------------------	---------------------------------	------------

Formularul cu lit. B era intitulat „Condică zilnică de toate pricinile sau obiecturile ci s-au lucrat și s-au regularisit de cătră isprăvnicie în anul...“⁸. Această condică este destinată ținerii evidenței lucrărilor și cercetărilor făcute sub directa supraveghere a isprăvnicului ; aceeași condică va fi ținută și de către privighetorii de ocoale⁹.

No. condicii oă urmiază a să puni pe fiecare hirtie regularisită	Arătare cu lămurire a pricinii ci s-au tratărisit de cătră isprăvnicie și a cursului ce i s-au dat. N.B. Să înțelegi că supt fiecare regularisire urmiază a fi iscălitura dum(nealui) dregătorului, care rămîncă răspunzătoriu pentru intrziera lucrării.
--	---

Formularul cu lit. V este prevăzut pentru condica destinată ținerii evidenței banilor și obiectelor primite în cancelaria isprăvniciei, atrăgîndu-se atenția dregătorilor că sînt răspunzători „și cu persoana și cu averea pentru orice sftărisire, fără a-i rămîne vreun cuvînt de apărare“¹⁰. În formular se indică acest titlu : „Condica sumilor de bani sau orice alte lucruri de deosăbite valori primite în păstrarea Isprăvniciei ținutului ... pe anul ... cu arătarea împregiurărilor primirii și a eșirii“¹¹. Formularul propriu-zis ne interesează mai puțin aici.

Condica cu litera G se referă la opisul (inventarul) dosarelor, indicîndu-se ca acestea să fie inventariate pe litere și cronologic. Se recomandă ca dosarele să cuprindă acte pe o singură problemă. După coaserea lor, dosarele „se vor păstra în dulapuri, regulate pe ani, cu zăgălauce curate pe care să să arate anul și amîndouă numerile opisurilor, iar deasupra fiecărea raft, va fi lipită inscripția, actele pe anul (cutare)“¹². Condica purta ca titlu : „opisul alfavită a delor Isprăvniciei ținutului... pe anii...“¹³.

⁷ Arh. St. Iași, loc. cit., f. 39—40.

⁸ Ibidem, f. 42—43.

⁹ *Manualul administrativ*, t. II, p. 645—647, p. 953.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Arh. St. Iași, loc. cit., f. 44—45.

¹² *Manualul administrativ...* p. 645—647, nr. 953.

¹³ Arh. St. Iași, loc. cit., f. 47—48.

No. următoriu	Anul, luna și ziua începerii delii	No. opisului gheeneralnic	Arătarea pricinii fiecărei dele după zăgălaucă
---------------	------------------------------------	---------------------------	--

Condica cu lit. D era destinată alcătuirii opisului general care se va completa după opisul alfabetic, cu care este în strinsă legătură¹⁴, avînd titlul: „Gheeneralnic opis de toate delile Ispravniciei ținutului ... pe anii ... alcătuit după alfavitarium”¹⁵. Aici sînt prevăzute următoarele rubrici :

No. următoriu	No. alfavitariului	Anul și luna începerii delii	La care literă este trecută în alfavitarium	Perilipsis de cuprindere delii după zăgălaucă	Chipul sfîrșirii delii	La ci an și zi
---------------	--------------------	------------------------------	---	---	------------------------	----------------

Condica cu lit. E era destinată completării registrului unic de intrare-ieșire a hîrtilor care va fi ținut de fiecare privighetor de ocol, iar condicile, așa cum am arătat, vor fi legate în piele ; completarea se va face ca la litera A, iar condica cu lit. J se va completa cu aceea de la lit. B, tot de către privighetorul de ocol respectiv. Și aceste condici vor fi legate în piele¹⁶. În fine, condica cu lit. Z se referă la „opisul delilor privighetoriului de ocolul... de ținutul... pe anii...”¹⁷, cu următoarele rubrici :

No. următoriu a otpisului	Anul, luna și ziua începerii delii			Cuprindere cu lămurire a obiectului în care este începută dela, care deopotrivă lămurire va fi și pe zagalavea ei
	Anul	Luna	Zioa	

Acum se pune întrebarea firească : cum a fost aplicată această „reformă” și care au fost rezultatele ? Imediat după difuzarea ofisului domnesc, ispravnicile ținutale confirmă primirea acestui document normativ, raportînd, totodată, și măsurile ce s-au luat pentru punerea în aplicare a celor prevăzute în sus-zisul document. Dar, pînă la urmă, s-a văzut că aceste răspunsuri erau formale, căci la scurt timp s-a observat o atitudine destul de șovăielnică și chiar de împotrivire din partea dregătorilor de a aplica cele ordonate...

Astfel, la 15 mai 1852, Stărostia ținutului Putna raporta Departamentului Dinlăuntru, primirea ofisului domnesc nr. 57 și cu condicile anexe, precum și confirmarea prezenței banului Talpiș, delegatul Departamentului, care a dat îndrumările necesare. Vornicul I. Pruncu, ispravnicul ținutului, căuta să demonstreze că din pricina personalului de cancelarie insuficient, nu vor putea face față noilor lucrări, avînd în vedere că ispravnicul nu poate sta toată ziua în cancelaria ținutului, iar jăluitoților ce vin în număr mare la ispravnicie nu li se pot satisface în timp util doleanțele. La aceste argumente, dregătorul mai amintește că Stărostia ținutului Putna primește o corespondență mai bogată ca celelalte instituții similare avînd și probleme de frontieră. În consecință, vornicul Pruncu solicita suplimentarea personalului său cu încă 3 copişti și un arhivar. Kogălniceanu, în calitate pe care o avea, nu aprobă doleanța dregătorului, pe motivul că „celialanti ispravnicii nu au arătat asămîne greutăți, de asămîne și acolo unde sînt tot așa număr de ampoiați...”¹⁸.

Așa cum am arătat mai înainte, banul Iancu Talpiș, șeful secției a II-a din Departamentul Dinlăuntru, a fost însărcinat să se deplaseze la toate ispravnicile din Moldova, unde va face un control privind starea arhivelor și, totodată, va îndruma personalul cancelariilor în legătură cu executarea noilor lucrări cerute de ofisul domnesc nr. 57. La 11 iunie 1852, Departamentul raportează domnului rezultatele activității desfășurate de Talpiș. În această acțiune au fost controlate toate ispravnicile ținutale, în afară de Iași. La ținuturile Dorohoi, Neamț, Bacău,

¹⁴ *Manualul administrativ...* II, p. 645—647.

¹⁵ Arh. St. Iași, loc. cit., f. 51 v.

¹⁶ *Manualul administrativ...* p. 645—647.

¹⁷ Arh. St. Iași, loc. cit., f. 56 v.

¹⁸ *Ibidem*, f. 83, 86.

Putna și Tecuci s-a constatat că arhivele respective se găseau „în cea mai mare nerînduială“, personalul fiind slab pregătit. În schimb, la ținuturile Suceava, Botoșani, Roman, Covurlui, Tutova, Vaslui și Fălciu, personalul este mai competent, astfel că „se nădărduește rezultat mai plăcut“. De asemenea, delegatul Departamentului arăta că dregătorii ținuturilor Galați, Fălticeni, Botoșani și Tutova au dat toate asigurările că vor pune în practică cele prevăzute în ofisul domnesc¹⁹.

Activitatea lui Kogălniceanu, ca director al Departamentului se apropia de sfârșit. Conflictul său cu ministrul de resort. N. Canta, îl silește să-și dea demisia pe data de 21 iulie 1852²⁰.

Evident, plecarea lui Kogălniceanu a convenit dregătorilor ținutali, profitînd de această situație pentru a nu mai pune în practică cele prevăzute în ofis. Vom da doar două exemple. La 23 octombrie 1852, Isprăvnicia ținutului Tecuci raportează Departamentului ce greutăți întîmpină la ținerea registrului unic pentru înregistrarea hîrtilor, invocînd în primul rînd numărul redus al lucrătorilor din cancelarie, acest lucru a avut ca rezultat operarea defectuoasă în registre, cu multe ștersături și erori, din pricina „îmbulzirii lucrărilor“. Rezoluția ministrului N. Canta era în favoarea aplicării instrumentelor de evidență, preconizate de Kogălniceanu. Motivele invocate în raport au fost considerate nefondate de către N. Canta, acesta punînd totul pe seama lipsei de competență și conștiinciozitate a lucrătorilor din acea cancelarie. Pentru a se evita erorile și confuziile, ministrul amintește că trebuie să se țină acel „catalog obștesc de numerile eșirii“, ce fusese prevăzut în ofisul domnesc nr. 57²¹. În fine, la 5 iunie 1853, Isprăvnicia ținutului Iași raporta Departamentului că este dificil de a se ține registratură unică, luîndu-și libertatea de a reveni la 2 registre, unul pentru intrarea și altul pentru ieșirea hîrtilor²².

Așa stînd lucrurile, procedînd și alte isprăvnicii la fel, este de la sine înțeles că „reforma“ n-a avut pînă la urmă rezultatul scontat. Motivele invocate erau neîntemeiate și nereale. Se cunoaște și s-a publicat destul în legătură cu abuzurile aparatului administrativ în dauna singurei clase productive de atunci: țărănimea. Or, ținerea corectă și la zi a tuturor instrumentelor de evidență preconizate de Kogălniceanu îi îngreădea în comiterea abuzurilor, iar de aici opoziția ispravnicilor și pînă la urmă eșuarea parțială a acestor prevederi.

Totuși, niște concluzii se impun. Din cele expuse mai sus reiese limpede că Mihail Kogălniceanu avea o concepție arhivistică superioară multor contemporani ai săi. Dintr-o analiză chiar sumară a preocupărilor fostului director al Departamentului Dinlăuntru se desprind următoarele obiective arhivistice, urmărite a se realiza prin „reforma“ sa: registratură unică, constituirea dosarelor pe probleme, asigurarea spațiului de depozitare a arhivelor, ordonarea dosarelor și aranjarea lor în rafturi sau dulapuri, cu ghiduri topografice la fiecare raft sau dulap, alcătuirea inventarelor de arhivă, îndrumare și control la fața locului, modernizarea terminologiei arhivistice.

RÉSUMÉ

L'article traite d'un aspect moins connu, sinon généralement ignoré de l'activité déployée par Mihail Kogălniceanu en sa qualité de Directeur du Département de l'Intérieur en Moldavie pendant 1851—1852. „La réforme des chancelleries des administrations départementales“ proposée par Mihail Kogălniceanu et sanctionnée par le prince régnant en 1852 témoigne de la conception élevée en matière d'archives propre au bien connu homme politique roumain.

PRÉCIS

The article approaches a less known or even generally neglected aspect of Mihail Kogălniceanu's activity as Director of the Moldavian Inner Department in the years 1851—1852. „Reform of the chancelleries of the counties administrations“ proposed by Mihail Kogălniceanu and sanctioned by the hospodar in 1852 proved the high archival outlook of the well-known political man.

¹⁹ Ibidem, f. 137; de altfel, chiar și M. Kogălniceanu a făcut deplasări la unele isprăvnicii, unde lucrurile nu mergeau bine, cf. Const. C. Angelescu, *op. cit.*, p. 61.

²⁰ Const. C. Angelescu, *op. cit.*, p. 69.

²¹ Arh. St. Iași, loc. cit., f. 200, 203.

²² Ibidem, f. 260.

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

10

23 AUGUST 1944. DOCUMENTE, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, vol. I (1939—1943), CXLIII + 656 p.; vol. II (1944), 872 p.

În anul jubiliar al celei de a 40-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, Direcția Generală a Arhivelor Statului și Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară au editat două masive volume de documente consacrate acestui eveniment crucial din istoria poporului român. Ediția de documente a fost întocmită de Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Alecsenia Andone, Ileana Chirtu, Eugenia Ciocan, Valentina Costake, Alexandru Duțu, Ielița Gămulescu, Elena Gheorghe, Viorica Hostiuc, Mircea Mușat, Cristian Popișteanu, Emilia Poștăriță, Eleonora Rădulescu, Mihai Rotegăan, Ioan Talpeș. Colectivul de coordonare a fost format din Ion Ardeleanu, Vasile Arimia și Mircea Mușat. Au mai colaborat: Dumitru Angheli, Tudor Bucur, Ion Florescu, Elena Moisuc, Margareta Szabó, Constantin Vlad și Valeriu Veliman.

Lucrarea este precedată de o *Notă asupra ediției*, de un *Cuvînt înainte*, semnat de general locotent dr. Ilie Ceaușescu, și de o *Introducere* iscălită de Vasile Arimia și Mircea Mușat. Urmează lista documentelor pentru fiecare volum în parte.

Munca depusă de autori este realmente impresionantă, atît sub raportul depistării unui număr foarte mare de documente, al ordonării și pregătirii lor pentru tipar, cît și al îmbrățișării unei arii tematice ample, subsumată obiectivului urmărit, ceea ce permite încadrarea momentului 23 August 1944 în ansamblul istoriei naționale, precum și înscrierea lui în rîndul marilor evenimente ale lumii contemporane. Au fost selectate 900 de documente, cele mai multe din surse interne: decrete-legi, rapoarte, ordine, dări de seamă, note, buletine, sinteze informative, rechizitorii, memorii, scrisori etc. provenind de la autoritățile de stat, de la organizațiile politice care s-au confruntat cu dictatura antonesciană (în primul rînd Partidul Comunist Român), de la persoane cu autoritate și răspundere politică, oameni de știință, artă și cultură, din presa vorbită și scrisă. Un număr însemnat de documente au fost

adunate din arhivele străine: S.U.A., Marea Britanie, Franța, R.F. Germania, Italia, Elveția, Spania, Portugalia, Vatican, Turcia, Polonia, Ungaria, cuprinzînd rapoarte, scrisori, memorii, instrucțiuni, directive ș.a. provenind de la diplomații acestor țări acreditați la București sau în alte capitale, de la miniștri de externe și alte persoane oficiale, comandanți militari, șefi de misiuni, precum și articole din presă, emisiuni de radio etc. Lipsa documentelor din arhivele sovietice a fost în parte suplinită prin introducerea în lucrare a unor relații ale diplomaților străini acreditați la Moscova, a mai multor articole din presă și din emisiunile posturilor de radio sovietice.

Imensul material documentar adunat a fost ordonat după criteriul cronologic, ceea ce a permis oglindirea evoluției istorice a evenimentelor, accentul căzînd, așa cum era firesc, pe reliefa pregătirii și desfășurării evenimentelor din August 1944, ca expresie a unui larg consens național, cu profundă implicații în viața internă și internațională.

Primul volum, cuprinzînd anii 1939—1943, conține 463 documente. Anul 1939 are rezervate 36 de documente, care se referă la degradarea climatului internațional (ducînd la izbucnirea celei de a doua mari conflagrații a secolului XX), la lupta forțelor înaintate, responsabile, pentru salvagardarea păcii, la acțiunile de mare rezonanță desfășurate de P.C.R., din rîndul cărora se detașează cele din 1 Mai 1939, la izolarea politică a României.

Cele 104 documente privind anul 1940 se referă la amputarea teritoriului național ca urmare a politicii de forță și dictat promovată de marile puteri, la acțiunile de protest desfășurate de poporul român împotriva dictatului de la Viena din 30 august 1940, la gravele și dramaticele evenimente din acel sfîrșit de an, precum și la lupta neîmpăcată a comuniștilor împotriva unui regim de teroare și a politicii de înfeudare a țării intereselelor Germaniei hitleriste.

Autorii au inclus 113 documente privind anul 1941, an de grea cum-

până din istoria României, cînd a avut loc rebeliunea legionară, cînd dictatorul Ion Antonescu a hotărît angajarea armatei române în războiul dus de Germania împotriva Uniunii Sovietice, fapt ce a creat o situație dramatică pentru poporul român, nevoit să participe la un război străin de interesele și aspirațiile sale. Pe de altă parte, documentele pun în relief poziția profund patriotică a P.C.R., care de la început a luat atitudine împotriva războiului antisovietic, a formulat, în documentul intitulat „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională” din 6 septembrie 1941, platforma-program pe baza căreia să se ralieze toate forțele democratice, patriotice, antifasciste și antiimperialiste în vederea salvării patriei.

Documentele din anul 1942, în număr de 97, reflectă amplificarea mișcării de rezistență, accentuarea frământărilor din sinul armatei române, contradicțiile dintre militarii români și cei germani, inclusiv la nivelul conducerii superioare, perseverența cu care Partidul Comunist a militat pentru făurirea unui larg sistem de alianțe menit să asigure succesul mișcării de rezistență din România.

Primul volum se încheie cu cele 113 documente privind anul 1943, care se referă la activizarea politică a Partidului Național-Tărănesc și a Partidului Național-Liberal, a grupării lui Gh. Tătărescu, a cercurilor Palatului, fapt ce a creat terenul favorabil atragerii lor într-o colaborare cu Partidul Comunist Român. Se publică documente privind făurirea Frontului Patriotic Antihitlerist, în iunie 1943, despre multiplicarea formelor de luptă împotriva dictaturii antonesciene și a războiului antisovietic, inclusiv prin constituirea unor grupe de partizani, formațiuni politice înarmate, sabotarea mașinii de război, dezertări de pe front, refuzul de a da curs directivei politice și militare ale guvernului.

Cel de al doilea volum este consacrat anului 1944, an cu profunde rezonanțe în istoria României. 437 documente se referă la tratativele diplomatice vizînd scoaterea țării din războiului antisovietic, inclusiv prin mișcării de rezistență din România, făurirea sistemului de alianțe inițiat de Partidul Comunist: Frontul Unic, Muncitoresc, acordul cu Palatul, crearea Blocului Național-Democratic, sistem care a avut rolul decisiv în asigurarea victoriei actului istoric de la 23 August 1944. În volum sînt cuprinse documente fundamentale privind răsturnarea dictaturii antones-

ciene, revenirea la regimul democratic, scoaterea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite. Sînt înfățișate pe larg luptele pentru eliberarea capitalei și împrejurimilor ei și zdrobirea încercării forțelor hitleriste de a înfrînge insurecția română. Numeroase documente pun în evidență puternicul ecou internațional al actului revoluționar de la 23 August 1944, expresia cea mai autentică a voinței poporului român de a trăi liber și independent în vatra sa milenară; în același timp sînt incluse documente care atestă influența avută de revoluția română asupra desfășurării celui de-al doilea război mondial, a mișcării de rezistență din statele europene, în primul rînd din cele vecine. Volumul se încheie cu un masiv grupaj de documente privind lupta armatei române — alături de cea sovietică — pentru eliberarea întregului teritoriu al României, luptă încheiată cu deplin succes la 25 octombrie 1944.

Orice lucrare — inclusiv cea la care ne referim — este susceptibilă de îmbunătățiri, mai ales în perspectiva unei noi ediții, sau a editării și a altor volume consacrate marelui eveniment. Avem în vedere includerea unor documente, între care stenogramele întîlnirilor Hitler-Antonescu, mărturiile unor participanți la revoluție și la tratativele diplomatice din anii 1942—1944. Poate că ar fi de preferat să se dea mai puține documente, dar cele rămase să fie integrale, știut fiind că întreruperile de text creează, mai ales cercetătorilor, o anumită stare de îndoială asupra părților eliminate. Deși în lucrare figurează sute de nume, unele — așa cum înșiși autorii afirmă — neputînd fi identificate (p. X), nu au fost trecuți tocmai autorii memoriului către Antonescu, din aprilie 1944 (doc. 559), deși aceștia sînt prestigioase personalități ale științei și culturii românești. Dintr-o scăpare regretabilă, doc. 259 nu are indicată sursa. Avînd în vedere masivitatea celor două volume (peste 1500 de pagini), un indice de nume ar fi ușurat mult munca cititorului. Poate și notele explicative se cuveceau a fi mai bogate și mai multe, deoarece lucrarea nu se adresează numai specialiștilor, ci și publicului larg.

Dincolo de observațiile și sugestiile ce se pot face, rămîne faptul esențial că pentru prima dată au fost publicate documentele fundamentale privind pregătirea și înfăptuirea revoluției din August 1944, permițînd cititorului — cercetător sau simplu na-

sionat de istorie autentică — să-și formeze o imagine complexă și unitară asupra acestui mare eveniment din istoria poporului român. Tipărirea documentelor în limba în care au fost scrise permite un contact direct cu textele originale, cu modul de a gândi și a reacționa al celor care, într-un fel sau altul, au fost implicați în desfășurările istorice din România anilor 1939—1944. După cum, publicarea rezumatelor documentelor în limba engleză și a *Introducerii* în aceeași limbă oferă cercetătorilor străini posibilitatea de a utiliza cele două volume de documente scoase de Direcția Generală a Arhivelor Statului și de Centrul de Studii și Cercetări de Istoria și Teoria Militară.

Lucrarea *23 August 1944. Documente* constituie un emoționant omagiu pe care generația de astăzi, generația făuritorilor societății socialiste multilateral dezvoltate în România, îl aduce generației care a făurit revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a pus temelii pe care se înalță edificiul chipului nou al patriei. Autorii celor două volume — care au depus o muncă intensă, responsabilă, de înaltă competență profesională — au îmbogățit istoriografia românească, au săvârșit un adevărat act patriotic, meritând stima și recunoștința tuturor iubitorilor de istorie din România.

IOAN SCURTU

Gheorghe Popa, Maria Georgescu, DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ORAȘULUI ALEXANDRIA, 1833—1982. București, 1984. 432 p.

Recenta lucrare realizată de Gheorghe Popa și Maria Georgescu și apărută prin grija Direcției Generale a Arhivelor Statului, Serviciul publicații și valorificare, redactor Mioara Tudorică, se înscrie pe linia — consecvent urmărită și înfăptuită — de punere în valoare a patrimoniului arhivistic național. Stau mărturie lucrările monumentale consacrate lui Mihai Viteazul, Revoluției din 1821 și celei din 1848, Unirii Principatelor, *Independenței de stat a României, făuririi statului național unitar român în 1918, Revoluției din august 1944.* În aceeași arie de preocupări se remarcă lucrările scoase de filialele județene ale Arhivelor Statului, unele dintre ele onorate cu premii ale Academiei.

Tipărită cu prilejul aniversării unui secol și jumătate de existență a orașului Alexandria, lucrarea pe care o prezentăm însumează 331 documente, adunate din fondurile locale și, uneori, din cele centrale care ilustrează o istorie bogată în evenimente, ce se cuvine a fi cunoscută de un public larg și nu doar de un grup restrâns de cercetători.

Așa cum menționează Gheorghe Popa în *Introducere*, pe vatra orașului Alexandria au fost descoperite urme din paleoliticul inferior, care atestă o locuire foarte veche, de circa 400 000 de ani; omul a continuat să trăiască în această arie geografică, fără întrerupere, până în zilele noastre. Din acest punct de vedere, Ale-

xandria oferă exemplul unei localități în care permanența și continuitatea sînt bine atestate documentar. Înființarea orașului a răspuns unei necesități resimțite în primul rînd de locuitorii acestor meleaguri.

Documentele incluse în volum demonstrează procesul de dezvoltare a localității, efortul permanent pentru o organizare modernă (construirea de străzi și edificii publice, a rețelilor de apă, canalizare și iluminat, etc), pentru o viață în pas cu exigențele unei societăți în continuă evoluție, pentru impunerea orașului în conștiința românească. Acest efort a dat roadele scontate, Alexandria numărîndu-se printre orașele moderne ale țării, iar locuitorii lui avînd o participare activă la marile evenimente care au jalonat istoria modernă și contemporană a României.

Dintre documentele de o mare semnificație națională, menționăm: hrisovul emis de Alexandru Ghica privind înființarea orașului Alexandria (4 septembrie 1840), adresa conținînd adeviziunea locuitorilor la cauza revoluției din 1848, scrisoarea de salut pentru dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza în 1859, telegramele de protest împotriva persecuțiilor la care erau supuși românii din Austro-Ungaria, relatările privind activitatea Ligii Culturale, articolele referitoare la participarea alexăndrenilor la mișcarea socialistă, la răscoala din 1907,

notele informative asupra stării de spirit antihitleriste a cetățenilor, tabelul privind rezultatul alegerilor parlamentare din noiembrie 1946, hotărârea privind înființarea întreprinderii de rulmenți, articolul despre evoluția industrială a orașului în perioada 1965—1982 și investițiile în 1981—1985.

Cum era și firesc, cea mai mare parte a documentelor se referă la viața de zi cu zi a locuitorilor, la lupta maselor de oameni ai muncii împotriva claselor dominante, a abuzurilor, pentru edificarea unei noi societăți, lipsită de exploatare și asuprire. Realizările din anii socialismului ocupă un loc semnificativ în economia lucrării.

Se degajă cu pregnanță munca depusă, de autorități și de masa cetățenilor, pentru dezvoltarea urbanistică a orașului, pentru realizarea unor edificii publice reprezentative (primăria, catedrala, gimnaziul „Alexandru Ghica”, școala normală, gara ș.a.), pentru ridicarea unor monumente cu profundă vibrație patriotică. La realizarea unor asemenea obiective și-au adus contribuția unii dintre cei mai renumiți arhitecți, pictori și sculptori ai țării, precum I. Socolescu, Ștefan Luchian și Spiridon Georgescu.

Buni cunoscători ai istoriei patriei și pasionați cercetători ai istoriei locale, autorii au întocmit un volum de referință pentru oricine va urmări istoria orașului Alexandria sau va dori să găsească materialele documentare semnificative pentru istoria modernă și contemporană a patriei. Asemenea lucrări se constituie, efectiv,

în cărămizile trainice pe care se înalță edificiul istoriei naționale; o istorie întemeiată pe documente autentice, pe argumentul convingător al faptelor de viață. Lista documentelor de la începutul volumului înlesnește folosirea lui, iar maniera de prezentare a acestora, inclusiv sub raportul tehnoredactării, asigură o lectură plăcută, deosebit de instructivă. Materialul ilustrativ contribuie la diversificarea lucrării și la sporirea forței lui de convingere. Deosebit de util este indicele general, cu care se încheie volumul.

Autorii au cules, cu migală și perseverență, ceea ce au găsit despre orașul Alexandria în fondurile indicate. Desigur că cercetarea și a altor fonduri, din arhivele centrale și locale, ar fi permis includerea unui număr de documente semnificative, unele dintre ele citate în lucrări de specialitate. După cum presa centrală și dezbaterile parlamentare ar fi putut oferi noi elemente vizînd integrarea istoriei orașului, Alexandria în ansamblul istoriei naționale.

Noua carte editată de Direcția Generală a Arhivelor Statului, în colaborare cu Filiala Arhivelor Statului din județul Teleorman, este o contribuție meritorie la dezvoltarea istoriografiei românești, o nouă mărturie a faptului că prin muncă asiduă și competență se pot realiza lucrări valoroase pe întreg cuprinsul țării, iar prin sprijinul organelor competente acestea pot vedea, în cele mai bune condițiuni, lumina tiparului.

IOAN SCURTU

Victor Neumann, VASILE MANIU. MONOGRAFIE ISTORICĂ. Prefața de Paul Cornea. Edit. „Facla” Timișoara 1984, 214 p.

Lucrarea tinărului istoric timișorean este o realizare meritorie, readucînd în circuitul științific național opera lui Vasile Maniu, personalitate însemnată a generației pașoptiste, a cărei activitate continuă și în deceniile următoare.

Selecția făcută din lucrările lui Vasile Maniu este precedată de o biografie foarte documentată ce se bazează pe un considerabil material edit și inedit, acesta din urmă provenind din lăsamîntul documentar al marelui dispărut, aflat în posesia unui descendent al familiei (p. 11—138).

Autorul scoate în evidență viața și activitatea lui Vasile Maniu încadrîndu-l perfect în realitățile contemporane ale patriei noastre. Sesizăm mai ales reușita analiză privind activitatea lui în Banat, în timpul și în perioada următoare revoluției pașoptiste. Autorul desfășoară pe o paletă largă activitatea lui Vasile Maniu ca militant de seamă al luptei de eliberare națională a românilor din Transilvania și Banat, dar totodată și un adept al conviețuirii frățești dintre locuitorii acestor provincii is-

torice, fără deosebire de etnie și religie.

Victor Neumann zugrăvește în culori vii activitatea lui Vasile Maniu desfășurată după trecerea în patria mamă. Se subliniază activitatea lui pe tărîm juridic, politic (mai ales în parlamentul României), artistic și cu deosebire istoric. Sînt evidențiate meritele lui deosebite obținute în calitate de secretar al comisiei istorice a Academiei Române, care îi oferise deja un fotoliu în cadrul ei. Autorul precizează că activitatea lui, inclusiv cea politică și istorică, a avut un caracter progresist. Ca deputat, a militat pentru progresul economic și social al țării, ca de pildă prin susținerea unui proiect de dezvoltare a sistemului feroviar, în 1882, chiar dacă nu toate soluțiile oferite erau viabile.

Nota dominantă a activității istorice a lui Vasile Maniu a fost apărarea drepturilor istorice ale poporului român. Autorul nu se rezumă la analiza acestei activități, ci o ilustrează și cu anumite scrieri ale istoricului inse-

rate în partea documentară a volumului (p. 139—181). Dintre acestea reține atenția „Raportul de cercetare adresat de Vasile Maniu Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice”, în anul 1892. Acest material inedit este un tur de orizont al principalelor obiective ce trebuie să fie urmărite de istoriografia română, mai ales în ceea ce privește istoria Transilvaniei. Trebuie să recunoaștem că, în esență, raportul reprezintă un ghid orientativ și pentru istoricul de astăzi.

Desigur, autorul nu a putut republica toată moștenirea scriitoricească a lui Vasile Maniu dar, cu ajutorul biografiei inserate în volum cititorul poate să se documenteze perfect asupra acesteia.

În concluzie, apreciem pozitiv inițiativa lui Victor Neumann și sperăm că, pe viitor, va readuce în circuitul științific național și alte figuri de origină bănățeană care au rămas în umbră.

EUGEN GLÜCK

REVISTA REVISTELOR

„BULLETIN DU COMITÉ DES ARCHIVES D'ENTREPRISES“, Bruxelles — Dortmund, nr. 5, 1982, 62 p. ; nr. 6, 1983, 64 p.

Buletinul Comitetului Arhivelor de întreprinderi, cu o apariție de un număr pe an, este trimis gratuit membrilor Consiliului Internațional al Arhivelor — editorul acestui periodic. Consiliul de redacție publică în fiecare număr lista membrilor Comitetului Arhivelor de întreprinderi, a membrilor corespondenți și procesele-verbale ale reuniunilor.

Reuniunea de la Viena s-a desfășurat între 20—23 septembrie 1981. Comitetul și-a planificat toate sesiunile sale de lucru pentru anii 1982—1985. După cum se știe, în anul 1984 sesiunea a avut loc la Bonn, precedând Congresul C.I.A., iar în 1985 Comitetul își va desfășura lucrările la Basel.

Numărul 5 găzduiește raportul prof. dr. Eduard März din Austria, intitulat *The Austrian Crédit Mobilier in a Time of Transition*. Urmărind ascensiunea și decăderea acestei bănci fondate în 1853 de frații Pereire, profesorul März remarcă rolul ei în ameliorarea finanțelor guvernamentale în așa-numita „belle époque“, în încurajarea industriei și în transformarea întreprinderilor particulare în societăți pe acțiuni, în ultimele două decenii care au precedat primul război mondial. Cercetările l-au condus pe autor la concluzia că prima conflagrație mondială a constituit sfârșitul ascensiunii „Creditului Mobilier“, care de-a lungul existenței sale și-a limitat acțiunile la teritoriul Austriei imperiale, inițiativele în străinătate avînd să joace întotdeauna un rol minor. După război, banca își va limita resursele la posibilitățile financiare ale întreprinderilor austriece și va rămîne în mod periculos vulnerabilă la toate fluctuațiile economiei mondiale, pentru ca în urma faimoasei crize financiare din anii 1929—1931 să se prăbușească definitiv. Opiniile membrilor Comitetului, diferite cu privire la rolul unor asemenea întreprinderi în epoca respectivă, converg spre aprecierea că raportul reprezintă un model întemeiat pe informația conținută în arhivele sale și pe rezultatele istoriografiei austriece.

În raportul *Bank-und Sparkassenarchive — Dänische Erfahrungen* (Arhivele Băncilor și Caselor de Economii — Experiența daneză), Finn H. Lauridsen trece în revistă istoria

principalelor bănci daneze (prima înființată în 1774) și a caselor de economii al căror început a fost stabilit în anul 1810. Ocupîndu-se și de organizarea „arhivelor instituțiilor monetare“, Lauridsen consideră că acestea pun mari probleme de depozitare. Studiul bogatelor arhive de la Diskonto Kasse, adică 2700 volume și pachete acoperind perioada 1846—1945, și ale Casei de Economii din Comitatul Holsteiborg, cu cca. 1100 unități arhivistice, conservate cvasi-integral ca *documente tip*, îi permite autorului să arate că în cazurile altor fonduri de arhivă, de același gen, experiența i-a determinat pe arhiviștii danezi să păstreze numai anumite documente, cum ar fi cele emanate de la sau pentru direcții — procesele-verbale, balanțe anuale, tranzacții economice importante.

În alte cazuri sînt aplicate diferite sisteme de selecționare, astfel încît piesele reținute să reflecte la fel de bine activitățile zilnice ale instituțiilor, ca și realizările clienților lor.

Unele instituții daneze, de asemenea tip, microfillează o parte din documentele contabile, iar microfilmele sînt transferate după un număr de ani la Erhversarkivet. Accesul la consultarea arhivelor acestor instituții este permis pe baza unei autorizații, după trecerea a 50, 80 sau 100 de ani, în funcție de datele biografice pe care le conțin.

Anna Christina Meurling, arhivist și al Arhivelor landului Lund din Suedia, în raportul *Archival Sources of Banking History in Sweden* socotește că cercetarea transformării societăților agrare în societăți industriale nu poate neglija istoria băncilor. Faptul impune pregătirea și conservarea arhivelor bancare pentru a le face accesibile cercetătorului. Luînd ca exemplu două bănci suedeze de comerț și clearing, arhivista suedeză subliniază mai multe caracteristici comune ale arhivelor lor: în primul rînd, sînt bine organizate; în al doilea rînd, au reguli și planuri de selecționare; în al treilea rînd, au liste de documente istorice și, în sfîrșit, din anul 1970 operațiile zilnice se fac cu ajutorul calculatorului. Autoarea constată că dintre genurile de documente, procesele-verbale — în special cele ale direcțiilor generale,

apoi memorandumurile și rapoartele constituie punctul de plecare al oricărei cercetări. Pentru acest motiv, documentelor din categoria de mai sus, precum și unora dintre anexele pe care le au, li se aplică microfilmarea de securitate.

Problema spațiului a determinat băncile și casele de economii să-și microfildmeze corespondența veche, iar cu aprobarea lui Bank Inspection să elimine documentele contabile, balanțele și unele tipuri de rapoarte, după 10 ani. Un viitor mai bun au registrele acționarilor care sînt ocrotite cu toată grija.

În arhivele bancare se mai păstrează fondurile de arhivă ale firmelor finanțate sau preluate de bănci în urma unor crize survenite în afacerile lor. Băncile de comerț care se ocupă și de clearing au organizat un departament specific, care ia asupra sa interesele particularilor. Documentele relative la operațiile departamentului respectiv — inventarele, testamentele, convențiile, contractele de vânzare și cumpărare se păstrează cu toate că ele se află și la Arhivele Statului.

În final, A. C. Meurling dă o anexă în care prezintă sub formă de extras o interesantă listă cu tipuri de documente, timpul de păstrare și observații, așa cum a fost întocmită de Savings Banks Union.

W. B. Romanov, de la Direcția generală a Arhivelor Statului de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., a supus atenției Comitetului raportul *The Organization of Bank Archives and Documentation on Banking History in the Soviet Union*. După ce realizează un istoric al instituțiilor de credit din Rusia, începînd cu cel de al doilea sfert al secolului al XVIII-lea (1733) și pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Romanov relevă organizarea ulterioară, pînă la formarea Republicilor Socialiste Sovietice, și mai ales după 6 iulie 1923, pînă la statutul Băncii U.R.S.S., din anul 1981.

Din analiză rezultă că arhivele băncilor din U.R.S.S. sînt administrate în funcție de anumite perioade de timp. Pentru o perioadă de 5 la 15 ani ele sînt considerate arhive curente și rămîn în păstrarea instituțiilor bancare care le-au creat. După acest termen, arhivele băncilor devin arhive istorice și sînt depuse în depozitele Arhivelor Centrale sau regionale ale Statului.

Pentru păstrarea documentelor în arhivele curente, pentru pregăti-

rea lor în vederea depunerii la arhivele de stat sînt reglementări care emană de la guvern, de la Arhivele Statului și de la direcțiile instituțiilor bancare.

Interesante sînt observațiile autorului cu privire la sarcinile comisiilor de experți. (selecționare). Aceste comisii se ocupă de redactarea instrucțiunilor relative la păstrarea documentelor, stabilirea cadrului general al depunerii și punerea la punct a nomenclatorului documentelor de arhivă.

În fiecare an, Serviciul de arhivă al instituțiilor bancare, cu participarea comisiilor de experți, evaluează din punct de vedere științific și practic documentele, pentru a le opri pe cele ce trebuie păstrate permanent. Totodată, sînt revizuite, completate sau cercetate cu regularitate listele de selecționare, iar depunerea documentelor este pregătită an de an.

Cu prilejul dezbaterilor, autorul a subliniat că din motive de precauție băncile își conservă arhivele cu termen de păstrare permanent timp de 15 ani, după care le expediază Arhivele Statului.

După relatarea tuturor intervențiilor asupra studiilor analizate de Comitet, *Buletinul* mai prezintă articolul lui O. Sladek, din R.S. Cehoslovacia, *Das Betriebsarchiv-wesen in der Tschechischen Sozialistischen Republik (Arhivele întreprinderilor în R.S.C.)*. Cu mențiunea că înainte de 1945 arhivistii, istoricii și muzeograful din R.S. Cehoslovacia s-au pronunțat pentru ocrotirea documentelor economice cu valoare istorică, iar în 1931 s-au înființat la Praga, din inițiativa istoricilor, „Arhivele pentru istoria industriei, comerțului și tehnicii”, autorul trece la analiza succeselor obținute în perioada 1951—1980, cînd s-au elaborat legi și instrucțiuni, s-au înființat „Arhivele de întreprinderi” salvîndu-se atît arhive mari, cît și arhive mici, prin punerea în lucru a cca. 80% din toate acestea. La sfîrșitul anului 1980 existau 800 de arhive de întreprinderi cu mai mult de 13 000 fonduri, cu un volum de peste 70 000 m.l. Organizarea acestui gen de arhive a permis realizarea edițiilor de izvoare publicate în Cehoslovacia.

Numărul 6 al *Buletinului* redă procesul-verbal al lucrărilor desfășurate la Paris între 19 și 23 septembrie 1982. Sedințele au avut loc la Arhivele Naționale ale Franței, la Camera

de comerț și industrie, la sediul social al companiei Saint-Gobain și la noul local al Arhivelor acestei companii aflat la Blois.

În timpul ședințelor de lucru Comitetul a examinat consecințele arhivistice ale aplicării noilor tehnici în crearea și gestiunea documentelor.

La deschiderea lucrărilor, Ch. Kecs-kemeti, secretarul executiv al C.I.A., s-a adresat participanților subliniind necesitatea stabilirii de legături cu celelalte comitete, în special cu cel de informatică și reprografie. Comitetul, care și-a stabilit un program pentru anii 1983—1987, a fost invitat să coopereze la programul RAMP, organizat de UNESCO și C.I.A. în favoarea țărilor în curs de dezvoltare.

În timpul dezbaterilor au fost prezentate mai multe rapoarte. Primul raportor a fost Bogomir Chokel, arhivist la Banca Mondială din Washington, D.C.

Fondată în 1945 de 38 guverne, Banca Mondială avea 143 membri în 1983, un personal alcătuit din 6000 funcționari și muncitori și își propunea între scopurile principale să favorizeze progresul economic și social în țările în curs de dezvoltare.

Programul de gestiune a documentelor corespunde aceluia al unei întreprinderi mondiale de afaceri. Datorită afluxului, Banca a recunoscut necesitatea unui program de administrare a documentelor și în 1969 a dat unui grup de specialiști spre studiu această importantă funcție arhivistică. A fost creat un „Centru al documentelor”, iar directivele referitoare la programul administrării documentelor, care pun în lumină rolul și obiectivele lui, au fost incluse în manualele pentru cadre.

B. Chokel relevă că documentele oficiale ale Băncii sînt de o importanță vitală pentru luarea deciziilor și din acest motiv reperarea lor rapidă este o necesitate absolută. Cum instanțele superioare nu au încredere în documentații fragmentate și apreciază la justa ei valoare documentarea centralizată și completă, „Centrul” a trecut la studierea unei metode destinate automatizării funcțiilor sale. Dificultățile ivite în legătură cu masa mare de informații ce trebuie clasată și cu regăsirea lor au impus o nouă organizare.

Divizia de administrare a documentelor a achiziționat un sistem „word processing” în scopul simplificării mecanismelor de control intern și a facilitării citorva lucrări importante ale documentării, care, pregă-

tită după procedura manuală, era demoralizatoare. Minicomputerul va face accesibile, într-o manieră superioară, miile de rapoarte pentru Bancă sau ale Băncii, informațiile bibliografice utile, va înlesni analizele, stabilirea concluziilor, recomandărilor și deciziilor conducerii Băncii.

Descriind studiile preliminare cu privire la sistemul automat (tehnica modernă de documentare, de informatică și de micrografie) și problemele administrării documentelor, autorul ne informează că o singură piesă din multele milioane de documente va fi găsită în zece secunde.

B. Chokel consideră că acest program de gestiune (administrare) modernă a documentelor, operațional la începutul anului 1983, va face din Arhivele Băncii un instrument de lucru capabil să ofere servicii de o manieră perfectă atât propriilor funcționari, cât și cercetătorilor și istoricilor.

Maurice Hamon, șeful serviciului Arhivelor Companiei Saint-Gobain, prezintă *Les archives du Groupe Saint-Gobain en France*. Astăzi această companie este de fapt un grup internațional în care lucrează 130.000 de persoane și are filiale în 17 țări. Direcția generală a grupului a decis în 1974 să înființeze serviciul de arhivă, avînd competență în toate cele 17 filiale, cu scopul de a stăpîni fenomenul prearhivării, organizării, ocrotirii și folosirii arhivelor istorice pe baza regulilor comune și obligatorii pentru toate filialele. Serviciul de arhivă are un birou de studii, îndrumare și organizare a activității arhivistice a companiei.

După o scurtă păstrare în birourile companiei, documentele sînt stocate în depozitele intermediare ale filialelor, iar după o perioadă de „decantare”, care poate dura cîțiva ani, se procedează la eliminarea unora și păstrarea celor cu valoare istorică, cu termen permanent.

Ultima categorie este păstrată și exploatată în depozitul central de arhivă, construit pentru utilizatorii francezi. Datorită legăturilor cu universitățile franceze sau alte instituții de cultură, arhivele istorice ale companiei au fost folosite în mai multe publicații și expoziții retrospective.

Sigfried von Weiher și Elisabeth Tesenemacher din R.F.G., în raportul EDV — *Einsatz im Siemens-Archiv (A.D.P. — Informatica aplicată în Arhivele Siemens)*, realizează la început un istoric al Arhivei firmei Siemens.

Înființată în 1907 la Berlin, astăzi păstrată la München sub numele de Muzeul Simens, ea se constituie de

fapt ca Arhiva Centrală a firmei și este, alături de cea a firmei Krupp, cea mai veche arhivă de acest fel din Republica Federală Germania.

Autorii arată apoi evoluția procesului de automatizare a activității de arhivă și documentare. Datorită numărului mare de documente, dosare și monografii pentru bibliotecă (intrau cca. 6000 pe an), în 1969 a fost luată decizia de a se înființa serviciul de documentare și automatizare a activității. Dacă la început s-a lucrat pe cartele perforate și existau 15 descriptori pentru un document, după 12 ani de muncă s-a ajuns la un tezaur de 4500 descriptori. Sistemul nefiind eficient s-a renunțat la el. În acest studiu se poate urmări utilizarea lui Fach-Thesaurus și DRE-Thesaurus (DRE — Dokumentations-Rings Elektrotechnik), importanța înființării Băncii de date în 1982 și a utilizării sistemului GOLEM. Semnalăm specialiștilor în domeniul informaticii arhiviste și informaticienilor de la organizații anexe care arată ce tipuri de date se prelucurează.

Marco Doria, de la Societatea Ansaldo din Genova, prezintă în *Les archives historiques de l'Ansaldo* istoricul acestora de la înființarea lor și până în anul 1980. Alcătuite din cca. 700 000 de documente organizate în peste 2 000 „clasoare”, arhivele istorice respective furnizează informații privind administrarea fiecărei unități de producție, organizații de muncă, producția uzinelor, achizițiile de materii prime, produsele realizate, mașinile-utilaje cu prețul de cumpărare, gestiunea financiară a societății (situația de casă, raporturile cu băncile, plățile și intrările), raporturile cu personalul, societățile controlate (companii de navigație, întreprinderi industriale), publicitatea în ziare și reviste, cumpărările și vânzările de breve, corespondența purtată, notele și memoriile unor fondatori, conducători etc.

Arhiva istorică se compune din Secția documentară, Secția desene, care cuprinde peste 30.000 desene tehnice, și Secția fotografică, cu 25000 negative înstruind istoria întreprinderii de la începutul secolului al XX-lea până în zilele noastre.

În prezent, în activitatea arhivei Societății Ansaldo se pune problema stabilirii criteriilor pentru eliminarea materialelor ce nu prezintă interes, transferul documentației din Arhivele curente în Arhivele istorice și dezvoltarea unui program de cercetare și experimentare referitoare la clasarea

documentelor cu mijloacele oferite de un ordinator.

Finalul raportului ne informează că fondurile cele mai vechi ale Arhivei istorice au fost microfilmate în întregime. De asemenea, s-a luat măsura, dat fiind costul foarte ridicat al operațiunii, să se execute microfilmarea numai pentru documentele cele mai importante — corespondența societății la cel mai înalt nivel, cu privire la activitatea de producție și la strategia comercială.

Pirkko Rastas, șef de departament la Arhivele Naționale ale Finlandei, a supus atenției Comitetului studiului *Records Management and Automation*. Sesizând cauzele cerințelor de modernizare în activitatea arhivistică a întreprinderilor, creșterea numărului de documente și necesitatea utilizării informației, autorul constată că întreprinderile din Finlanda au trecut de la stadiul de elemente de conservare pasivă a arhivelor la nivelul de parteneri activi ai serviciilor de documentare ale Arhivelor Naționale, fie prin utilizarea posibilităților acestora de prelucrare automată a datelor, fie prin întrebuintarea capacităților proprii.

Observând că în prezent o mare parte din informația esențială despre activitatea întreprinderilor este păstrată sub forma documentelor informatizate, și nu pe hîrtia tradițională, P. Rastas ridică problema dacă documentele utilizate în prelucrarea automată a datelor sînt proprii unei păstrări de lungă durată sau permanentă. Opinia sa este că numai benzile magnetice pot stoca în permanență documentele informatizate.

O dată cu punctul de vedere privind relațiile ce trebuie stabilite între întreprinderi și Arhivele Centrale ale Finlandei, autorul își exprimă părerea că ar fi util pentru arhivele comerciale ale întreprinderilor din toate țările să se elaboreze sub îndrumarea Comitetului Arhivelor de întreprinderi un tezaur internațional comun, tradus în diferite limbi.

Interesant pentru problematica abordată și metodologia utilizată, raportul *Les archives de la periode industrielle en Italie. Situation, problèmes, perspectives* al directorului Arhivelor Toscane (Florența), Francesca Morandini, ne aduce în atenție istoria arhivelor întreprinderilor italiene în rioada revoluției industriale din primele decenii ale secolului al XIX-lea și evoluția procesului de industrializare pînă spre anul 1900, competențele regionale ale Arhivelor Toscane și importanța acordată de arhiviști și is-

torici nu numai în Italia, ci și pe plan internațional acestor arhive, în cadrul unor mese rotunde sau congrese naționale și internaționale de istorie a economiei.

Autoarea marchează necesitatea redactării unui repertoriu al arhivelor preindustriale și paraindustriale pentru întregul teritoriu național și lansează ideea colaborării permanente dintre istoricii întreprinderilor economice, conducătorii întreprinderilor, administrația Arhivelor și Ministerul Bunurilor Culturale. În Italia, Consiliul Național pentru Cercetări a dat atenția cuvenită acestei chestiuni, creînd Comisia pentru istoria industriei.

Alte probleme puse în discuție au fost: necesitatea pregătirii cadrelor. Arhivelor de Stat din zonele dezvoltate din punct de vedere industrial, pe baza unui program adecvat fiecărei regiuni, și întocmirea unui „recensămînt al întreprinderilor și arhivelor lor”. Recensămîntul ar trebui să acorde o importanță specială întreprinderilor din industriile extractivă, chimică, mecanică, electrotehnică, electronică, alimentară, textilă și de confecții, hirtie, ceramică, transporturi, precum și caselor editoriale, băncilor, iar pentru arhivele lor se impune cunoașterea următoarelor date: localizarea și amplasarea arhivelor, starea de organizare și conservare, posibilitățile de consultare, cercetările făcute asupra vechimii întreprinderii și a rolului ei în economia regională, catalogul seriilor examinate, cu limitele lor cronologice (anii extremi).

În Italia, datorită faptului că s-au distrus multe documente importante, administrația centrală și locală a arhivelor de stat a decis să stabilească ce înseamnă interesul istoric și să notifice întreprinderilor că arhivele lor prezintă un „important interes isto-

ric”. Astfel, șefii întreprinderilor sînt obligați să dea nu numai atenție organizării arhivelor, ci și acces pentru consultarea lor.

Italia, după exemplul Franței, a optat pentru sistemul de centralizare a arhivelor cu caracter economic la Arhivele Statului, din rațiuni economice (se asigură importanța economiei în administrarea lor), oferă garanția păstrării lor și condiții pentru o mai bună consultare care favorizează cercetătorul.

Experiența din Ungaria ne este înfățișată de Akos Koroknai sub titlul *Die Schriftgutverwaltung der Wirtschaft in Ungarn (Supravegherea arhivelor de întreprindere și condițiile lor de păstrare în Ungaria)*.

Autorul raportului arată că, deși în Ungaria sînt experiențe de două secole în ceea ce privește conservarea documentelor, totuși, după naționalizare a acționat empirismul și nu s-a ținut seama de organizarea anterioară a acestor arhive. După aplicarea instrucțiunilor din 1950, 1951 și, mai ales, prin elaborarea normelor din 1969 s-au stabilit principii uniforme de arhivare și de păstrare a documentelor, pe sectoare și ramuri de activitate, de simplificare a selecționării.

Rezultatele, deși lente la început, sînt vizibile la întreprinderi atît pentru arhivarea documentelor tradiționale, cît și pentru celelalte, cum sînt microfilmele, filmele și documentele informatice, iar aplicarea normelor a dus la diminuarea birocrăției.

Numărul 6 se încheie cu o succintă prezentare a opiniilor exprimate la lucrările de la Paris de gazde și organizatori, de membrii Comitetului și ceilalți participanți asupra rapoartelor.

GABRIELA HURMUZACHE

„PROLOGUE”, vol. 15, nr. 1—4/1983, 272 p.

Volumul cu numărul 15 al trimestrialului editat de Arhivele Naționale ale Statelor Unite trezește un interes aparte cititorului, prin ineditul punctelor de vedere exprimate, printr-o abordare mereu nouă a subiectelor alese.

Ne-au atras atenția, cu deosebire, articolele referitoare la activitatea arhiviștilor, la utilizarea unor documen-

te care au stat mai puțin în atenția cercetării.

Începem scurta noastră incursiune cu studiul lui Raymond Geselbracht, *Cele patru ere ale istoriei documentelor prezidențiale (The Four Eras in the History of Presidential Papers, nr. 1, p. 37—42)*. Opinia lui George Washington, conform căreia documentele presedintelui sînt în primul rînd

de interes particular și, deci, au fost păstrate de familiile foștilor președinți, a generat multe situații neferice în tot secolul al XIX-lea, pierderi totale sau parțiale ale unor arhive. Compromisuri între interesul particular și cel general, național, au fost realizate, mai întâi, prin achiziționarea unor arhive de către guvernul federal, transferate ulterior la Biblioteca Congresului, și aparținând bibliotecilor prezidențiale (F. D. Roosevelt — 1940 ș.a.). Bibliotecile prezidențiale au funcționat, în fine, pe o bază legală (1955 — Legea bibliotecilor prezidențiale, pînă în anul 1980, cînd Legea documentelor prezidențiale a devenit efectivă).

Tot rubrica „Perspectiva arhivistului” include și articolul *Arhivofobia — cauzele și remediul ei (Archivofobia: its causes and cure*, nr. 2, p. 115—119) de Virginia C. Purdy. Cantitatea imensă a documentelor păstrate în Arhivele Naționale intimidază uneori, costul ridicat al consultării unor indexări computerizate și, nu în ultimul rînd, modul de arhivare, de multe ori neobișnuit pentru cei neinițiați, sînt cauzele considerate majore ale „arhivofobiei”. Autoarea recomandă, folosind cîteva exemple bine alese, remediile: instrumentele de informare și informarea directă de la arhiviști în legătură cu cercetarea întreprinsă, deși, nu totul se rezumă la indicația „luați două inventare și chemați arhivistul de dimineată”, ci la răbdare, multă răbdare, asemenea arheologului care sapă zile și săptămîni pentru a găsi o urmă cu adevărat prețioasă.

Arhivistica este mereu prezentă în paginile revistei, cu deosebire în rubrica permanentă „Izvoare din Arhivele Naționale pentru cercetarea genealogică și istoria locală”. Cîteva categorii de documente mai deosebite sau vizate mai puțin de cercetarea istorică sînt puse acum în lumină.

Documentele judecătorei teritoriale și istoria locală — New Mexico un studiu de caz (Territorial Court Records and Local History: New Mexico as a Case Study, nr. 1, p. 43—54) și-a intitulat articolul Thomas Wiltsey. Documente referitoare la falimentele, la naturalizări și la domeniul public abundă în aceste fonduri, ca și scrisori personale și fotografii, toate mărturiile de seamă pentru viața de zi cu zi a așezărilor vestului american în secolul trecut.

În numărul 2 al revistei, Constance B. Schulz, în articolul *Cererile de pensii pentru veteranii din războiul de*

independență — un izvor neglijat pentru istoria socială și a familiei (Revolutionary War Pension Applications: A Neglected Source For Social and Family History, p. 103—114), reliefează importanța acestui gen de documente, de multe ori singurele care atestă existența unor oameni în anii de început ai secolului al XIX-lea. După o scurtă incursiune în legislația pensilor de război, autoarea descrie categoriile de acte care se găsesc în dosarele de pensii de acest fel și relevă importanța lor pentru studiul istoriei tinerei republici americane.

În fine, John Mendelsohn prezintă în articolul *Genealogia și Holocaustul — Izvoare selecționate la Arhivele Naționale (Genealogy and Holocaust. Selected Sources at the National Archives*, nr. 3, p. 179—189) documentele referitoare la politica de exterminare a evreilor în cel de-al III-lea Reich (anii 1933—1945). În majoritate sînt dosare ale personalului lagărelor de concentrare, inclusiv registrele de intrare, registrele morților și dosarele personalului postbelic. Sînt menționate, de asemenea, alte acte legate de diferite faze ale persecuției naziste: listele evreilor deportați, emigrați sau expulzați, victimele pogromurilor etc.

În numărul 4 ne-a reținut atenția articolul *Influența unui istoric asupra politicii federale — W. P. Webb, un studiu de caz (A Historian's Impact on Federal Policy: W. P. Webb as a Case Study*, p. 215—228) de Walter Rundell, Jr., care demonstrează cum cărțile istoricului american Walter Besvott Webb, au influențat politica guvernamentală a Statelor Unite. Trei au fost aceste lucrări: *Divided We Stand* (1977), care a afectat politica *New Deal*-ului, *Impresii de călătorie pe Rio Grande*, care a dus la înființarea parcului național Big Band, și *More Water for Texas* (1954), rezultat din activitatea sa de consultant al liderului majorității în senat, Lyndon B. Johnson.

Rubrica „Achiziții și fonduri noi intrate la Arhivele Naționale” trezește interesul prin abundența documentelor puse la dispoziția cercetătorilor atît la Arhivele Naționale, cit și în Bibliotecile prezidențiale. Menționăm, de asemenea, apariția între „Publicațiile Arhivelor Naționale”, la capitolul „Noi ghiduri” în documentele generale, a *Documentelor Biroului Serviciilor Strategice — Ambasada germană la București* (numărul I, p. 60).

ALEXANDRU NASTOVICI

STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE, XLVII-XLVIII, 1983, București

Revista Societății de științe istorice pune în atenția profesorilor, arhiviștilor, muzeografilor, bibliotecarilor și cercetătorilor studii teoretice întemeiate pe o profundă analiză a izvoarelor istorice între care cele de arhivă ocupă un loc important. Astfel, Florin Constantiniu subliniază, în *Geneza feudalismului în Europa răsăriteană*, necesitatea abordării tipologice a orînduirii care își ia numele nu de la raportul fundamental de producție, ci de la o instituție din sfera suprastructurii politice: feuda. Relevînd două căi de apariție a acestei orînduirii, autorul stabilește, ținînd seama de evoluția obștei vechi românești, „așa cum reiese din documente și tradiție”, geneza feudalismului românesc din spațiul carpato-danubian și îl include în tipul „fără sinteză”. Arhiviștilor le rămîne sarcina de aprofundare a tezei cu noi izvoare de arhivă.

Reputatul profesor arhivist și cercetător Mihail Guboglu face o amplă investigație a izvoarelor orientale pentru a studia perioada de la *Emiratul lui Osman la Imperiul otoman*. Concentrarea de informație realizată de Mihail Guboglu poate orienta orice cercetare istorică și arhivistică privind relațiile româno-otomane și balcano-otomane sau dramaticele bătălii de la Rovine, Craiova și Ialomița. Bibliografia anexată, mai ales edițiile de documente și cronicile turcești, reprezintă o sursă de prim ordin pentru orice viitoare cercetare care se îndreaptă spre noi orizonturi de cunoaștere.

Constantin Șerban, în studiul *Aseziul Vienei din 1683. Semnificația lui istorică*, relevă cu ajutorul unor lucrări de sinteză și cu informația din cunoscutele ediții de documente și de cronicile publicate de E. Hurmuzaki, M. Guboglu ș.a. originile conflictului din 1683, desfășurarea asediului Vienei și semnificația istorică a acestui eveniment: încetarea ofensivei Înaltei Porți spre centrul Europei, posibilitatea înfrîngerii armatei otomane, stadiul avansat de decădere politică, socială, economică și militară a Imperiului otoman și conturarea „problemei orientale” în Europa.

Matei D. Vlad, în *Statutul juridic al Țărilor Române în perioada 1600—1829*, participă la discutarea acestei pagini de istorie românească și universală asupra căreia și-au concentrat atenția atît medievistii, cît și istoricii perioadei moderne. Izvoarele isto-

rice interpretate — cronicile, mărturiile ale călătorilor străini, documente ale cancelariilor unor puteri europene privind pacea, protecția și autonomia Țărilor Române, suzeranitatea, existența „Capitulațiilor”, și a altor reglementări otomane sau internaționale ce priveau statele noastre — îl conduc pe autor la concluzia că Principatele au beneficiat de autonomie, de un statut juridic și politic internațional de care nu s-au bucurat țări altădată puternice, ca de pildă Ungaria și Polonia.

Ion Gh. Șendrulescu aduce pe baza presei timpului și a unor ediții de documente diplomatice noi contribuții pentru a se putea elucida *Relațiile diplomatice ale României cu statele balcanice în perioada 1900—1914*.

În legătură cu articolul semnat de Ioan V. Cecuz, *Viața politică din Bucovina în preajma Unirii din 1918*, semnalăm proporțiile cercetării privind lupta românilor împotriva Austro-Ungariei și utilizarea fondurilor arhiviste de la D.G.A.S.—Casa Regală și Președinția Consiliului de Miniștri.

Realizînd un studiu referitor la *Școala secundară Bucureșteană între anii 1859—1964*, Gh. Smarandache pune în valoare informația oferită de documentele din fondul arhivistic Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice despre gimnaziile, colegiile, școlile centrale și Școala națională de medicină și farmacie din București și proiectele de îmbunătățire a sistemului de învățămînt al orașului.

N. Adăniloie aduce noi date despre *Atitudinea lui Nicolae Titulescu față de țărănime la 1907*. Impresionat de starea acestei clase muncitoare, dată uitării de guvernanți, tînărul jurist de atunci propunea o serie de măsuri menite să ducă la ameliorarea vieții ei și se pronunța împotriva pretențiilor marilor proprietari de a fi despăgubiți pentru pagubele suferite.

În *Contribuții la istoricul relațiilor româno-turce (1923—1938)*, N. Ceachir abordează pe baza unui număr important de documente din fondurile Arhivelor Statului și ale M.A.E. evoluția relațiilor cordiale dintre România și Turcia începînd de fapt din 1881, politica de neamestec, colaborare și stimă reciprocă promovată, după 1929 între cele două state.

Două comunicări sînt consacrate împlinirii a 90 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Este vorba de *Contri-*

buția Clubului Socialist al muncitorilor din Ploiești la crearea P.S.D.M.R.-1893, semnată de Ion Șt. Baicu, și de Partidul nostru la cea de-a 90-a aniversare a constituirii sale prezentată de Gh. I. Ioniță.

Alte comunicări elaborate de Ligia Bîrzu și Ion Gh. Șendrulescu marchează un secol de la nașterea istoricului Vasile Pirvan.

Interesante și de real folos pentru cadrele didactice sînt rubricile „Metodica Predării istoriei” și „Planurile de lecții comentate”. Credem că ar fi bine să ne punem întrebarea dacă, alături de o serie de studii de sinteză și unele contribuții publicate în diferite reviste mai la îndemîna profesorilor și pe care se întemeiază comentariile n-ar fi oportun să se folosească, acolo unde lecția permite, documentele de arhivă, publicate nu numai în cîteva culegeri de texte, deosebit de apreciate, ci și în ediții de documente mai vechi sau mai noi ori facsimilate, întrucît în toate județele țării sînt filiale ale Arhivelor Statului care ar putea sprijini activitatea didactică.

De remarcat este faptul că pentru întocmirea studiilor lor încadrate la rubrica „Istorie locală”, Dumitru și

Mirela Angelescu, Alexandru Dinu, C. Rades s-au slujit de surse din fondurile Arhivelor Statului din București sau de la filialele județene ale aceleiași prestigioase instituții și din arhivele bine organizate ale unor școli de cultură generală.

La rubrica „În ajutorul perfecționării profesorului de istorie” sînt prezente nume de prestigiu ale istoriografiei românești: Ștefan Ștefănescu, Radu Manolescu, Zorin Zamfir, Ligia Bîrzu și Ioan Scurtu, ale căror studii și teze au drept argument, pe lângă alte categorii de izvoare istorice, fonduri arhivistice centrale ale D.G.A.S. și M.Ap.N., colecțiile de microfilme și ultimele ediții de documente ale Arhivelor Statului.

Acest număr al revistei se încheie cu rubricile „Figuri de dascăli” și „Noutăți în istoriografia românească și străină”. Reținem atenția cititorului că este oglindită personalitatea regretatului profesor Nicolae I. Simache, pasionat cercetător, colecționar și salvator de documente istorice de inestimabilă valoare pentru istoria patriei.

ILIE IONESCU

INSTRUMENTE DE LUCRU

Lista documentelor publicate în vol. XLVI

1. 1435 noiembrie 20, *Haşeg*. Voievodul Transilvaniei, Ladislau Csáki, confiscă de la cnezii de Riuşor, fraţii Costea, Stanciu şi popa Vilcu, jumătate din cnezatul moşiei Riuşor, precum şi pe cel al satului liber Şerei din districtul Haşeg, sub învinuirea de a fi devastat bunurile de acolo şi de a se fi refugiat apoi în Moldova, şi le dăruieşte fraţilor Mihail, Basarab şi Ioan de Riuşor ca răsplată a serviciilor lor credincioase, dar mai ales ca o recompensare a meritelor militare ale defunctului lor tată Ioan în lupta împotriva turcilor, cu ocazia bătăliei date dincoace de cetatea Haşegului de răposatul voievod al Transilvaniei, Nicolae Csáki. 1 90
2. 1522 mai 19 (959 *cemazi-ül-evvel* 25), *Edirne*. Porunca sultanului Süleyman Magnificul către beiu de Kirkkilise, Hasan bey, cu privire la strămutarea supuşilor otomani din satele retrocedate Moldovei, la o dată anterioară, în schimbul majorării haraciului acesteia, pe pământurile vakifului Selim han şi pe cele ale feudei imperiale din cazaua Akkerman. 2 209
3. 1623 (7131) iunie 28. Ştefan Tomşa II voievod întăreşte lui Alexa, fost cămăraş, nişte părţi de ocine la Buţcăteani, revendicate de Dumitru şi fraţii săi, Mihăilaşco, Gavrilaş şi sora lor Brînduşa. 4 430
4. (1777 *octombrie* 23). Inventarul casetei cu bijuterii aparţinând domnului Moldovei, Grigore Al. Ghica, întocmit de o comisie de boieri dupăuciderea domnului. 3 295
5. 1784 decembrie 14 — 1785 ianuarie 8. Două variante bihorene ale „Ultimatului lui Horea” trimise contelui Raymond de Saurau de inspectorul domeniului Diosig. 3 432
6. 1819 mai 3, *Bucureşti*. Călugării iviriţi şi proegumenii de la mănăstirea Radu Vodă adevăresc că s-au dat doctorului Apostol Arsachi două copii după două hrisoave referitoare la moşiile Buteneasca şi Paraipani, deoarece originalele s-au pierdut. 3 337
7. 1840 mai 26, *Bucureşti*. Contract încheiat între Gh. Oteteleşanu, doctorul A. Arsachi, firma „Fraţii Ghermani” şi Al. Villara, care au luat în arendă ocnele din Ţara Românească şi Moldova pentru a le administra pe o perioadă de şapte ani. Se specifică modul de organizare şi funcţionare a asociaţiei şi felul în care urma să fie exploatată şi valorificată sarea. 3 335
8. 1906 martie 14/27, *Bucureşti*. G. T. Kirileanu transmite lui Constantin Meissner impresiile produse asupra sa de manifestaţia studentească, din 13 martie 1906, pentru apărarea limbii române. 4 443
9. 1906 decembrie 29, *Bucureşti*. G. T. Kirileanu îi comunică lui Constantin Meissner situaţia şi atribuţiile sale la cancelaria palatului, subliniind atitudinea binevoitoare arătată de Titu Maiorescu şi Nicolae Iorga faţă de studiile sale de istorie şi literatură veche românească. 4 444
10. 1907 martie 14, *Bucureşti*. G. T. Kirileanu dezvăluie lui Constantin Meissner impresiile amare produse asupra sa de discursul lui Petre Carp în apărarea marii proprietăţi, rostit la 10 martie în Camera Deputaţilor. 4 445
11. 1907 aprilie 3/16, *Broşteni*. G. T. Kirileanu expune lui Constantin Meissner punctele sale de vedere în problema ţărănească, criticînd aspru atitudinea politicienilor faţă de mişcările ţărăneşti. 4 446
12. 1910 ianuarie 24, *Brăila*. Raportul de zi al poliţiei despre desfăşurarea intrunirii muncitorilor la care a vorbit Panait Istrati împotriva abuzurilor autorităţilor şi vătăfilor din port. 2 170

	Nr.	Pag.
13. 1910 martie 14, Brăila. Raportul poliției privind desfășurarea adunării de la sediul sindicatului muncitorilor portuari la care au vorbit Ștefan Grigoriu și Panait Istrati despre progresele mișcării muncitorești brăilene și poziția Partidului Social Democrat față de răscoala din 1907.	2	171
14. 1910 august 8, Brăila. Raportul de zi al poliției cu privire la deschiderea noului sediu al sindicatului muncitorilor din port situat în cartierul fabricilor unde au luat cuvântul I. C. Frimu și Panait Istrati.	2	172
15. (1915) ianuarie 15 — martie 2, Viena. Însemnări din jurnalul Irinei Mavrocordat (IV, V).	1 4	72 432
16. 1915 aprilie 29, București. Notă informativă adresată contelui Otto-kar Czernin, împuternicitul Austro-Ungariei la București, de un agent de informații austriac, cu privire la activitatea Irinei Mavrocordat la Viena și relațiile cu compatrioții din țară.	1	71
17. (1936 martie). Manifest emis de organizația din Arad a Blocului pentru apărarea libertăților democratice adresat muncitorilor, meseriașilor, comercianților și intelectualilor, prin care aceștia sînt chemați să se înroleze în organizație.	3	252
18. 1940 noiembrie 25, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri, referitor la acțiuni ale comuniștilor din capitală, Reșița, Iași, Turnu-Severin.	2	134
19. 1941 aprilie 9, București. Extras din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri, prin care se semnaleză tipărirea și răspîndirea în clandestinitate a unor broșuri cu titluri camuflate conținînd documentele: „Pentru pacea și independența națională a poporului român” datat 15 ianuarie 1941 și „De la regimul legionar la dictatura militară”.	2	135
20. 1941 aprilie 17, București. Extras din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri, cu privire la răspîndirea unui manifest comunist în raza municipiului Iași.	2	135
21. 1941 iulie 17, București. Extras din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri, referitor la răspîndirea unor manifeste comuniste pe teritoriul comunei Moșac (jud. Baia).	2	135
22. 1941 august 8, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri, referitor la răspîndirea unor publicații comuniste în Banat și la inițierea de către comuniști a „Frontului popular” și a „Frontului național împotriva cotropitorilor străini”.	2	135
23. 1941 septembrie 18, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri referitor la răspîndirea unui manifest antirăzboinic prin care se aklamă Frontul Unic Muncitoresc.	2	136
24. 1941 septembrie 29, București. Raport al Marelui Cartier General al Armatei înaintat Președinției Consiliului de Miniștri referitor la instrucțiunile P.C.R. privind propaganda antirăzboinică în rândurile soldaților.	2	136
25. 1941 octombrie 31, București. Extras din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri prin care se semnaleză lansarea manifestului comunist intitulat „Români, românce”.	2	137
26. 1942 aprilie 18, București. Fragment din buletinul informativ înaintat Președinției Consiliului de Miniștri referitor la răspîndirea buletinului de propagandă „România liberă” editat de comuniștii din capitală în cadrul acțiunii pentru crearea „Frontului unic național de luptă”.	2	137
27. 1942 aprilie 20, București. Extras din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri referitor la propaganda comunistă desfășurată în capitală, în cadrul „Frontului Unic Național”.	2	138
28. 1942 iunie 1—5, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri despre răspîndirea în capitală a		

- „Buletinului informativ pentru lupta patriotică a tineretului român“ nr. 2, datat 15 mai 1942, și la circulația bancnotelor pe care erau imprimate lozinci comuniste. 2 138
29. 1942 iulie 4, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri referitor la activitatea comunistilor din sectorul II Negru și la manifestele comuniste difuzate în capitală. 2 138
30. 1942 septembrie 19, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri referitor la răspîndirea în județul Făgăraș a unor manifeste comuniste care îndemnau la organizarea frontului patriotic de luptă împotriva războiului, pentru independență și eliberare națională. 2 139
31. 1942 noiembrie 2, București. Extras din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri referitor la răspîndirea în județul Timiș a unor manifeste comuniste adresate tăranilor. 2 140
32. 1943 ianuarie 28, București. Articol publicat în „România liberă“ cu ocazia aniversării unirii din 1859 prin care poporul român este chemat la lupta pentru alungarea trupelor hitleriste din țară și răsturnarea dictaturii antonesciene. 2 140
33. 1943 august 8, București. Declarația Uniunii Patrioților publicată în „România liberă“ cuprinzînd propunerile P.C.R. de constituire a „Comitetului național pentru eliberarea țării“. 2 141
34. 1943 septembrie 24, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri cuprinzînd date privitoare la instrucțiunile C.C. al P.C.R. referitoare la organizația tineretului, activitatea Uniunii patriotice și răspîndirea în capitală a unui manifest semnat de Comitetul Central de luptă al Mișcării dezrobirii naționale. 2 143
35. 1943 octombrie 4, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri referitor la acțiunea de propagandă inițiată de P.C.R. în rândurile celorlalte forțe politice pentru încadrarea lor în „Uniunea Patriotică“. 2 143
36. 1943 octombrie 13, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri cuprinzînd informații referitoare la intensificarea propagandei comuniste în regiunea petroliferă. 2 144
37. 1943 octombrie 15, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri cu privire la noile instrucțiuni date de conducerea comunistă organizațiilor în subordine. 2 144
38. 1943 decembrie 10, București. Extras din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri conținînd date despre: măsurile luate de organizația P.C.R. din capitală cu privire la organizarea cadrelor și asigurarea activității lor revoluționare; tratativele inițiate de comunisti cu social-democrații și Frontul Plugarilor; propaganda pentru pace, antinazistă desfășurată de comunisti în capitală. 2 145
39. 1944 aprilie 5, București. Fragment din buletinul informativ al Președinției Consiliului de Miniștri referitor la intensificarea acțiunilor pentru ieșirea din războiul antisovietic. 2 146
40. 1944 mai 1, București. Manifestul Frontului Unic Muncitoresc publicat în „România liberă“ din 26 mai 1944. 2 147
41. 1944 iunie 4—12, București. Buletin rezumativ alcătuit de Ministerul Justiției după rapoartele parchetelor generale și parchetelor tribunalelor. Informații referitoare la manifestul răspîndit la 1 iunie 1944 la Timișoara, redactat în limbile română și maghiară și semnat de „Comitetul bănățean de luptă“. 2 148
42. 1944 iulie 28, București. Articol redacțional publicat în ziarul „România liberă“ prin care poporul român este chemat să lupte pentru doborîrea guvernului antonescian și alungarea trupelor hitleriste din țară, pentru o Romînie liberă, democratică și independentă. 2 149
43. 1944 august 24, București. Apel adresat cetățenilor capitalei de către Comandamentul formațiilor patriotice de luptă, tipărit ca ediție specială a ziarului „România liberă“. 2 150
44. 1944 august 24, Făgăraș. Ordinul de operații al generalului I. Dumitriu comunică încetarea ostilităților cu armata sovietică, scoaterea tru-

- pelor române din subordinea comandamentelor germane și stabilește misiunea detașamentelor și rezervelor Centrului de instrucție al infanteriei față de orice încercare a formațiunilor hitleriste de a ataca în zona Făgăraș. 3 272
45. 1944 august 24, Sibiu. Ordin special dat de Corpul 6 Teritorial al Regimentului 7 grăniceri pază pentru respingerea sau întârzierea oricărui atac german pe direcția Luduș, Daia Română, Orăștie. 3 274
46. 1944 august 24, Sibiu. Ordinul special al Corpului 6 Teritorial dat Regimentului 82 infanterie cu privire la rezistența pozițiilor față de o eventuală înaintare germană. 3 275
47. 1944 august 24, Sibiu. Ordin de operații al Corpului 6 Teritorial prin care se stabilesc dispozitivul de luptă și misiunile unităților și subunităților din compunerea sa pentru respingerea oricărui atac hitlerist și horthyst. 3 275
48. 1944 august 24, Tîrnăveni. Notă informativă a Regimentului 82 infanterie înaintată corpului 6 Teritorial cu privire la ciocnirile unei companii române cu formațiuni hitleriste și horthyste în zona Vidrasău. 3 277
49. 1944 august 24, Alba Iulia. Raportul Inspectoratului de jandarmi Alba Iulia înaintat Corpului 6 Teritorial informează asupra mișcărilor de trupe hitleriste și horthyste în punctul Vidrasău, comunele Ungheni, Cucerdea, Tîrnava Mare și a dezarmării unor formațiuni hitleriste la Tîrnăveni. 3 278
50. 1944 august 25, Sibiu. Raportul Șefului de Stat Major al Corpului 6 Teritorial către Comandament despre încercările hitleriştilor de a înarma populația germană din Mediaș să lupte împotriva armatei române și despre deșeurile acestui plan. 3 278
51. 1944 august 25, Tîrnăveni. Nota informativă a comandantului Detașamentului est sesizează Corpul 6 Teritorial despre lucrările de întărire în teren făcute de trupele hitleriste și horthyste pe dealul Feleac. 3 279
52. 1944 august 25, Breaza. Ordinul special al Corpului 5 Teritorial dat Garnizoanei Brașov pentru a ști situația trupelor române din zona Ploiești, modul în care trupele germane încearcă să se organizeze în timpul retragerii spre nord și măsurile comandamentului român pentru închiderea defileului Predeal-Bran. 3 279
53. 1944 august 25, Arad. Ordinul de operații al Comandamentului Corpului 7 Teritorial dat Diviziilor I Cavalerie Arad și I Infanterie de intrare în dispozitivul de luptă împotriva trupelor hitleriste care ocupaseră aeroportul Arad. 3 280
54. 1946 septembrie 27, Ratiškovice. Scrisoare de mulțumire pentru contribuția armatei române la eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul fascist, adresată ofițerului român Virgil Stoia, din Sibiu, de familia Iosef Ivan. 1 7.

ANA-CRISTINA HALICHAS

SOMMAIRE

CONTENTS

Les tâches des Archives de l'Etat à la lumière du XIII-ème Congrès du Parti Communiste Roumain I

The State Archives tasks in the light of the 13th Congress of the Romanian Communist Party I

40 ANNÉES DEPUIS LA VICTOIRE CONTRE LE FASCISME

40 YEARS SINCE THE VICTORY OVER FASCISM

*** — La lutte du peuple roumain contre l'Allemagne hitlérienne 1

*** — On the Romanian People's fight against Hitler's Germany 1

ETUDES ET COMMUNICATIONS

STUDIES AND PAPERS

R. CONSTANTINESCU — Notes sur l'époque de Vlad l'Empaleur. Les prémisses économiques (II) 26

R. CONSTANTINESCU — Notes concerning Vlad the Impalor's epoch. I. Economic premiss (II) 26

M. VLAICU — Georg Soterius et ses écrits sur la continuité des Roumains 36

M. VLAICU — Georg Soterius and his works on the Romanians continuity 36

THEORIE ET PRATIQUE ARCHIVISTIQUE

ARCHIVAL THEORY AND PRACTICE

F. OPREA — La technologie de conservation et de restauration des cartes et des plans appartenant aux fonds et collections des Archives de l'Etat 44

F. OPREA — Technology for conserving and restoring the maps and plans of the fonds and collections kept in the State Archives 44

G. BOBULESCU — La technique reprographique en tant que moyen de conservation dans les Archives 51

G. BOBULESCU — Reprography technics — conservation means in Archives 51

M. CRUCERU — La restauration d'un document sur papier gardé aux Archives d'Etat de Vaslui 55

M. CRUCERU — Restoration of a record on paper from the State Archives in Vaslui 55

REVUE DES FONDS ET DES COLLECTIONS

PRESENTATION OF FONDS AND COLLECTIONS

AL. NASTOVICI — Le fonds familial „Basarab Brâncoveanu“ 60

AL. NASTOVICI — The family fonds „Basarab Brâncoveanu“ 60

V. AIOANEI, FL. RANCA — Nouveaux instruments d'information à la salle d'études de la Direction Générale des Archives de l'Etat 62

V. AIOANEI, FL. RANCA — New finding aids at the Search Room of the General Directorate of the State Archives 62

E. DIMA — La bibliothèque du professeur Aurelian Sacerdoțeanu 68

E. DIMA — Professor Aurelian Sacerdoțeanu's Library 68

DOCUMENTS

RECORDS

*** — 6 Mars 1945 72

*** — 6 March 1945 72

P. CERNOVODEANU — La correspondance diplomatique de Constantin Brâncoveanu (I) 78

P. CERNOVODEANU — Constantin Brâncoveanu's diplomatic correspondence (I) 78

C. ȘERBAN — Documents diplomatiques portugais concernant le soulèvement de 1784 84

C. ȘERBAN — Portuguese diplomatic records on the uprising of 1784 84

V. CĂRABIȘ — La retraite de Bem et de Kossuth en Olténie 88

V. CĂRABIȘ — Refuge of Bem and Kossuth in Olténia 88

SCIENCES SPÉCIALES

SPECIAL SCIENCES

V. APOSTOLESU — La „Réforme“ de 1852 des chancelleries des sous-préfectures (isprăvnicii) départementales de Moldavie initiée par Mihail Kogălniceanu 93

V. APOSTOLESU — „Reform“ in 1852 of the county subprefect chancelleries (Moldavia) initiated by Mihail Kogălniceanu 93

COMPTE-RENDUS

BOOK-REVIEWS AND PRESENTATION

LA REVUE DES REVUES 103

NOTES 103

INSTRUMENTS DE TRAVAIL

FINDING AIDS

A. C. HALICHTAS — Liste des documents publiés dans le tome XLVI . . . . .

A. C. HALICHTAS — List of records published in vol. XLVI 110

INHALT

СОДЕРЖАНИЕ

Die Aufgaben der Staatsarchive im Lichte des XIII. Parteitages der Rumänischen Kommunistischen Partei I

Задачи Госархивов в свете решений XIII-го Съезда Р К П I

40 JAHRE SEIT DEM SIEG ÜBER DEN FASCHISMUS

40 ЛЕТ ОТ ПОБЕДЫ НАД ФАШИЗМОМ

*** — Aus dem Kampf des rumänischen Volkes gegen Hitlerdeutschland 1

*** — О борьбе румынского народа против гитлеровской Германии 1

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

СТУДИИ И СООБЩЕНИЯ

R. CONSTANTINESCU — Aufzeichnungen über die Zeit des Vlad Tepeş. I. Wirtschaftliche Voraussetzungen (II) 26

Р. КОНСТАНТИНЕСКУ — Заметки об эпохе Влада Цепеша. I. Экономические предпосылки (II-ая ч.) 26

M. VLAICU — Georg Soterius und seine Schriften über die Kontinuität der Rumänen 36

М. ВЛАИКУ — Георг Сотериус и его писания о континуитете румынов 36

ARCHIVTHEORIE UND —PRAXIS

АРХИВНАЯ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

F. OPREA — Konservierungs- und Restaurierungsverfahren der Karten und Pläne aus den Beständen und Sammlungen der Staatsarchive 44

Ф. ОПРЯ — Технологии консервирования и реставрации карт и планов в фондах и коллекциях, сохраняющихся в госархивах 44

G. BOBULESCU — Die reprographische Technik als Konservierungsmittel in den Archiven 51

Г. БОБУЛЕСКУ — Техника репродуцирования — средство консервирования в архивах 51

M. CRUCERU — Die Restaurierung einer auf Papier geschriebenen Urkunde der Archivzweigstelle Vaslui 55

М. КРУЧЕРУ — Реставрирование бумажного документа, сохраняющегося в Филиале Госархивов в Васлуе 55

BESTANDS- UND SAMMLUNGS-VORFÜHRUNGEN

ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ФОНДОВ И КОЛЛЕКЦИЙ

AL. NASTOVICI — Das Familienarchiv Basarab Brâncoveanu 60

АЛ. НАСТОВИЧ — Семейный фонд „Басараб Брынковяну“ 60

V. AIOANEI, FL. RANCA — Neue Findbücher beim Studiensaal der Generaldirektion der Staatsarchive 62

В. АИОАНЕЙ, ФЛ. РАНКА — Новые пособия по информированию в читальне Гендирекции Госархивов 62

E. DIMA — Die Bibliothek Prof. Dr. Aurelian Sacerdoţeanu 68

Е. ДИМА — Библиотека профессора Аурелиан Сачердоцеану 68

DOKUMENTE

ДОКУМЕНТЫ

*** — Der 6 März 1945 72

*** — 6-ое Марта 1945-го года 72

P. CERNOVODEANU — Aus dem diplomatischen Briefwechsel des Fürsten Constantin Brâncoveanu (I) 78

П. ЧЕРНОВОДЕАНУ — Дипломатическая корреспонденция от Константина Брынковяну (I-ая ч.) 78

C. ŞERBAN — Portugiesische diplomatische Dokumente über den Aufstand von 1784 84

К. ШЕРБАН — Португальские дипломатические документы о восстании 1784-го года 84

V. CĂRABIŞ — Die Fluchtung Bern's und Kossuth's in die Oltenia 88

В. КАРБИШ — Убежище Бема и Косшута в Ольтении 88

HILFSWISSENSCHAFTEN

СПЕЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

V. APOSTOLESCU — Die von Mihail Kogălniceanu gestiftete 1852-er „Reform“ der Gebietsleiterkanzleien aus der Moldau 93

В. АПОСТОЛЕСКУ — „Реформа“ 1852-го года цинтуных исправительных канцелярий (Молдавия), начатая Михаилом Когăлницеану 93

BUCHBESPRECHUNGEN UND —

РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ КНИГ

VORFÜHRUNGEN 97

ОБЗОР ЖУРНАЛОВ 103

ZEITSCHRIFTENSCHAU 103

ARBEITSINSTRUMENTE . . . . .

РАБОЧИЕ ПОСОБИЯ

A. C. HALICHIAS — Verzeichnis der im XLVI. Band veröffentlichten Dokumente 110

А. К. ХАЛИКИЯС — Опись документов, опубликованных в XLVI-ом томе 110

Abonați-vă la

REVISTA ARHIVELOR

Abonamentele se fac la oficiile și agențiile P.T.T.R. din toată țara și la filialele județene ale Arhivelor Statului.

Prețul abonamentului este 25 lei pe număr și 100 lei pe un an.

Revista poate fi cumpărată de la sediile Direcției Generale și ale filialelor județene ale Arhivelor Statului, precum și de la librării.

Revista Arhivelor publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe speciale ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe documente noi de arhivă, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare, dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

ABONNEMENTS

ROMPRESFILATELIA

sectorul export-import, presă,
P. O. Box 12—201, telex 10376,
prsfir București, Calea Griviței
nr. 64—66, telefon 17.60.10

R.M.ISSN 0034—7043

Articles appearing in this journal are
abstracted and indexed in HISTORICAL
ABSTRACT and AMERICA HISTORY
AND LIFE

C. 1026 — I. P. „INFORMAȚIA”
str. Brezoianu nr. 23—25, București
Republica Socialistă România

